

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

**TEK PARTİ VE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH
DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. RAMAZAN TOSUN**

**HAZIRLAYAN
HAVVA AKDAĞ**

KONYA, 2005

ÖZET

Atatürk, modern bir devlet oluştururken gerçekleştirdiği inkılâplardan önemli bir bölümü eğitim alanında olmuştur. Cumhuriyet rejiminin ideolojisini yeni nesillere aktarmak, toplumda millî birlik ve beraberliği sağlamak ve millet bilincini oluşturmak ancak eğitimle, özellikle de tarih eğitimi ile söz konusu olabilirdi.

Avrupalıların, Türkleri barbar, hiçbir medeniyet kuramayacak kadar ilkel ve göçebe olarak göstermeleri Mustafa Kemal'i harekete geçirmiş, 1928 yılından itibaren yürütülen çalışmalar sonucunda Türk Tarihini Tetkik Heyeti kurulmuştur. Heyet, Avrupalıların Anadolu topraklarında iddialarına tarih ile karşılık vermek istemiştir. Bu amaçla Türk Tarih Tezi'ni ortaya koymuşlar ve bu tezi genç nesle benimsetmek için araç olarak tarihi seçmişlerdir. Heyetin 1931 yılı itibariyle yayınlamış oldukları tarih ders kitaplarında Türklerin ilk ana yurtları Orta Asya'dan dünyaya medeniyeti yaydıkları ileri sürülmüştür.

İnönü döneminden itibaren amacına ulaşılan bu iddiadan uzaklaşmaya başlandı. Bu dönemde batılıların medeniyet seviyesinin temeli hümanizm görüldüğünden Yunan ve Latin kaynaklar önem kazanmış, liselerde Yunan tarihine daha çok ağırlık verildiği gibi Latince de öğretilmeye başlatılmıştır.

Demokrat Parti yönetime geldiğinde ideoloji değiştiğinden Türk Tarih Tezi yumuşatılardan ders kitaplarında yer alırken Osmanlı Devleti'ne ve kurumlarına aşırı yüklenilmekten kaçınılmış CHP'nin parti tüzüğü ders kitaplarından tamamen çıkarılmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte iktidara kim hakimse tarihi araç olarak kullanmışlar ve bu araçla ideolojilerini yaymaya çalışmışlardır.

ABSTRACT

While Atatürk was founding a modern republic, many important revolutions he performed were about education. To transfer the republican ideology to new generation, to provide the national unity among the society and to compose a national conscious could be done only by education, especially history education.

That Europeans showed Turks as barbarian, so primitive and nomad that they couldn't found any civilization put Atatürk into motion, as a result of the studies, which have been done since 1928, The Committee of Turkish History Investigations. The committee wanted to answer back by history to the claims of Europeans on Anatolian land. For this reason, they put forward the Turkish History Thesis and chose history as a tool to get Turkish youth to consider this thesis as their own. The committee claimed that Turks have spread the civilization to world from their first motherland, Middle East, by the history course books have been printed since 1931.

From the İnönü periods on, it has been started to become distant from this thesis that reached its aim. During this period, because the basis of the level of eastern civilizations was seen as humanism Greek and Latin sources gained importance, not only Greek history was given importance but also Latin language was started to be taught.

As the ideology changed when the Democrat Party became in power, while softened Turkish History Thesis was taking place in history books, it was abstained from shouldering Ottoman Empire and its institutions, and the party regulations of CHP was completely removed from course books.

By the republic, the persons who had the power used history as a tool and they tried to spread their ideologies by this tool.

ÖNSÖZ

Geçmişte sahip olunan kültür değerlerinin yeniden kaydedilmesi, zenginleştirilmesi, yönlendirilmesi ve geniş kitlelere doğru veya yanlış birtakım düşüncelerin aktarılmasında başvurulan en önemli bilim dalı tarihtir. Tarih her zaman siyasal iktidarların fikirlerinin yerleştirilip, benimsetilmesinde ve bu fikirler üzerine inşa edilecek yeni gelişmelerin oluşması için ortam hazırlanmasında müdahalelere uğramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da tarih ders kitapları için yeni rejimin yerleşmesi ve genç nesillere benimsetilmesi için hızlı bir arayışa gidilmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın konusu, orta öğretim kurumlarımız olan liselerimizde verilen tarih öğretiminin en önemli araçlarından bir olan tarih ders kitaplarının içerik olarak Tek Parti ve Demokrat Parti dönemi bu değişme ve gelişmelere ne derece ayak uydurabildiğinin tespitidir. Gelişme ve değişmelerin tespiti için bu dönemlerde okutulan tarih ders kitapları içerikleri ve farklılıkları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Giriş bölümünde Tanzimat öncesi ve sonrası tarih biliminin ideolojileri yayma amacıyla nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Osmanlı tarihçiliğinden İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük gibi akımların Cumhuriyet tarihçiliğine etkilerine değinilmiştir.

Birinci bölümde, Atatürk dönemi tarih öğretimi ve Türk Tarih Tezi'nin nasıl doğduğu, Türk Tarih Kurumu gibi konular incelenerek ders kitaplarına etkisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Tek Parti dönemi lise tarih ders kitaplarının muhtevası incelenirken, Atatürk ve İsmet İnönü dönemi ayrı ayrı ele alınmış farklılıklar dile getirilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde, Demokrat Parti dönemi lise tarih ders kitaplarının muhtevası incelenerek bir önceki dönemin ders kitaplarından değişiklikler ve yeni konular karşılaştırılmıştır.

Kısaca yaptığımız araştırmada, cumhuriyetin ilk yıllarında ve çok partili hayata geçişten sonra yönetime gelen Demokrat Parti döneminin ideolojilerini, tarih derslerinde okutulan kitaplara nasıl aksettirdikleri, eksiklikleri ve hatalarının yanında olumlu özelliklerini de ortaya koymaya çalıştık. Yaptığımız bu çalışmanın başlatılmasında ve yürütülmesinde yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Ramazan TOSUN Bey'e ve her zaman yanımda olan eşime teşekkür ederim.

Havva AKDAĞ

Konya, 2005

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. Tanzimat Öncesi Tarih Öğretimi.....	2
2. Tanzimat ve Sonrası Tarih Öğretimi.....	4

I. BÖLÜM

TÜRK TARİH TEZİ VE ATATÜRK DÖNEMİ TARİH ÖĞRETİMİ

A. ATATÜRK VE TÜRK TARİH TEZİ.....	12
B. TÜRK TARİH KURUMU.....	17
C. YENİ REJİM VE ORTAÖĞRETİMDE TARİH.....	22

II BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI

A. ATATÜRK DÖNEMİ TARİH DERS KİTAPLARI.....	27
I. Tarih-i Umumi.....	29
II. Türkiye Tarihi.....	29
III. Türk Tarihinin Ana Hatları.....	32
IV. Türk Tarihinin Ana Hatları (Medhal Kısmı).....	38
B. 1931 YILI LİSE TARİH KİTAPLARI.....	40
I. Tarih I (Tarihten Evvelki Zamanlar).....	42

II. Tarih II (Orta Zamanlar).....	49
III. Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi).....	55
IV. Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti).....	61
C. İNÖNÜ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI.....	69
I. 1939 Yılında Basılan Tarih I.....	73
II. 1942 Yılında Basılan İlk Çağ Tarihi.....	77

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI

A. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARI.....	83
I. Tarih I (İlkçağ).....	85
II. Tarih II (Orta Çağ).....	91
III. Tarih III (Yeni ve Yakın Çağlar).....	99
IV. Tarih IV (Yeni ve Yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler).....	106
SONUÇ.....	113
BİBLİYOGRAFYA.....	117

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
bkz.	:	Bakınız
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	:	Demokrat Parti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTTC	:	Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

GİRİŞ

Geçmişten günümüze eğitimin bir çok tanımı yapılmıştır. Yapılan tanımların tamamı içinde eğitim, yaşanan topluma uyum sağlama süreci olarak belirtilmektedir. Eğitim, en genel anlamıyla insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir.¹ Yapılan bu ve buna benzer tanımlarla eğitim; bir milletin maddi ve manevi değerlerinin yaşayan ve gelecek nesle aktarma çabası olarak da söylenebilir.

Toplumun kendisi için hayati önem taşıyan öğeleri arasındaki uyumun bozulmadan, yaşam biçimini ve değerlerini gelecek zaman içinde geçerli kılma çabası olarak nitelenebilen eğitim bütün olarak topluma hitap etse de özelde, toplumların gelecekteki varlıkları olan çocuklara yönelik olarak tasarlanmaktadır.

Bir toplumun çağdaş medeniyet seviyesini yakalayabilmesi ve ilerleyebilmesi için üzerinde durması gereken en önemli husus; “eğitim”dir.² Özellikle çağdaşlaşma yolunda ilerlemiş toplumlarda eğitim büyük rol oynarken, toplumsal ilerlemenin yöntemlerini öğretmede tarihten faydalanılmıştır. Ülkemizde Cumhuriyet rejimi ile birlikte toplumsal ilerleme, yeni ideolojiyi yerleştirme ve millî birlik ve beraberliği sağlama amacıyla tarihten faydalanma yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki tarih öğretiminde Osmanlı tarihçiliğinin etkileri görülür. Yeni rejimle birlikte farklı ideolojik görüşler olsa bile bu görüşler ilk etapta tarih kitaplarına birden yansıtılamamıştır. Bu dönemde Millî Mücadeleden, ayaklanmalardan yeni çıkılırken diğer taraftan rejim belirleme ve inkılâpların gerçekleştirme evresi buna izin vermemiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, Atatürk'ün önderliğinde üzerinde çalışılan en önemli bilim alanı tarih ve tarihçilik olmuştur.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki tarihçiliğe Osmanlı tarihçiliğinin etkilerini görmemiz için Tanzimat öncesi ve sonrası yani Cumhuriyete kadar olan Osmanlı tarihçiliği ve tarih öğretimini incelememiz gerekir.

¹ Nurettin Fidan-Münire Erden, **Eğitime Giriş**, Feryal Matbaacılık, Ankara 1992, s. 12.

² Nuri Köstüklü, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Kuzucular Ofset, Konya 1999, s. 5

1. Tanzimat Öncesi Tarih Öğretimi

Osmanlılarda yakın zamanlara kadar olayları meydana geliş sırasına göre yazan ve bu olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde fazla tahlillere girişmeyen bir tarihçilik anlayışı mevcuttu.³ Genelde tarihlerin hepsinde hadiseler, padişahın yada ordu kumandanı olan vezirin veya bir paşanın etrafında gelişmektedir.

Osmanlı tarihçileri çoğu zaman İslâm'ın hayat ve kainat anlayışına bağlı olarak eserlerini yazmışlardır. Olaylar inananlar ile inanmayanların, Müslümanlarla kafirlerin, haklılarla haksızların mücadelesi olarak tasvir edilmiştir. İslâmî tarih anlayışında tarih kısaca; “anlatmaya yada anlatılmaya degecek olayların öyküsü olarak algılanmıştır.”

Osmanlı tarihçiliği esas olarak XV. Yüzyılın ortalarında başlamıştır. Bu tarihe kadar yazılan eserler pek önemli olmayıp, bir kısım bilgileri komşu Bizans, Memlûk ve Suriye tarihçilerinden öğrenmekteyiz. Osmanlı Devleti'nden dikkate değer bir şekilde bahseden eserlerden ilki Yahşi Fakih'e aittir. Bir diğer önemli eser ise Ahmedî'nin İskendernamesi'dir.⁴ Bu eser Osmanlıların kuruluşundan, kendi zamanına kadar olan devrin tarihinden bahseder. İlk Osmanlı vakayinamesi olarak kabul edilen bu eser kendisinden sonraki bazı tarihçilere kaynak olmuştur.⁵ Ahmedî, Germiyanogulları sarayında yetişmiştir. Germiyanogulları'nın Osmanlılara bağlanmasıyla Ahmedî'de Osmanlı hizmetine girmiş ve İskendername'sini Yıldırım Bayezid'e takdim etmiştir. Ahmedî bu eserine, “Dasistan-ı Tevarih-i Müluk-i Osman”ı ilave ederek Yıldırımın oğlu Süleyman Çelebi'ye takdim etmek suretiyle Osmanlı tarih yazıcılığının öncüsü olmuştur. Nitekim II. Murat ve Fatih'in devirlerinde eser veren Şirvanlı Şükrullah ile Edirneli müelliflerden Ruhi, Ahmedî'nin eserlerini kaynak olarak kullanmışlardır.

I. ve II. Murat dönemlerinde hızlı bir tercüme faaliyeti başlamış, 1424'ten itibaren Osmanlı tarih yazıcılığı ortaya çıkmıştır. Bunun ilk örneği, II. Murat namına

³ Büşra Eranlı Behar, **İktidar ve Tarih**, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 43

⁴ Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 11

⁵ Babinger, **a.g.e.**, s. 12

İbn-i Bibi'nin eserini tercüme eden Yazıcıoğlu Ali'dir. Yazıcıoğlu'nun eseri, 16. yüzyıl müelliflerinden de Münecimbaşı'na kaynak teşkil etmiştir.⁶

Fatih döneminde ise Kaşifi Abdurrahman Bistami gibi eserlerde Osmanlı tarihine ait bilgiler bulunmaktadır. Bundan başka Amasyalı Mevlana Şükrullah'ın "Behçetü't-tevarih"inde Fatih'in tahta çıkmasına kadar geçen süreyi kapsayan Osmanlı tarihine ait bilgi vardır. Karamani Mehmet Paşa'nın Arapça Osmanlı Tarihi de bu dönem eserlerindedir.⁷

Dursun Bey'in "Tarih-i Ebu'l- Feth'i", Ebu'l Hayr'ın "Fetihname"si her ikisi de bu devrin eseri olup Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih'e kadar olan dönemi tetkik etmişlerdir.⁸

Bunlar da göstermektedir ki II. Murat zamanında yapılan ilmî çalışmaların neticesinde, her bakımdan bir rönesans devri olan Fatih devri ortaya çıkmıştır. Bu devirde eski eserlerin tercümeleri yanında, Fatih adına birçok eserler de yazılmıştır. Fatih devrinde, Osmanlı hanedanını kuruluştan kendi zamanına gelmek üzere bir tarih yazmak şuuru ortaya çıkmıştır. Burada kullanılan metot uzun süre kullanılmıştır.

II. Bayezid, İdris-i Bitlisi'ye, büyük bir Osmanlı tarihi yazmasını emretmiş, bu da Osmanlı tarih yazıcılığında yeni bir çığır açmıştır. Çünkü Bitlisi, İran tarihçilerini örnek alarak bir sayfayı on sayfaya çıkartan tarihçiliği benimsemiş olup kendisinden sonraki birçok Osmanlı tarihçisi bu tesirin altında kalmışlardır.⁹

Görüldüğü gibi 16. yüzyıl, sadece kendi ve padişah adına yazı yazan Osmanlı müelliflerinin yanı sıra İbn Kemal, Lütfü Paşa ve Rüstem Paşa gibi bazı büyük devlet adamları da moda uyararak birer Osmanlı Tarihi yazmışlardır.

⁶ Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Bellekten**, C.XXXV, S.140, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971, s. 656

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975, s.602

⁸ Tekindağ, **a.g.m.**, s.657

⁹ Tekindağ, **a.g.e.**, s.657

XVI. Yüzyılda, Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'ı fethinden sonra olayları sene sene, kısa ve en iyi bölümü seçilmiş, seçkin bir biçimde ele alan Arap tarihçiliği etkili olmuş, Osmanlı tarihçileri, Osmanlı İmparatorluğu'nu İslâm Tarihi'nin bir uzantısı olarak kabul etmişler ve İslâm tarihi çerçevesinde değerlendirmişlerdir.¹⁰

17. yüzyılda bir takım vakayinameler yazılmıştır. Mesela IV. Mehmed'in tarihini yazan Anadoluhisarlı Abdurrahman Abdi Paşa, olayları günü gününe, saati saatine yazmıştır. Osmanlı müverrihlerinden Peçevi, İbrahim Efendi sahibi bilinmeyen tarihi kaynaklardan yararlanmışlardır.

Bu şekildeki tarih yazıcılığı 18. yüzyılda Vasıf Efendi'ye kadar devam etmiştir. Vasıf Efendi, ilk kez sadece Osmanlı tarihini değil Irak Devletini de yakından ilgilendiren meselelere yer vermiştir.

19. yüzyılda özellikle tarih ve tarihçilik alanında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, tarihçilik alanında döneme damgasını vuracaktır.

2. Tanzimat ve Sonrası Tarih Öğretimi

XIX. Yüzyıl başlarında her alanda varlığı duyulan batılılaşma , yenileşme hareketlerinin etkisi tarih alanında da görülmeye başlamıştır. Tanzimat'tan sonra batı dillerini bilen aydınların yetişmesi, bu tarihten itibaren yayımlanan genel tarihlerin öncekilerden daha derin bilgilere sahip olmasını sağlamıştır.

Osmanlı tarihçiliğinde eskiye nazaran farklı bakış açısının etkili olmaya başladığı dönem Tanzimat'la başlamıştır. İlk zamanlar olayların izahında ve yorumlanmasında Osmanlılık fikrinin etkisiyle yine hanedan ön plandadır. Ama gerek basın-yayın organlarının günlük hayata girişi gerekse yabancı dil bilen, Avrupa gazetelerini okuyan aydın zümrenin ortaya çıkışı ile olaylara bakış açısında gittikçe bir değişme meydana gelmeye ve daha tenkitçi bir anlayış doğmaya başlamıştır.

---

¹⁰ a.g.m, s.660

Bu alanda en büyük hizmet hiç şüphesiz değerli hukukçu ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa tarafından ifa edilmiştir. Onun Encümen-i Dâniş'in kararıyla kaleme aldığı Tarih-i Cevdet'i Osmanlı tarihçiliğinin en büyük başarılarından biridir. Eserinde kaynak taraması yaparken vak'anüvislerin kitaplarının yanı sıra sefaretnameler, layihalar, arşiv belgeleri, antlaşma metinleri gibi çok sayıda malzemedan faydalanmıştır. Eskilerden farklı olarak zaman zaman bir tek meseleyi başından sonuna kadar incelemesi dikkat çeker, yani kronolojik sıralamaya bağlı kalmayı terk eder. Ayrıca bu eser Osmanlı Tarihi ile sınırlı kalmayarak dünya tarihinin çeşitli meseleleri hakkında bilgi ihtiva eder.¹¹ Ahmet Cevdet Paşa, tarihin sadece olayların bir kronolojik sıralaması olarak değil, kaynakların eleştirel bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini kavrayan ilk Osmanlı tarihçilerinden biri olmuştur. O'nun görüş ve yöntemlerini Osmanlı ve Türk tarihi ve İslâm tarihi yazan tarihçiler tarafından benimsenmiştir.

Tanzimat devri ilk Osmanlı tarih yazıcıları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın yanı sıra Mehmet Süreyya, Hacı Zihni, Mahmut Celaleddin Paşa, Şemseddin Sami, Halil Ethem, Ahmet Tevhid, Abdurrahman Şeref efendi gelmektedirler.¹²

Tanzimat yıllarında edebiyatçılarımızın da tarih kitabı yazma teşebbüsleri olmuştur ki, devrin siyasi fikirleri bu eserlerde derin bir şekilde işlenmiştir. Bunlar arasında Namık Kemal, Ahmed Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemseddin Sami sayılabilir.

Namık Kemal vatanseverlik duygularıyla hareket ederek aynı Ahmed Cevdet Paşa gibi tarihe yeni boyutlar kazandırmayı başarabilmiştir.

Namık Kemal, Osmanlı Tarihi adlı eseri ile Avrupa Tarihçilerinin Osmanlı Tarihi ile ilgili yanlış yaklaşımlarını, kendinden önce yazılan Osmanlı Tarihlerini çeşitli açılarda kınamaktadır. Eserini Bizans ve Hammer'den yararlanarak meydana getirmiş, zaman zaman karşılaştırmalar yaparak eleştirilerde bulunmuştur. Namık

¹¹ Zeki Arıkan, "Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. V, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 1584-1586

¹² Tekindağ, **a.g.m.**, s. 662

Kemal'in tarihçilik anlayışı Ahmed Cevdet Paşa'nın tarihçilik anlayışından farklılık gösterir. Namık Kemal'de Osmanlıcılık ülküsüne dayanan bir tarih anlayışının yanında Türkçülüğe dönük tarih çalışmalarının da yavaş yavaş gündeme gelmeye başladığını görebiliriz.¹³ Namık Kemal sadece tarihsel eserler meydana getirmekle yetinmemiş ülkenin kurtarılması için eğitiminde düzenlenmesi konusunda fikirler ileriye sürmüştür. Fikirleri tarih eğitiminde, Tanzimat döneminde olmasa da, tarihsellik sürecinde etkisini göstermiştir.

Ahmed Vefik Paşa ise, Türklerin Osmanlılardan ibaret olmadığını, Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir sahaya yayıldıklarını savunan ilk kişilerden biri olmuş ve Türklüğün temellerini atmıştır. Bunun yanında batı dillerinde tercümeler yapmıştır.

Süleyman Paşa, İslâm öncesi Türklerin durumunu açıklamak üzere “ Tarih-i Alem”i kaleme almıştır. Süleyman Paşa Türkçülük yolunda da önemli ve geçerli bir araştırma yapmıştır. Şemseddin Sami bir dilci olarak dil alanında Türkçülüğün gelişmesini sağlamıştır.¹⁴

Bu dönemde Avrupalı tarihçiler, yeni siyasi emellerin kaynaklarını bulabilmek amacıyla geçmişlerini anlamak ve açıklamak isterlerken, Osmanlı tarihçileri, toplumdaki her alanda mevcut olan duraklama ve tıkanmayı çözebilmeyi amaçlamışlardır. Osmanlı tarihçileri, Avrupa'da basılmış olan tarih kitaplarını inceleyerek ve bunların bazılarının çevirilerini yaparak ya da yaptırarak tarihçilikte yeni yöntemleri ve akımları incelemeye başlamışlardır. Bu sırada en çok eserleri Türkçe'ye çevrilmiş olunan Fransız tarihçilerinin etkisi altında kalınmıştır.

Tanzimat döneminin en belirgin özelliği, geleneksel yöntemlerden pragmatik yönetime bir geçiş olmasıdır. Bir çok tarihçi daha iyi hükümet politikaları oluşturmak amacıyla tarihi olayların nedenlerini ve sonuçlarını araştırmak, açıklamak ve hatta bazen eleştirmek için çalışmışlardır.

¹³ Arıkan, “Tanzimattan...”, s. 1587

¹⁴ a.g.m., s. 1587

Bu dönemde yine okullarda okutulacak tarih kitaplarının yazımı için bir müsabaka açılmış, bu müsabaka için öngörülen şartnameye göre yazılacak kitapların içeriğinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve bu dönemde var olan devlet ve milletlere ait bir giriş, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda o ana kadarki önemli olayları, Osmanlı sultanlarının doğum, cülûs ve ölümlerini, bu süreç içindeki önemli olayları içeren bir cetvel, Osmanlı Devleti'ni gösterir bir harita, o zamana kadarki padişahların her birine ait olayları kapsayan bahisler olması gerektiği, kitabın ise hakikati içerip tarafsız olurken aynı zamanda vatan sevgisi ile ilgili övücü maddelerin olması gerektiği belirtilmekte, ayrıca kitabın hikaye tarzında yazılması, kıyaslamalara girilmesi, iyi hareketlerin övülüp kötü hareketlerin yerilmesi tavsiye edilmektedir.¹⁵ Böyle bir çalışma ile belki de Tanzimat hareketinin Türk tarihçiliğine en büyük katkısı tarih derslerinin ilk defa okullara girmiş olmasıdır.

Özetleyecek olursak, 19. Yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığı yalnız bir tek akımın etkisinde kalmayıp, bu dönemde yazılan eserler çoğunlukla 18. yüzyıl gelişmelerinin bir yansıması olup, romantik ve pragmatik zihniyet hakimdir. Tarihçilerin çoğunluğu sarayın hizmetinde olup tek meşru otorite olarak gördükleri Osmanlı padişahlarının dünya görüşlerine kendilerini adanmışlardır.¹⁶ 19. yüzyıldan itibaren Osmanlılarda tarih anlayışı ve usulünde meydana gelen değişimde batının özellikle Fransa'nın etkisi açıkça görülmektedir. Tarih metodu yönünden batının etkisi az olmakla beraber Osmanlı tarihçilerinin tarih görüşlerinin dünya ve Türk Tarihine dair bilgilerinin değişmesinde batının etkisi daha fazladır.

Sonuç olarak Tanzimattan itibaren Osmanlı Devleti geleneksel tarih anlayışının dışına çıkarak yeni bir tarih anlayışı benimsemiştir. Bunun sonucu Osmanlılık fikrinden kaynaklanan ve Osmanlı hanedanını kapsayan Osmanlı veya hanedan tarihi görüşü ortaya çıkmıştır. Buradaki tarih görüşünün amacı Osmanlı milleti ya da Osmanlı tarih şuurunu oluşturarak Osmanlı Devleti'nin devamını sağlamaktır. Bu zihniyet devletin siyaseti nedeniyle tarihçiliğimizdeki etkisini Cumhuriyete kadar sürdürmüştür. Osmanlılık ideolojisine bağlı tarih anlayışına rağmen toplumda Osmanlılık şuru oluşturulamayacağı anlaşıldığından bu tarih görüşünün faydası sınırlı kalmıştır.

¹⁵ A. Fuat Baymur, **Tarih Öğretimi**, Maarif Matbaası, Ankara 1964, s. 13-14

¹⁶ Behar, **a.g.e.**, s. 50-58

I. Meşrutiyet, yani II. Abdülhamid döneminde her konuda olduğu gibi eğitimde de merkeziyetçi ve çeşitli eğitim müesseseleri arasında dengeye dayanan bir siyaset söz konusudur. Modern eğitim bu dönemde yerleşti ve bu arada devlet eğitimdeki görevinin şuuruna vardı.¹⁷ Eğitim alanında ilerlemenin gerçekleştiği bu dönemde tarih eğitiminde kısmen kısıtlamalar söz konusu olmuştur.

Mükrimin Halil Yinanç, bu dönemdeki tarih eğitimini şu ifadelerle özetlemiştir; “Bir taraftan modern müesseseler açarak memleketimizi Avrupalılaştırmaya çalışan Sultan II. Abdülhamid diğer taraftan kendi istibdadı saltanatını yıkacak olan hürriyet, müsavat, hakimiyeti millîye, meşrutiyet, cumhuriyet, ihtilâl, inkılâp gibi fikirlerin tarih vasıtası ile memlekete yerleşeceği vehmine kapılmış ve vaktiyle liseler için yazılmış olan umûmî tarihleri bile ortadan kaldırmaya teşebbüs ve hattâ bu küçük kitapların alım ve satımını bile yasaklamıştır.¹⁸ II. Abdülhamid’in eğitim alanında büyük hamleler atarken tarih alanında kısıtlamaya gitmesinin sebebi olarak bu dönemde cereyan eden Fransız ihtilali ve yol açacağı sonuçlar gösterilebilir.

Osmanlı Devleti’nde Tanzimatla başlayan Garplılaşma, daha doğrusu Fransızlaşma Meşrutiyetle son merhalesine gelmiştir. Bu devirde Türkçe yazılan ve Türkçe’ye tercüme olunan umumi tarihlerde tamamen Fransız görüşleri hakimdir. Tanzimat devrinde emareleri çok zayıf olarak görülen Türkçülük cereyanı, II. Meşrutiyetle biraz güçlenmiştir. Türkçülük hareketi ilk başladığında Garbın köleci zihniyetine ve milletle dini önemseyen Osmanlıcılık akımına tepki olarak ortaya çıkmıştı. Fakat Meşrutiyet devrinde ciddi gelişme gösteremedi. Edebiyat ve tarihle bir dereceye kadar meşgul olunduysa da umumi tarihle esaslı bir surette uğraşmamışlardır. Hele hele okullarda okutulan umumi tarihlere hiçbir etkisi olmamıştır.¹⁹

XIX. Yüzyılın sonlarına doğru ve XX. Yüzyılın başlarında amacı Türkçülük ögesini öne çıkarmak olan millîyetçi akımın Avrupalı tarihçilerin Türklüğün geçmişi

¹⁷ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.XIII.

¹⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", **Tanzimat II**, MEB; İstanbul 1999, s.594.

¹⁹ Yusuf Akçura, “ Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair”, **I. Türk Tarih Kongresi Tutanaklar Müzakere Zabıtları**, Maarif Matbaası, İstanbul 1932, s. 596.

ile ilgili bulguları Türkler arasında ve Türkçülük üzerine yapılan ve yapılacak çalışmaların başlıca kaynağı olmuştur.

Yerli ve yabancı Türklük üzerine yapılan çalışmalar ileriki yıllarda daha ileri düzeyde Türk tarihi ile ilgilenme ve tartışma çabalarını geliştirmiştir. Türkçülük ve Türk tarihi ile ilgili olarak görüşlerini dile getiren önemli kişilerin başında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Veled Çelebi, Necip Asım, Mehmet Emin, Ahmet Hikmet gelmektedir.

XX. yüzyılın başında Türkçülük, dağılmış olan Osmanlı Devleti'ni yaşatabilmek için ortaya çıkmış milliyetçi bir akım olup, Rusya'daki Türklerden ve çoğu Osmanlı Devleti'nde yaşamak için gelmiş Müslüman Tatarlar ile Volga, Orta Asya, Azerbaycan ve Kırım Türklerinden güç almıştır.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırp, Bulgar, Yunan gibi unsurların bağımsızlık için milliyetçi hareketlere girişmesi Türkçülük akımını öne çıkarmıştır. Bu durum Türk tarihine olan ilgiyi artırmıştır. Tarih yazımında ise Türkçülük bir araç haline gelmiştir.

Türk kimliğine ve tarihine karşı ilk ilgi Türkler arasında Rus çarlığına karşı mücadele eden Kırım, Kazan ve Azerbaycan Türkleri arasında ortaya çıkmıştır. Kırımlı tanınmış İsmail Gaspıralı gibi 1880'lerde milliyetçilik akımları daha Rusya'ya ulaşmadan Müslüman kimliği ile Rus çarlığına karşı hürriyet mücadelesi başlatan, Rusya'dan gelen Türklerin Türk tarihi yazımının gelişmesine büyük katkıları olmuştur.²⁰

Rusya'dan gelen Türkçüler arasında yer alan Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu tarih yazımının gelişmesine önderlik etmişlerdir. Rusya'dan gelen Türkçülerin yanı sıra devlet içinde Ziya Gökalp Türkçülüğün önde gelen savunucusu olmuştur.

Millî Türk tarihçiliğinin doğuşunda, II. Meşrutiyet bir dönüm noktası olmuştur. Türkçülük cereyanı ile Türkçülüğün köklerine duyulan ilgi tarih çalışmaları üzerinde

---

²⁰ Behar, a.g.e., s. 68-69

büyük bir etki yapmıştır. Gelişen millîyetçi duygular Osmanlı öncesi Türk tarihinin yaygın bir biçimde incelenmesi sonucunu doğurdu.

II. Meşrutiyet, her alanda ve özellikle fikir hareketlerinde ciddi çalışmaların gözlemlendiği bir dönemdir. Okullarda yeniden tarih dersleri okutulmaya başlandı. Tarihi eserler yazanlar ve bastırılanlar çoğaldı.²¹ Bu gelişmeler sonucunda da 1900'lü yılların başında Darûl Fünun'da birkaç tarih dersi varken, tarih bölümünde verilen derslerin sayısı arttı (Türk Tarihi, İslâm Düşünce Tarihi, Yunan ve Roma Tarihi, Diplomatik İlişkiler Tarihi, Güzel Sanatlar Tarihi, Siyaset Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Doğu Klasikleri Tarihi gibi).²² Bu durum sultaniler içinde geçerli olacaktır.

II. Meşrutiyet döneminde orta öğretimin, yüksek öğretime hazırlık aşaması olan Sultânî Mektepleri için hazırlanan ders programlarında tarih dersleri oldukça muhtevalı bir şekilde yerini almıştır. Programda, Sultânî Mekteplerin Kısmı Evvel'inde (İbtidâîye Kısmı) "Tarih" dersini (ikinci sene); İslâm, Türk ve Osmanlı Büyükleri ve meşhur olaylardan öğrencilerin anlayacağı şekilde menkıbeler anlatılarak işlenmesi istenmiştir. "Tarih-i Osmânî" (üçüncü ve dördüncü sene) ise Eltuğrul Gazi'den başlayarak Trablusgarp ve Balkan Muharebeleri'ne kadar gelmektedir. "Muhtasar Tarih" (beşinci sene) Avrupa tarzında tarihi devirlere ayrılmış Kurûn-î Vasat devrinde Türklerin mevkii coğrafyası, medeniyetleri ve dünya medeniyetine hizmetleri üzerinde durulması istenmiştir. Kurûn-i Cedide devrinde ise, Osmanlı Devleti'ndeki ıslahat teşebbüslerine yer verilmiştir. Kısmı Tâîl'sinde altıncı sınıfta Tarih-i Umûmi'ye girişte tarihin tarifi, önemi faydası, taksimi ve ırklar başlıklarına yer verilmiş olması önemli bir husustur. Yine aynı sınıfta Türkistan Tarihi'nde; ilk Türkler, yaşam tarzları, göçleri, adetleri, medeniyet ve inançları üzerinde durulması Türk tarihine verilen önemi göstermektedir. Türk tarihi hakkındaki konular yedinci sınıfta da devam edecektir. Sekiz, dokuz, on, on bir ve on ikinci (son üç sınıf kısmı tali sınıflarıdır) sınıflarda ise 19. yüzyılda Rusya, Avusturya, İspanya, İngiltere başta olmak üzere birçok ülkeye yer verilmiştir. Bu sınıflarda üzerinde durulması istenen en önemli konu ise Fransız İhtilali ve

²¹ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınevi, İstanbul 1977, s. 276

²² Osman Nuri Ergin, **Türkiye'de Maarif Tarihi**, Cilt IV, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977, s. 1240.

Avrupa'ya etkileridir.²³ Bir taraftan ders programlarında tarihe verilen önem artarken diğer taraftan da tarih araştırmacılığı gelişmiştir.

Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda tarih araştırıcılığının gelişmesinde en önemli adım 1910 yılında "Tarih-i Osmanî Encümeni" adını taşıyan derneğin kuruluğu ile mümkün olmuştur. Üyeleri arasında Abdurrahman şeref, Ahmed Tevfik, Ahmed Refik, Mehmet Arif, Necip Asım gibi devrin tarihçileri bulunmaktaydı. Encümenin yayın organı öncelikle Osmanlı Tarihi'nin muhtelif yönlerini aydınlatmaya yönelik araştırma incelemelerle belge neşrine önem vermekteydi. Ayrıca bir taraftan Osmanlı tarihlerini yayınlarken diğer taraftan da Batıda yazılmış olan muteber Osmanlı ve Türk tarihlerinin de tercüme edilmesi gibi çok faydalı bir işe girişildi.²⁴ Tarih-i Osmanî Encümeni'nin yanı sıra Türk Derneği, Asar-ı İslâmiye ve Millîye Tetkik Encümeni, Millî Tetebbular Mecmuası ve Türk Ocakları gibi kurumlar kurularak Türklük ve Türk tarihi gibi konular üzerinde çalışılmıştır.

Sonuç olarak Osmanlı Tarihçiliği başlangıcından itibaren hep aynı çizgiyi takip etmedi. Devirlerin değişmesine paralel olarak Osmanlı tarihçilerinin hadiselere bakışında farklılaşmalar meydana geldi. Önceki dönemlerin sultan ve saray ile üst düzey yöneticileri ön planda tutan arayışlarına karşılık Tanzimat yıllarından sonra ortaya çıkan fikir akımlarına paralel olarak daha ideolojik bir bakış açısı ortaya çıktı.²⁵

Osmanlı tarih yazıcılığının cumhuriyet tarihçiliğine doğrudan yansıyan en önemli özelliği ise tarihin siyasal meşruluk için yazılmış olmasıdır. Bu anlayış cumhuriyetin ilk yıllarındaki tarih ders kitaplarında da görölmektedir.

²³ Murat Akpınar, **İttihat ve Terakki Dönemi Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (1908-1914)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003, s. 167.

²⁴ Arıkan, "Tanzimattan", s. 1586-1594

²⁵ Zeki Arıkan, "Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi", **Tarih ve Sosyoloji Semineri, (28-29 Mayıs 1990)**, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s. 77-91

I. BÖLÜM

TÜRK TARİH TEZİ VE ATATÜRK DÖNEMİ TARİH ÖĞRETİMİ

A. ATATÜRK VE TÜRK TARİH TEZİ

Atatürk'ün hayatı incelendiğinde okul yıllarından hayatının son yıllarına kadar tarihle iç içe olduğu görülmektedir. Atatürk'ü tarihten, tarihi de Atatürk'ten ayırmak zordur. Çünkü Atatürk hem okuyan hem yazan bir kişi, bir liderdir. Türk milletinin ilerleyip yükselmesi, kalkınıp gelişmesi için tüm gayretlerinde ve yapmış olduğu inkılâplarında tarih ve tarih eğitiminin özel bir yeri vardır.

Atatürk, Millî Mücadele yıllarında ve cumhuriyetin ilk yıllarında yeri geldikçe, Türk Tarihi hakkındaki gerçek bilgileri herkese aktarmaya çalışmıştır. Konulara tarih ışığında açıklık getirmek için çaba göstermiştir.

Her milletin gençliği, memleketin fikir ideoloji ve ruh yapısını temsil ettiği kadar, organik olarak da o milletin doğacak yarınının yükünü taşır. Milletlerin yarınları, gençlerin müspet rolleriyle aydınlanır veya menfi tesirleriyle kararır, parlar veya söner.²⁶ İşte bu düşünce ile hareket eden Mustafa Kemal, Millî Mücadelenin daha başlangıcında Ankara'da 1921 yılının 16 Temmuzundan 21'ine kadar, altı gün süren ilk resmi Maarif Kongresini yapmış ve burada Türk gençliğinin kendi tarih ve kültürümüzle yetiştirilmesini belirtirken tarih eğitimi almasının gerekliliğini şu sözlerle ortaya koymuştur: “Büyük tehlikeler karşısında uyanan ulusların ne ölçüde kararlı olduklarına tarih tanıklık etmektedir. Silahıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur.”²⁷

22 Eylül 1924 tarihinde Samsunda bir konuşmasında ise; “ Bizim milletimizin hayat-ı esasını düşünelim bu düşünce bizi elbette altı-yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden çok, asırlık Selçuklu Türklerine ve ondan önce tüm dönemlerin her

²⁶ Fethi Tevetoğlu, “Rejimlerin Teminatı Gençlik ve Atatürk”, **Türk Kültürü**, S.43, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s.578

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Maarif Matbaası, Ankara 1959, s.17

birinde hakimiyet kurmuş Türk devrine ulaştırır.”²⁸ sözleriyle tarihe ve özellikle Türk tarihine gösterdiği yakın ilgiyi resmi tarih çalışmalarını başlatmadan çok daha evvel ortaya koyarak Türkiye’de tarihe karşı ilgi oluşmasında öncülük yapmıştır.

Mustafa Kemal, vatan konusunda da kendi el yazılarıyla yazmış olduğu metinlerde büyük bir tarih bilgisine sahip olduğunu ortaya koymuştur. “Türk milleti Asya’nın batısında ve Avrupa’nın doğusunda da olmak üzere, kara ve deniz sınırları ile ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir ülkede yaşar, yakın ve geçmiş zamanlar düşünüldüğünde Türk milletine vatan olmamış bir kıta yoktur.”²⁹ diyen Atatürk, Türk milletinin tarihin değişik dönemlerinde ayrı kıtalarda devletler kurduğunu belirterek Türk tarihine olan ilgisini ve alakasını vurgulamıştır.

Atatürk 1 Mart 1922’de TBMM’nin açılışında yapmış olduğu konuşmasında “ Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsil ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklâline ve kendi benliğine, ananâtı millîyesine düşman olan bütün anasırıla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre böyle bir cidalin istilzam eylediği anasırı ruhiye ile mücehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.”³⁰ sözleri ile tarih eğitimine dikkat çekmiştir. Çünkü millî birlik ve beraberliği sağlamada en güvenli yol tarih, araçları ise tarih dersleri ve tarih ders kitaplarıdır.

Atatürk’ün tarih ilmi, Fransız imparatorlarından Napolyon, Türk Tarihi ve Osmanlı Dönemi Türk Tarihi, Arap Tarihi ve Genel Tarih Tezi hakkında, güzel sanatlar ve iktisat tarihi hakkında söylenmiş pek çok sözü vardır.³¹ Tüm bu bilgiler bizi, Atatürk’ün tarih çalışmalarına başlamadan önce geniş bir tarih bilgisine sahip olduğu ve tarihe çok yoğun bir ilgi duyduğu düşüncesine götürmektedir.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal türlü vesilelerle söylediği nutuklarında daima tarihten örnekler vermiştir. Ancak O, doğru yazılmış tarihten yanadır. Kendisinin;

²⁸ Faruk Aydın, “Atatürk ve Tarih” ,**Atatürk Haftası Armağanı**, Genel Kurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara 1993, s.57

²⁹ Afet İnan, **Mustafa Kemal Atatürk’ten Yazdıkları**,Devlet Matbaası, İstanbul 1971, s. 111

³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, , Cilt XVIII, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 8

³¹ Enver Ziya Karal, **Atatürk’ten Düşünceler**, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, İstanbul 1986, s. 89-110

“Tarih gerçekleri tarif eden bir sanat değil, belirten bir bilim olmalıdır”, “Tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet kazanır”³² sözleri bu durumu açıkça ortaya koyar.

Atatürk’ün tarih çalışmalarını başlatmasının sebepleri sadece tarihe duyduğu yakın ilgiden kaynaklanmamıştır. Bu durumun başlıca nedenleri şunlardır:

1. Osmanlılarda tarihimizle ilgili gerekli araştırmanın yapılmamış olması.
2. Batılı devletlerin Türk toprakları ve vatani üzerindeki yanlış ve taraflı iddiaları.
3. Türklerin sarı ırktan gösterilmesinin sonucu olarak medeni kabiliyetten ve özelliklerden yoksun olduğuna dair batıdaki yanlış ve kasıtlı bilgiler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında mevcut tarih anlayışı Osmanlı döneminden kalma idi. Osmanlı tarih anlayışında Osmanlı Türkleri Tarihi esas alınıyordu. Osmanlı’nın kuruluş öncesiyile, İslam öncesi Türk tarihine değinilmiyordu. Halbuki Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yıkılmış, Türk Milleti dünyaca tanınan bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurmuştu.Devlet yeni, fakat millet uzun ve şerefli bir maziye sahiptir. Atatürk bu mazinin araştırılmasını bir borç biliyordu.

“Büyük devletler kuran atalarımız büyük ve geniş medeniyetlere de sahip olmuşlardır. Bunu aramak tetkik etmek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur.”³³ diyen Atatürk’ün Türk Tarihi’ni araştırma çalışmalarına başlamasının sebebi de bir anlamda Türk’ün bugünden geriye giden tarihi ile ilgili eksik bilgileri tamamlamak, Türk Tarihi’nin temellerine ulaşmak, bu temelle ilgili bilgileri ilmi araştırıp ortaya koymaktır.

Atatürk’ün tarih ilmiyle ispat etmeye çalıştığı en önemli konulardan birisi de değişik nedenlerden dolayı çeşitli milletlerin Türkler aleyhine ortaya koydukları yanlış düşünceleri ve dayanağı olmayan haksız iddiaları ortadan kaldırmaktı.³⁴ Mustafa Kemal Atatürk, bu haksız iddialardan birisini Nutuk’ta şöyle dile

³² Utkan Kocatürk, **Atatürk**, Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s.169

³³ Afet İnan, **Mustafa Kemal Atatürk’ten Yazdıkları**, Devlet Matbaası, İstanbul 1971, s. 111

³⁴ Özkan İzgi, “Atatürk’ün Tarih Hakkındaki Düşünceleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.IV, Ankara 1978, s. 136

getirmektedir; “Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti’nin kuruluşuna yol açan asıl sebep ve düşünce, Doğu illerinin Ermenistan’a verilmesi ihtimali oluyor. Bu ihtimalin gerçekleşmesinin de Doğu illeri nüfusunda Ermenilerin çoğunlukta gösterilmesine ve tarihî haklar bakımından onlara öncelik tanınmasına çalışanların, ilmî ve tarihî belgelerle dünya kamuoyunu aldatmayı başarmalarına ve bir de Müslüman halkın Ermenileri topluca öldüren barbarlar olduğu iftirasının bir gerçekmiş gibi kabulüne bağlı olduğu düşüncesi ağır basıyor. İşte bundan dolayıdır ki, dernek, aynı gerekçeye dayanarak ve aynı yollardan yürüyerek tarihî ve millî hakları savunmaya çalışıyor.”³⁵

Görüldüğü gibi tarih, topraklarımızı istila için bir silah olarak kullanılıyordu. Bizimde bu saldırıya aynı silahla cevap vermemiz en tutarlı yol olup, tarihimizi olduğu gibi ortaya koyarak hem Türk milletini hem de batılları aydınlatmamız gerekiyordu. Kendisinin Nutuk’taki ifadesinde: “ Tarih, bir milletin varlığını ve hakkını hiçbir zaman inkâr edemez. Bu itibarla vatanımız, milletimiz aleyhinde verilen hükümler er geç iflasa mahkumdur”³⁶ sözleriyle Türk tarihinin aydınlatılmasıyla milletimizi kötüleyici fikirlerin muhakkak değişeceğini, millî varlığımızın en önemli şahidinin tarih olduğunu belirtmektedir.

Atatürk’ün tarihle ilgisi 1928’li yıllarda artmıştır. Bu durum aynı zamanda Türk Tarih Tezi’nin temellerinin atılmasını da sağlamıştır. Atatürk’ün isteği ile Wells’in “Cihan Tarihi’nin Ana Hatları” adlı eseri Türkçe’ye tercüme ettirilmiştir. Yapılan tercüme Atatürk’ün o yıllarda tarihe ilgisini artıran en önemli unsurdur. Diğeri ise Afet İnan’ın bir Fransız coğrafya kitabında gördüğü Türkler hakkındaki yanlış yargılarıdır. Kitapta insanlar renklerine göre sınıflandırılmış ve bu arada Türkler beyaz ırka nazaran ikinci derece bir ırktan sayılan sarı ırk arasında gösterilirken, barbar ve istilacı olarak nitelendirilmiştir. Atatürk, Afet Hanım’a böyle bir şey olmaz diyerek gerçeğin araştırılması görevini verir. Böylelikle Türk Tarihi üzerinde çalışmalar başlar ve giderek yoğunlaşır.³⁷ Batılların Türklere karşı olumsuz tutumlarını çok iyi bilen ve bizzat yaşayan Atatürk, Türk tarihini ilmî olarak ortaya

³⁵ Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s.4

³⁶ **Nutuk**, s. 45

³⁷ Uluğ İğdemir, **Yılların İçinden**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976, s. 24

koymak ve batılı zihniyetlere bu yolla cevap vermek için tarih çalışmalarını başlatmıştır.

Atatürk'ü tarihle yakından ilgilenmeye iten başka nedenlerde vardır. Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni fikir ve görüşler etrafında yapılanmasını sağlamak amacıyla inkılâplara uygun yeni düşünceleri ortaya koymak, millî duygularla zenginleşmiş ve güçlenmiş bir toplum meydana getirmek istemesi bu nedenler arasındadır.

Bütün bu sebepler Atatürk'ün dikkatini Türk Tarihi konusundaki çalışmalara toplamıştır. Türk Tarihi hakkındaki yanlışlıkları giderebilmek amacıyla dönemin tarihçilerinden ve siyaset adamlarından Türk tarihinin kısa zamanda araştırılıp ortaya çıkarılması için tarihle ilgili çalışmalar yapmalarını istemiştir. Bu çalışmalarında Atatürk'ün direktifler vererek 1928'lerde aydınlatılmasını istediği ve ilmi çözümler aradığı konular şunlardır:

a- Türkiye'nin otoktan halkı kimlerdir? Bu ülkede ilk medeniyet nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur?

b- Türklerin cihan tarihindeki yeri ve medeniyet tarihine hizmetleri nelerdir?

c- Türklerin Anadolu'da bir aşiretten devlet çıkarmaları mümkün olmadığına göre, onların Anadolu'da varoluşlarının gerçek açıklaması nasıl olmalıdır ?

d- İslam Tarihinin gerçek yönü ile Türklerin İslam Tarihindeki yerleri ve rolleri nedir?³⁸

İşte bütün sorulara cevap bulmak amacıyla başlatılan tarih çalışmalarında Atatürk'ün, ortaya konulmasını ve vurgulanmasını istediği Türk Tarih Tezinde belirtilen hususlar için yapılan çalışmalar hazırlanırken bir anlamda çağdaş Türk tarihçiliği ortaya çıkmıştır. Bu da bize gösteriyor ki çağdaş Türk tarihçiliği Atatürk'ün çalışmaları desteklemesi ve örgütlemesiyle oluşmuştur.

Atatürk, bizzat tarihle ilgilenip 1929'dan sonra tarih alanında en yeni kitapların bulunduğu bir kütüphane kurdurarak Türk tarihi çalışmalarını desteklemiştir. O'nun bu çalışmalarının ilk mahsulü Türk Tarihi Tetkik Heyeti tarafından 1930'da

³⁸ Afet İnan , “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Bellekten**, C.III, S. 10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1939, s. 224-225

yayınlanan “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabı olmuştur. Bu eserde Türk Tarihi hakkında yepyeni bir görüş ortaya atılmış ve bu görüş Türk Tarih Tezi olarak anılmıştır.

Atatürk’ün, Türk Tarih Tezinde belirttiği hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Türkler, brakisefal ve beyaz ırktandır. Beyaz ırkın anayurdu Orta Asya’dır.
2. Medeniyetin beşiği Türklerin anayurdu olan Orta Asya’dır.
3. Anayurtları olan Orta Asya’dan değişik sebeplerle göç eden Türkler böylece dünyaya medeniyeti yaymışlardır.
4. Anadolu’nun ilk yerli halkları da Türklerdir, dolayısıyla buranın ilk sahipleri Türklerdir.
5. Türklerin İslam Medeniyetine katkıları araştırılmalıdır.
6. Osmanlı Devletinin kuruluşuyla ilgili iddialar araştırılmalı, gerçek ortaya çıkarılmalıdır.³⁹

Atatürk’ün, Türk tarihini aydınlatmak için bütün bu çalışmalarındaki amaç sade bir merak ve ilmi bir çalışma yapmanın çok ötesinde millî amaçlara yöneliktir. Tarih şuuruna erişmeyen bir toplumun millet olarak kalamayacağına farkında olduğundan Türk Tarih Tezini hazırlatılarak ders kitaplarında olmasını sağlamıştır. Böylece Cumhuriyetin koruyucusu olarak gördüğü gençlerin tarih şuuruyla yetişerek milletine güven duymasına imkan tanımıştır.

B. TÜRK TARİH KURUMU

Atatürk’ün Türk Tarih Kurumu’nu kurdurmasından önce Türk tarihi çalışmalarına ve tarihin diğer alanlardaki konularına yönelik olarak araştırma ve inceleme yapmak üzere yapılan çalışmaları yayınlamak için 1908’den itibaren birçok kurum ortaya çıkmıştır.

Bu kurumlardan birincisi İstanbul’da kurulan Türk Derneği’dir. Bu dernek Türk diye anılan milletin geçmişi nasıldı ve gelecekte nasıl olması lazım geldiği hususunu öğrenmeye ve öğretmeye çalışmıştır. Bu derneğin başkanı Velihaht Şehzade

³⁹ Ramazan Tosun, “ Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”, **Ata Dergisi**, S. 10, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya 2002, s. 233

Yusuf İzzettin olup, dernek kendi adıyla bir de dergi çıkarmıştır. Bu dergi 1911’de kapatılmıştır. Bu derginin kapatılmasından sonra “Türk Yurdu” adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. Başyazarı Yusuf Akçura olan bu dergide Ziya Gökalp de yazılar yazmıştır.⁴⁰

1912 yılında kurulan Türk Ocağı, Türk Yurdu ile yakın ilişkiler kurarak zamanla bu ocağın resmî yayın organı haline gelmiştir. Türk Ocağı’nın amacı, Türk Milleti’ni ve Türk tarihini aydınlatmaktır. Bu amaçla İstanbul dışında birçok vilayette şubeler açmıştır. 1911’de Selanik’te Genç Kalemler isimli dergide yayına başlamış olan Ziya Gökalp, Turan adlı şiirini de bu dergide yayınlamıştır.⁴¹

1909’da IV. Mehmed Reşad’ın önderliğinde Tarih-i Osmani Encümeni kurulmuş ve ilk başkanı da Abdurrahman Şeref Efendi olmuştur. Tarih-i Osmani Encümeni Dergisi (1920-1928) yayın hayatında tarihle ilgili birçok yayın yapmıştır. Bir diğer kuruluş ise Asar-ı İslâmiye ve Millîye Tetkik Encümenidir. Türk Derneği’nin bazı üyelerini de bünyesine almıştır. Millî Tettebular resmî yayın organıdır.⁴²

Bu cemiyetler içerisinde, halifeliğe ve sultanlığa karşı olup Türklük cereyanını ön plana çıkararak, tıbbiye ve mülkiyeli öğrenciler tarafından kurulan Türk Ocakları diğer cemiyetlere nazaran daha uzun ömürlü olmuştur. Tür Ocakları Türk Milleti’nin tarihini ve kültürünü öğrenip – öğretmek amacıyla kurulmuş, Türk tarihinin aydınlatılmasında çok büyük katkıya sahip olmuştur.

Afet İnan, Atatürk’ün Türk Tarihiyle ilgili olarak yaptığı ve yaptırdığı çalışmaların kurumsallaşma sebepleri olarak: “Türk Milleti ve Türk Vatanı” gibi kavramların önemini, Atatürk’ün millet ve vatan kavramını yeni nesillere benimsetmek, bu kavramların birleştiricilik özelliğinden yararlanarak millî birliği sağlamlaştırmak, Türk Milletine ve Vatanına karşı yapılan yalan yanlış tarihi dayanaklı saldırılara aynı şekilde cevap vermek için kurumsallaşmaya doğru

⁴⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1993, s. 327

⁴¹ Lewis, **a.g.e.**, s. 327

⁴² Behar, **a.g.e.**, s. 82

gidildiğini belirtmiştir.⁴³ İşte bu gelişmeler, Türk Tarih Kurumunun kurulmasıyla sonuçlanacaktır.

23 Nisan 1930'da Ankara'da toplanan VI.Türk Ocakları Kurultayı, Tarih Kurumu'nun kurulmasında ilk adım olmuştur. Atatürk'ün isteğiyle kurultayın VI. ve son toplantısında, millî tarih şuurunun önemini, Türklerin tarihte büyük medeniyetler kurduğu buna rağmen Türk Tarih çalışmalarının eksik olduğunu, belirten bir önerge verilir. Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette incelemek için özel ve daimi bir heyetin oluşturulmasına karar verilmesi ve bu heyet üyelerinin seçilme yetkisinin merkez heyetine bırakılmasını teklif eden bu önerge doğrultusunda aynı gün Türk Ocakları yasasına 84. madde olarak eklenen metinle, “ Merkez heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik ve tettebbü eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk tarih heyeti teşkil eder”.⁴⁴ Türk Tarih Kurumu'nun çekirdeği olan Türk Ocağı Türk Tarih Tetkik Heyeti bu şekilde kurularak ilk toplantısını 4 Haziran 1930'da yaparak çalışmalarına başlamıştır. Atatürk'ün çalışmalarını son derece yakın bir ilgiyle izlediği Heyet daha önce fasiküller halinde yayınlanan tarih notlarından da yararlanarak Türk Tarihinin Ana Hatları, başlığında XIV + 606 sayfalık bir eser hazırladı. Bu eser Türk tarihini en eski çağlardan Cumhuriyete kadar kısaca ele almaktaydı. Eserde yepyeni bir görüş ortaya atılmış ve Türk Tarih Tezi olarak kabul edilmiştir. Türk tarihi hakkındaki çalışmaları yetersiz ve eksik bulan Atatürk, tarih çalışmalarının daha sağlıklı olmasını sağlamak için Türk Tarihi Tetkik Heyetini kurarak kurumsallaşma yolunda ilk adımı atmıştır.⁴⁵

Böylece tarih alanındaki çalışmalar daha ciddi, akademik ve bilimsel bir özellik kazanmıştır.

Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, Afet İnanın belirlemesine göre ilk toplandığı 4 Haziran 1930'dan Türk Ocaklarının VII. Kurultayında kapatılma kararını verdiği 29 Mart 1931 tarihine kadar sekiz resmi toplantı yapmıştır.⁴⁶ Bu

⁴³ Afet İnan, **50. Yılda Tarihten Geleceğe**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. 18-23

⁴⁴ Adile Ayda, **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 166-167

⁴⁵ Enver Ziya Karal, “ Atatürk'ün Tarih Tezi”, **Atatürkçülük**, 2.Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.161

⁴⁶ Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s. 5

süreçte çalışmalarına devam eden Heyet, 1931 Nisanın başlarında Türk Ocaklarının kapanması üzerine “Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti”nin tüzel kişiliği ortadan kalktı bunun üzerine heyet üyeleri İçişleri Bakanlığına başvurarak, 15 Nisan 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini kurdular. Atatürk’ün himayesi çalışmalarına devam eden bu cemiyetin adı Dil İnkılâbından sonra 1935 yılında “Türk Tarih Kurumu”na çevrildi.⁴⁷ Kurum ilk olarak liseler için dört ciltlik tarih ders kitabı hazırlamıştır. Atatürk bu çalışmalara katılmış ve bazı bölümlerini bizzat kendisi kaleme almıştır.

Atatürk’ün 14 Şubat 1932 tarihinde kuruma gönderdiği emirlerinde şu konular yer alıyordu:

1. Tarih öğretmenleri için bir kurs düzenlenmesi (Bu kursa sonradan “I. Türk Tarih Kongresi” denilmiştir).
2. Türk Tarihinin Ana Hatları adlı büyük kitabın son incelemeler ve belgeler dikkate alınarak yeniden yazılması.
3. Liseler için hazırlanan dört ciltlik tarih kitaplarında gerekli düzenlemeler yapılarak yeni baskılarının 1932-1933 öğretim yılına yetiştirilmesi.
4. İlkokullar için yeni tarih kitapları yazdırılması.

Bu emirlerden I. Türk Tarih Kongresi 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Ankara’da toplanmıştır. Kongreye 232 kişi katılmış, 33 bildiri sunulmuştur. Atatürk kongrenin bütün oturumlarını dikkatle izlemiştir.⁴⁸

Atatürk, Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının müsveddelerinin okunmasına bizzat katılmış ve başkanlık etmiştir. O’nun tarih üzerinde çalışmalar için verdiği plana göre Türk ve Türkiye tarihi kronolojik sıraya göre incelenecektir ve Türk Milletinin çeşitli coğrafi bölgelerde kurdukları devletlerin siyasî ve askerî hakimiyetlerinin durumu tespit edilecektir. Bu plan işlendiği vakit Türk Milleti’nin kabiliyet ve üstünlüğü belirecektir. Atatürk, bu planı verdiği zaman, her konu üzerinde o tarihlerde çalışanlara “ Türklerin Medeniyete Hizmetleri” başlığı altında

⁴⁷ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, s.201

⁴⁸ Uluğ İğdemir, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 11-15

çalışmalar yapılmasını önermiştir.⁴⁹ Böyle bir çalışma yapılmasını istemesinin temel amacı hiç şüphesiz milletimizin kendisine olan güven duygusunu kazandırmanın yanı sıra Türkleri barbar bir kavim olarak gösteren Avrupalılara cevap verme amacını taşımaktadır.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin yönetmeliğinin 4. maddesi, bu hummalı cemiyet çalışmalarına ışık tutmaktadır. Cemiyetin amaçlarına ulaşması için uyulması gereken hususlar ise şunlardır:

- Toplanıp ilmî müzakereler yapmak.
- Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp yayınlamak
- Türk Tarihini aydınlatacak belgeleri toplamak için gereken görevlendirmeleri yapmak.
- Yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bulguları yayınlamak.⁵⁰

Bütün bu amaçlar doğrultusunda Tarih alanında hizmet veren Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin çalışmaları ya Atatürk'ün başkanlığında ya da bizzat onun hazır bulunduğu mahallerde yapılmıştır. Ayrıca heyetin çalışmaları Atatürk tarafından bizzat desteklenmiştir.

Atatürk Türk Tarih Kurumunun bilimsel çalışmalarını geliştirmek, gençlerin tarih konusunda yetişmesini sağlamak için Avrupa ve Amerika'ya öğrenci gönderilmesinin Türk Tarih Kurumunun kuruluş gayesiyle bizzat ilgili olduğunu her fırsatta belirtmekteydi. Böylece kurum, uzman yetiştiren bir kurum haline gelmiştir. Kurumun yaptığı en önemli çalışmalardan biriside "Belleten" isimli derginin çıkarılmasıdır. Bu dergiyle çalışmaların sonuçları okuyucuya ve tüm dünyaya sesini duyurmuştur.

Tarih çalışmalarını destekleyici olarak 12 Temmuz 1932'de (I.Türk Tarih Kongresinin sona erdiği gün), amacı Türk dilini millileştirmek olan Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Atatürk, Tarih ve Dil Kurumlarını akademi yapma

⁴⁹ İsmail Şahin, **Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim – Kültür Politikaları (1950-1960)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998, s. 15

⁵⁰ Afet İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 3

konusundaki düşüncesini gerçekleştirmek üzere 1935 yılında ilk adımı attı. 14 Haziran 1935’de Büyük Millet Meclisinde kabul edilen 2795 sayılı kanunla Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kuruldu ve resmi hüviyetini kazandı.⁵¹ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin kurulmasıyla tarih alanında daha bilimsel çalışmalar yapılması için ortam oluşturulmuştur.

Atatürk’ün tarihle ilgilenmesi, yakın çevresinde bulunanların ürettikleri ve tarih alanında yayın yapan Türk Tarih Kurumunun çalışmaları resmi tezin ortaya çıkmasına sağlamıştır. Resmi tez, tek partili döneme öğretim alanında damgasını vurmuş ve kitaplar bu fikirler çerçevesinde hazırlanarak yayınlanmıştır.

C. YENİ REJİM VE ORTAÖĞRETİMDE TARİH

Kalkınmanın ve güçlü bir toplumsal yapı oluşturmanın tek yolu, çağın ve toplumun gereksinimlerine cevap verebilen bir eğitim sisteminden geçmektedir. Bir ülkede yer alan siyasal rejimle eğitim sistemi arasında derin bir ilişki vardır. Siyasal rejim sürekliliği ve gelişimi için kendi eğitim sisteminin bilinçlendirdiği insanlara ihtiyacı vardır. Bu nedendir ki daha Millî Mücadele yıllarında bile eğitim ve öğretime büyük önem verilmiştir.

TBMM’nin kurulduğu ilk günlerde bile kurulan yeni hükümet eğitime özellikle de tarih eğitimine dikkat çekmişler ve parti programında da yer vermişlerdir.

25 Nisan 1920 (1336) tarihinde kurulan Muvakkat İcra Encümeni’nin 3 Mayıs 1920 (1336) tarihli Fevzi Çakmak başkanlığındaki İcra Heyeti Programında (Millî Eğitim Bakanı Rıza Nur’dur); “Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manası ile dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidalı hayatta muvaffak kılacak, istinadgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimat-ı nefis gibi şeciyeler verecek, müstahsıl bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyye isal eylemek, tedrisat-ı resmiyeyi, bütün mekteplerimizi en ilmî, en asrî olan esaset ile kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını islah etmek, mizac-ı millete ve şerait-i coğrafiye iklimiyemize, ananat-ı tarihiye ve

⁵¹ İnan, **Atatürk Hakkında** , s. 232

içtimaiyemize mevacık ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lûgatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandırarak âsar-ı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak âsar-ı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garb ve şarkın müellefat-ı ilmiye ve fennesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim âmil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır”⁵² denilmektedir. Bu sözlerle eğitim ve de tarih eğitimi üzerine olan amaçlar dile getirilmiştir. TBMM’nin kuruluşunun daha onuncu gününde parti programında yer alan bu ifadeler tarih eğitimine verilen önemi göstermektedir. Ayrıca tarihin gerçek tarihçiler tarafından yazdırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

TBMM’nin eğitim ve öğretime dikkat çekmesinin yanı sıra Millî Mücadelenin en zor günlerinde Sakarya Savaşı hazırlıklarının yapıldığı sırada eğitime ulusal bir yön verecek politikaları ve yöntemlerin belirlenmesi amacıyla 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara da “ I. Maarif Kongresi” toplanmıştır.⁵³ Kongrenin açılış konuşmasını yapan Atatürk, millî eğitimimizin yeniden düzenlenmesi için alınacak önlemlere işaret etmiş ve yeni Türk Devletinin eğitim ilkelerini belirten direktiflerini vermiştir.⁵⁴

Millî Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmayı isteyen Atatürk, bu amacını gerçekleştirmek için ülkede köklü inkılâp hareketlerine girişti. Bu hareketleri engelleyecek her şeyin ortadan kaldırıldığı bu dönemde, hedef alınan ana düşünce millî, çağdaş ve laik bir toplum meydana getirmektir. Bütün bunlar ise ancak Millî Eğitimle gerçekleşebilirdi. Çağdaş ve millî bir devletin ancak eğitimle oluşacağına inanmıştır. Bu nedendir ki, daha Millî Mücadele safhasında iken ve sonraki dönemlerde TBMM’de ve halka hitaben yaptığı konuşmalarında Atatürk en çok eğitim üzerinde durmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte millî eğitimin amacı, millî egemenlik ve tam bağımsızlık ilkelerini benimsemiş, millî birlik ve bütünlüğe önem veren nesillerin

⁵² Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 31

⁵³ Yahya Akyüz, “Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 89-103

⁵⁴ Reşat Özalp, Aydoğan Ataunal, “Millî Eğitimde Kongreler ve Şûralar”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 107

yetiştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu süreçle başlayan eğitim üzerindeki çalışmalarla eğitim kurumlarında yeni rejimin amaç ve ilkelerine göre düzenleme yapılmıştır. Eğitim kurumlarındaki dersler ve ders kitapları da bu doğrultuda düzenlenmeye çalışılmıştır.

Atatürk en büyük eserim dediği Türkiye Cumhuriyeti’ni, hayranlık duyduğu tarih ilmi ile gelecek Türk Gençliği’ne şu sözleri ile anlatmıştır; “ Bütün dünya, bir an bile kuşkulansın ki Türkiye Devleti’nin biricik ve gerçek temsilcisi yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir. Bayağı çıkarlarını ve kendi güvenliklerini sağlamak için, ulus ve yurdun bağımsızlığını düşmanların eline bırakmakta bir sakınca görmeyen, bağımsızlığımıza son veren koşulları kapsayan Sevr Antlaşmasını onayan yöneticilerin, sultanların, padişahların öykülerini, bu zorbaların yasa dışı davranışlarını Türk Ulusu artık, ancak ve yalnız tarihte okur.”⁵⁵ Bu sözleriyle Atatürk Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunda yaşanan sıkıntıları ve gelecek neslin bunları tarih ile dahası tarih eğitimi ile öğreneceğini vurgulamıştır. Tarih bir araç ve amaç olarak gösterilmiştir.

22 Kasım 1924 tarihinde kurulan II. Fethi Okyar Hükümetinin Programında (Millî Eğitim Bakanı Şükrü Saraçoğlu’dur); “ Meclis-i Âlinizin yüksek kararıyla Tevhid-i Tedrisat esaslarını kabul ederek selamet yolunu bulmuş olan Maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzabat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır”⁵⁶ sözleriyle hayat için hazırlanmış gençlerin yetiştirilmesinin amaç edinildiği belirtilirken tarih eğitimi üzerine de üstü kapalı olarak değinilmiştir.

“Ulusal benliğin uyanmasında, beslenip kökleşmesinde” önemli bir işlevi olan tarih eğitiminin ulusal laik temellere dayalı Cumhuriyetle birlikte eğitim sisteminin özelliklerine göre yenilenmesi uzun zaman almıştır.⁵⁷

⁵⁵ Vasfi Bingöl, *Atatürk’ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve İstekleri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 19

⁵⁶ Kantarcıoğlu, *a.g.e.*, s. 34

⁵⁷ Baymur, *a.g.e.*, s. 1

Millî Eğitim işlerini bütün yönleriyle ele alıp sorunlarını tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak planlamak ve bir programa bağlamak amacıyla toplanan birinci Heyet-i İlmiye (15 Temmuz 1923) yapılmıştır.⁵⁸ Birinci Heyet-i İlmiye'nin ardından eğitim sistemini yeni devlet düzenine uydurmak amacıyla Ankara'da 1924'te toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'de öğretim yılının süresi, ders programları, ders saatleri ve ders kitapları üzerinde durulmuştur.⁵⁹ Osmanlı ideolojisinin biçimlendirdiği ders programlarının ve ders kitaplarının değiştirilmesi kararına varılmıştır. Yeni ders kitapları, cumhuriyet ülküsüne ve ruhuna, çağdaş gelişmelere göre hazırlanacaktı. Bu toplantıda tarih programları değiştirilmiş ancak yenisi belirlenememiştir.⁶⁰ “Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programı olan 1924 müfredat programında, tarih dersi üzerinde de durulmuş, tarih programında saltanatla ilgili kısımlar çıkarılarak, İstiklâl Savaşı'nın tarihi, Türkiye Devleti'nin kuruluşu, Sevr ve Lozan Antlaşmaları, Cumhuriyetin İlanı, Hilafetin Kaldırılması gibi konular eklenmiştir.”⁶¹ Böylelikle Cumhuriyet rejiminin tarihi de okullardaki tarih derslerinin bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca anlam ve geçerliliğini yitirmiş konular ve bu konuların verilisinde güdülen amaçlar da tasfiye edilmiştir. Aynı zamanda yeni rejim kendi oluşum sürecini öğretebilme ve benimsetebilme yolunda ders kitaplarında ilk adımını atmış oluyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek maarif toplantılarında gerek Heyet-i İlmiye toplantılarında gerekse parti programlarında tarih derslerinde yeni düzenlemeler yapılmak istenmiştir. Ancak ulaşılmak istenen amaçlara uygun ders kitapları uzun bir süre hazırlanamamıştır. O dönemde ders kitaplarının hazırlanması konusunda bir komisyon oluşturulamadığından, Meşrutiyet döneminde okutulan ders kitaplarının bir bölümü okutulmaya devam edilmiştir. Bu zaman içerisinde de yeni tarih çalışmaları yapılmıştır.

1 Kasım 1937 tarihinde kurulan Celal Bayar Hükümeti Programında; “ Millî kültür bakımından büyük önemi olan ve şefin ilim ve kültür sahasında en büyük abidelerinden biri halinde daima yükselecek bulunan tarih ve dil araştırmalarımıza ve

⁵⁸ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 21

⁵⁹ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1999, s. 74

⁶⁰ Ergün, *a.g.e.*, s. 79

⁶¹ Yücel, *a.g.e.*, s. 192

bunlarla alakadar işlere hususi ehemmiyet vermeye devam edeceğiz”⁶² denilerek dil ve özellikle tarih alanında yapılacak olan çalışmaları hızlandıracak işlere önem verildiği görülmektedir. Bütün bu teşviklerle araştırma ve ders kitaplarının yazımında ileriye yönelik bir atılım olacaktır.

Atatürk’ün tarih çalışmalarını bizzat desteklemesi, yeni ders kitaplarının yazdırılması için büyük çaba göstermesi ve hükümet programlarında dil ve özellikle tarih çalışmalarının desteklenmesiyle 1930’lardan sonra liselerde okutulacak tarih ders kitapları hazırlanmıştır. 1931’de yayınlanan dört ciltlik lise tarih ders kitaplarından sonra kurulan diğer hükümetler de tarih çalışma ve araştırmalarını amaç edinmişlerdir.

---

⁶² Kantarcıoğlu, a.g.e., s. 37

II. BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI

A. ATATÜRK DÖNEMİ TARİH DERS KİTAPLARI

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eğitimle ilgili yapılan toplantılarda yeni düzenlemelere gidilmesine karar verilmiştir. Ancak özellikle tarih ve tarihçilik alanında çalışmaların yoğunlaşmaması sebebiyle önceleri Meşrutiyet döneminde okutulan ders kitaplarının okutulmasına devam edilmiştir.

Türkiye’de 20. yüzyılın ulusal bilinci ve tarih yazımı, sönen Osmanlı Devleti’ne karşıtlık içinde biçimlendi. Tarihin bu anına gelindiğinde Osmanlı Devleti zaten daha eskiden başlamış bir yergi kampanyasının hedefi durumundaydı. Birçok Avrupalı Rönesans çağında Türkleri Romalıların saygın ardılları olarak görüyordu, oysa 19. yüzyıl sonunda onları barbarlıkla, tam bir kültür yoksunluğuyla Avrupa’nın bağrındaki uğursuz ve yıkıcı unsur olmakla suçlamak konusunda tam bir ağız birliği edilmiştir. Balkan Savaşları sonunda Türkler Avrupa’nın neredeyse tamamen dışına atıldıkları sırada, Anadolu’daki varlıklarının meşruluğu bile tartışma konusu yapılmış ve geldikleri yere, Orta Asya’ya sürülmelerini isteyen sesler yükselmişti.⁶³ Bütün bu iddialara karşı Türklerin Anadolu’daki varlığının meşruluğu kanıtlanmalı ve Avrupalılara bu toprakların Türklere ait olduğu ispatlanmalıydı.

Milliyetimizin esasları nelerdi ve devlet Türk Milleti’nin nasıl bir kültür içinde yetişmesini istiyordu? Bu soruların cevabı elbetteki tarihte aranacaktı. Şu halde Türk’ün millî hüviyetini ortaya çıkarmak üzere tarihe yeniden bakmak, onu yeniden yorumlamak gerekiyordu. 20. yüzyıl başlarına kadar Türk tarihçileri Osmanlı tarihinin gerisinde sadece Selçuklulardan kısaca bahsederlerdi. O zamanın tarih anlayışında Türklerin ayrı bir milliyet ifade ettikleri kabul edilmekle birlikte Türk tarihi Anadolu’daki Müslüman Türklerin başlangıcına kadar gider, oradan İslâm tarihine bağlanırdı. Türklerin Anadolu’dan önceki tarihleri Osmanoğullarının ataları anlatılırken zikredilen ve çoğu efsanevi olup Oğuz Han’a kadar dayanan bir şecereden ibaret kalıyordu. 19. yüzyıl sonunda bir taraftan Türkoloji sahasında

⁶³ Etienne Copeaux, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk – İslâm Sentezine**, Çev: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 15

Avrupa’da yapılan yeni ve çok aydınlatıcı araştırmalar, bir taraftan milliyetçilik cereyanının Türkiye’ye de girmeye başlaması, Osmanlı aydınlarını eski Türk tarihi konusunda uyandırdı. Bu arada Rusya’dan Türkiye’ye gelmiş bir takım Türk aydınlarının, özellikle kendilerini kabul ettirmek gayreti içinde, Türklerin Osmanlı tarih ve coğrafyası içinde de bir varlık olduklarını anlatmaya çalışmaları yeni tarih anlayışının doğuşunda etkili oldu. Bu görüşler, milliyetçilik cereyanının genişlemesiyle gitgide kuvvet kazanıyordu. II. Meşrutiyet devrinde “Turan” fikrinin genç aydınlar arasında çok yaygın olduğunu görüyoruz. Artık Türkler uzak atalarını İslâm büyükleri arasında değil de Asya steplerinin cihangirleri arasında aramaya başladılar. Cumhuriyet bu değişmeyi son haddine kadar götürdü ve bir devlet politikası haline getirdi. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulduktan sonra ilk büyük iş Türk tarihini cihan tarihi içinde belli bir yere oturtmak ve bunu bütün nesillere öğretmek oldu.⁶⁴ İşte bu zihniyetle 1928-1930 yıllarında tarih alanındaki çalışmalara hız verilmesiyle ortaöğretimde okutulacak olan ders kitapları oluşturulmuştur.

Kitapları inceleyecek olursak, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından 1939 yılına kadar ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitapları şunlardır:

- 1) Tarih-i Umumi
- 2) Türkiye Tarihi
- 3) Türk Tarihinin Ana Hatları
- 4) Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal Kısmı
- 5) 1931 yılında basılan dört ciltlik tarih ders kitapları
  - a) Tarih I – Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar
  - b) Tarih II – Orta Zamanlar
  - c) Tarih III – Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı – Türk Tarihi
  - d) Tarih IV – Türkiye Cumhuriyeti

---

⁶⁴ Erol Güngör, **Dünden Bugünden Tarih – Kültür ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s. 91-92

Ders kitaplarının içerikleri ise şu şekildedir:

I. Tarih-i Umumi

1931 yılındaki kitaplar hazırlanıncaya kadar Ali Reşat Bey'in "Tarih-i Umumi" çok yaygın bir tarih ders kitabı olarak kullanılmıştır. Bu kitap, aslında Ali Reşat Bey'in Meşrutiyet Döneminde yazdığı tarih-i umumilerin biraz değiştirilmesi ve kısaltılması, kimi yerlerde de yeni bilgiler verilmesi yoluna gidilmesi yoluyla ortaya çıkan bir eserdir. Bu nedenle de kitap önemli ölçüde Fransız ders kitaplarının ve Fransız görüşünün etkisindedir.⁶⁵

1923 basımı "Tarih-i Umumi" de Hunların, Türklerin, Moğolların, Tatarların siyasi tarihleri, buldukları coğrafyada daha önce bulunan devletler Çin kaynaklarından yararlanılarak aktarılmıştır. Devletlerin geçim kaynakları, ne kadar barbar görünürse görünsünler verdikleri sözlerin doğruluğu, çocuklarını nasıl terbiye ettiklerine dair bilgiler yer almaktadır. Ancak seneler geçtikçe eski kitapların milliyet ve halkçılık esaslarına uygun olmak üzere bir dereceye kadar ıslah edilmeye çalışıldığı veyahut bu esaslara göre yeni kitaplar yazılmaya uğraşıldığı görüldü. Fakat bu kitapları yazanlarda itiraf etseler gerekir ki yapılan tadiller ve ıslahlar asıldan ziyade şekle, ruhtan ziyade maddeye ait idi.⁶⁶ Bu noktadan itibaren Cumhuriyet Döneminin tarih ders kitapları yazılmaya başlanmıştır. Böylece yeni rejimin görüşleri ders kitaplarında yer almaya başlamıştır.

Aynı yıllarda derli toplu ve metodik ders kitapları yazılması çok açık bir gereksinme olarak görülüyordu ve bu işin özgün bir biçimde Türkler tarafından yapılması öngörülüyordu.⁶⁷

II. Türkiye Tarihi

1924 yılında ilk olarak Arap harfleriyle basılan kitap, Hamid ve Muhsin tarafından yazılmıştır. 1924-1929 yılları arasında tarih ders kitabı olarak okutulan

⁶⁵ Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usûllerine Dair", **I. Türk Tarih Kongresi (Konferanslar – Münakaşalar)**, Maarif Matbaası, İstanbul 1932, s. 568

⁶⁶ Akçura, **a.g.m.**, s. 596

⁶⁷ Behar, **a.g.e.**, s. 99

Türkiye Tarihi, Maarif Vekaleti Millî Talim ve Terbiye Dairesinin 30/9/1929 tarihli emriyle 10.000 adet basılmıştır. Toplam olarak 766 sayfadan oluşan kitabın yazarları Hamid ve Muhsin kitabın yazılışında farklı yöntemler uyguladıklarını belirtmektedirler. Kendileri, tarihi olayları açıklamak için şahıslardan, şahısların etrafında dönüp durmaktan kaçındıklarını olayları, neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek bilimselliğe yaklaştıklarını vurgulamaktadırlar. Osmanlı vakanüvislerini eleştirmekte ve olayların gerçek nedenlerini ifade ettiklerini belirtmektedirler. Amaçlarının, “Eski vakanüvislerin yaptığı gibi ve son zamanlara kadar yazılan Osmanlı tarihlerinden birçoğunda görüldüğü veçhile bütün vaka ve hadiseleri şahıslar etrafında toplamak ve her şeyi bunların muvaffakiyeti şeklinde göstermekten bilhassa içtinap ettik”⁶⁸ şeklinde ifade etmişlerdir.

Konuların açıklanmasında, Avrupa ve diğer dünya ülkelerindeki olaylarla eşzamanlılık oluşturulmuştur. Tarihin merkezine özellikle 18. ve 19. yüzyıl Avrupasını oturtmak istemediklerini ve tarih dendiğinde yalnızca Avrupa Tarihini düşünmediklerini, Avrupa haricindeki beşeriyet yani Amerika, Çin, Japonya medeniyetlerini de ele alarak açığa vurmuşlardır.⁶⁹

Bu kitap bundan sonrakilerden farklı olarak Türkiye Tarihi adını verdiği ciltle neredeyse tümüyle Osmanlı Tarihini ele almaktadır. Devletin zafer dolu dönemiyle başlayarak çeşitli dönemlerini incelemekte ve bunu yaparken Avrupa'nın yorumlarından ve tarihe yaklaşımlarından yararlanmaktadır. Kitapta Osmanlı ve Avrupa tarihinin eşzamanlı dönemlerine aşağı yukarı eşit bir yer ayrılmıştır. Her bölüm dönemin Avrupa ve Asya tarihlerinin kısa ve özlü sunuşuyla desteklenmiş, padişahın iç politikası ve diplomatik girişimler buna eklenmiştir. Biyografik notlar ve resimler oldukça eğitici ve dengeli bir biçimde yerleştirilmiştir. Bazı dipnotlar söz konusu tarihi olayları detaylı şekilde açıklar niteliktedir. Birkaç bölümün sonunda ek okuma parçaları da göze çarpmaktadır. Kitabın içindeki bölümler ise şöyledir:

- 1.Osmanlı İmparatorluğunun İtila Devri(1453-1579)-133 sayfa
- 2.Osmanlı İmparatorluğunda Tevakkuf Devri(1579-1683)-70 sayfa

⁶⁸ Hamid – Muhsin, **Türkiye Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, Mukaddime, s. 1

⁶⁹ Zerrin Tok, **Tek Parti Döneminde Tarih Öğretimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996, s. 54

- 3.On Yedinci ve On Sekizinci Asırlarda Avrupa'ya Umumi Bir Nazar-60 sayfa
- 4.Ricat Devri(1683-1792)
- 5.On Dokuzuncu Asırda Avrupa'ya Umumi Bir Nazar(1789-1914)-82 sayfa
- 6.Islahat Teşebbüsleri (1792-1839)-50 sayfa
- 7.Osmanlı Türk Medeniyeti- 92 sayfa

Kitabın giriş bölümünde, olayların bir kişinin etrafında açıklanamayacağı belirtilmiş olmasına rağmen, içerikte tam tersinin yapıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle başarısızlıklar söz konusu olduğunda suçlamalar bir kişinin üzerine yıkılmıştır.

Birinci bölümde, olaylar neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Kitapta bütünlüğü bozmamak için bugün olduğu gibi (II. Bayezid, Yavuz, Kanuni dönemleri gibi) padişah dönemlerine göre bölümlere ayrılmıştır. Olaylar arasında bütünlüğün sağlanması açısından olumlu olan bu sistem, hangi olayın kimin zamanında olduğunun anlaşılmasını güçleştirmiştir. Olayların gerçek nedenlerini vermek yerine görünürdeki nedenleri verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda Tevakkuf Devri (1579-1683) bölümünde, Osmanlı Devletinin duraklama dönemi iç ve dış nedenleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm, Ricat Devri (1683-1792) ifadesiyle Osmanlı Devleti'nin gerileme nedenlerine yer verilmiştir. Gerileme nedeni olarak "hiyerarşik düzendeki suiistimal ve samimiyezsizlik"⁷⁰ gösterilmiştir. Gerileme nedenleri yüzeysel olarak bugünkü şekilde ifade edilmiştir. Nedenleri açıklamak yerine bazı kişi ve durumlar suçlanmıştır. Avrupa ile Osmanlı Devletini mukayese etmeden yanlış kanılara varılmıştır. Siyasi tarihin olayları arkası arkasına verilmiş, tarih sadece savaşıardan ibaretmiş gibi gösterilmiştir.

Üçüncü ve beşinci kısımda, o dönemlerdeki Avrupa ele alınmıştır. Osmanlı Devleti ile Avrupa'nın eş zamanlı olarak incelenmesi dikkat çekmektedir.

---

⁷⁰ Behar, a.g.e., s. 101

Yedinci ve son bölüm olan Osmanlı-Türk Medeniyeti şeklinde açıklanan kısımda Türk Ulusçuluğu dönemi ele alınıyor. Bu bölümde İslam Medeniyetinin etkisinden önce Türklerin kabileler halinde yaşadıkları belirtilmektedir. “Oysa yeni yeni şekillenmekte olan resmi Türk Tarih Tezi zaman içinde böyle bir açıklamayı bir hakaret olarak görecektir ve bundan sonra Türk kabilelerinden değil Türk Devletlerinden söz edilecektir”⁷¹ Dikkati çeken diğer bir özellik ise çağ ayırımına gidilmiş olmasıdır.

Ortaokul 3.sınıftan itibaren okutulan bu tarih ders kitabının öğrenci seviyesinin üstünde olduğu açıkça ortadadır. Yer yer birinci elden kaynaklara yer verse de; harita, resim ve okuma parçaları açısından yetersizdir. Devlet adamlarına yönelik tarih anlayışı devam etmiştir.

III. Türk Tarihinin Ana Hatları

Okullarda okutulmakta olan tarih kitaplarındaki Türk Tarih Tezi yeterli görülmediği, ancak Türk tarih öğretmenlerine, münevverlere ve dünya ilim âlemine Türk tezinin dayanağını ilmi bir surette ifade etmek lüzumunu göz önüne alan Türk Tarih Kurumu, bu maksatla “Türk Tarihinin Ana Hatları” adıyla büyük bir eser hazırlamaya karar vermiştir.⁷²

“Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabı 1929 yılında Atatürk’ün emri ile yazılmaya başlanmış olup önce Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti sonra Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve nihayet Türk Tarih Kurumu üyeleri tarafından kaleme alınmıştır. Atatürk çalışmalarına bizzat katılmıştır.

Bu kitabın yazılması hususunda Afet İnan Atatürk’ün “Türklerin cihan tarihindeki hakiki yeri ve medeniyet alemindeki rolü ne olmuştur?” sorusuna cevap vermek amacıyla yazılmaya başlandığını belirtir. 1930’da Türk Ocağı içinde kurulan Türk Tarih Heyeti içinde çalışmalarını sürdüren 1931’de Türk Tarihini Tetkik

⁷¹ Behar, **a.g.e.**, s. 101

⁷² Muzaffer Göker, “ Türk Tarih Kurumunun İlmi ve İdari Faaliyetleri”, **Bellekten**, C. II, S. 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1938, s. 13

Cemiyetinde yer alacak olan seçilmiş üyelerden sadece parti üyesi olan Afet İnan Hanım ile ancak 2 yıl sonra meclise girecek olan Yusuf Ziya Bey dışında hepsi Meclis üyeleridir. Mustafa Kemal, cemiyetin bazı üyelerinde çok kısa bir süre içinde bir Türkiye Tarihi yazmalarını istemişlerdir.⁷³ Kitabın 1. cildi 1930 yılında tamamlanmış ve 100 adet basılarak incelemeleri için bilim adamlarına dağıtılmıştır.⁷⁴

Bu eser daha sonra yayınlanacak ders kitaplarına rehberlik ve kılavuzluk edecek ön çalışma olarak kabul edilmiştir.

Dünya tarihi içinde Türk Tarihinin yeri konusu üzerinde yapılmış bir derleme olan eserin , asıl düşüncesi Atatürk'ün Türk Milletine yeni bir tarih şuuru vermek gayesinden doğmuştur. Bunun içinde bir eserin meydana getirilmesi için gerekli ilmi sistem ve davranışlar Atatürk tarafından hassasiyet ile tatbik edilmiştir.⁷⁵ Bilim adamları bu kitabı inceleyip görüşlerini bildirecekler ve eksiklerinin tamamlanması ile son halini alacaktı.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, kitabı incelemiş ve hatalarla dolu olduğunu görmüştür.⁷⁶ Özellikle Osmanlı Tarihinin yalan yanlış adapte edilmesi büyük bir yanlıştır. Atatürk kitabı incelemiş ve beğenmemiştir. Bunun üzerine kitabın yeniden yazılmasına karar verilmiş ve kitabın bölümlerinin kendi sahaları ile ilgisi olan tarihçilere yazdırılması kabul edilmiştir.

Sadece 100 kopya basılarak tarihçilerin eleştirisine sunulan kitap şu bölümlerden oluşmaktadır;

I. Beşer Tarihine Medhal

⁷³ Behar, a.g.e., s. 103

⁷⁴ Afet İnan ve Diğerleri, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, (Kitap XIV+606, A-F Bibliyografyadan oluşmaktadır. I cilttir. Kitabın başlığının altında şu satırlar yazılıdır. “Türk Ocağı, Türk Tarih Heyeti Azalarından Afet Hanım ile Mehmet Tevfik, Semih Rifat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin Vasıf, Yusuf Ziya Beyler tarafından iktifat, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür.” Bu satırların altında da “ Türk Tarih Heyeti'nin başka azalarının ve mevzu ile alakalı zatların mütalaa ve tenkit nazarlarına arz olunmak üzere yalnız 100 nüsha basılmıştır.” denilmektedir. Kitabın sonunda kitabı tanıtan bir kaynakça bulunmaktadır. Bu kaynak kitaplar ikinci elden kaynaklar olup kitaplardan sadece İbn Nedim'in “ Kitab-ül Fihrist” isimli eseri birinci elden kaynaktır.

⁷⁵ Semavi Eyice, “ Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Bellekten**, C. XXXII, S. 128, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968, s. 513-521

⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “ Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar”, **Bellekten**, C. III, S. 10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1939, s. 349

- A. Kâinat
  - B. Tarih
  - C. Irk
  - D. Fikir
- II. Türk Tarihine Medhal
- A. Türklerin Ana Yurdu
  - B. Umumi Muhaceretler ve Medeniyetler
  - C. Ana Yurtlarından Ayrılan Türkler
  - D. Göçlerden Evvel ve Sonra Ana Türk Yurdu
- III. Çin
- A. Memleket
  - B. Ahali
  - C. Çin: Medeniyeti
  - D. Çin'in Siyasi Tarihi
- IV. Hint
- A. Memleket
  - B. Tarih
  - C. Hint Medeniyeti
- V. Kalde, Glom ve Akad
- VI. Mısır
- VII. Anadolu
- A. Eti İmparatorluğu
  - B. Frikya
  - C. Lidya
- VIII. Ege Havzası
- A. Yunanistan
  - B. Ege Medeniyeti
  - C. Aka Elleri ve Müstemlekeleri
  - D. Grek Kavimlerinin Tevekkülü
  - E. Irklar ve Kavimler
  - F. Greklerden Evvel Yunanistan Sakinleri Hakkında Kısa Mütalaa
- IX. Eski İtalya ve Etrüsk
- X. İran
- A. Umumi Malumat

- B. Metler
  - C. Persler
  - D. Partlar
  - E. Sasaniler ve Son Devri
- XI. Orta Asya
- A. Orta: Asya’da Türk Medeniyeti Tarihini Umumi Bir Nazar
  - B. M.E. III. Asırdan Sonra Orta Asya’da Kurulan Orada Yayılan Türk Devletleri
    - 1. Asya Hunları
    - 2. Tukyü İmparatorluğu
    - 3. Tukyü Devletinden Sonra Türk Devletleri
(Oğuzlar, Uygurlar, Dokuzoğuz Devleti, Çin Türkistan Uygurları, Kırgızlar, Türkeşler, Karluklar)
    - 4. Garbi Asya ve Tarki Avrupa’da Türk Devletleri
(Hazarlar, Bulgar Devleti, Peçenekler ve Kıpçaklar)
    - 5. Samanoğulları
    - 6. Gazneliler
    - 7. Karahanlılar ve Hitaylar
    - 8. Selçuklular
    - 9. Cengiz Devri
(Büyük Türk-Moğol İmparatorluğu, Kıpçak, ”Altınordu”, Çağatay ve İlhanlı Devletleri)
    - 10. Timur Devleti
    - 11. Osmanlı Tarihi (Osmanlılar, Anadolu Beylikleri)
    - 12. Türkiye Cumhuriyeti

Türk Tarihinin Ana Hatları adı verilen bu eserin yazılma amacı kitabın giriş kısmındaki “Bu Kitap Niçin Yazıldı?” başlığıyla uzunca izah edilmektedir. Buna göre;

“ Bu kitap muayyen bir maksat gözetilerek yazılmıştır. Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültürülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması Türklüğün kendini tanımasında, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur. Bu

kitapla istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabi mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır, aynı zamanda bu son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk Milleti için bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesini esrarını meydana çıkarmak, Türkün hususiyet ve kuvvetini kendine göstermek ve millî inkişafımızın derin ırkî köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz: Bu tecrübe ile muhtaç olduğumuz o büyük millî tarihi yazdığımızı iddia etmiyoruz, yalnız bu hususta çalışacaklara umumi bir istikamet ve hedef gösteriyoruz.

İkinci bir maksadımız da kainatın teşekkülüne, beşerin zuhuruna ve beşer hayatının tarihi devirlerden evvelki mazisine dair, yakın zamanlara kadar itibarda bulunan yanlış telakkilerin önüne geçmektir... işte bunun içindir ki kitabımızda beşerin tarihine girmeden önce kainat, dünya ve insan hakkında zamanımızın ilme müstenik nazariyelerini nakil ve izah ettik; ve bunu yaparken, batıl fikirlerden sıyrılarak; tarihi şeniyeti kavramaya çalıştık...⁷⁷

Kısa bir sürede hazırlanıp, basılan, Türk Tarihi Tezinin okullarda eğitim aracılığıyla verilmesini sağlayan bu eserde temel amaç tarih ve tarih öncesi dönemlerde Türk ırkının olağanüstü yayılmasının açıklanmasıdır. Kitapta yaklaşık 200 sayfa Türk Devlet ve uygarlıklarına ayrılırken, 100 sayfa diğer uygarlıklara daha doğrusu bu uygarlıkların Türk kökenli olduğuna ayrılmıştır.

Kitapta dikkati çeken önemli bir nokta neredeyse tarih öncesi ve Antik tarihe yönelik olmasıdır. Yeni ve yakın çağ Avrupa'sına hiç yer verilmemiştir. Millî Mücadele, yeni kurulan devlet ve yapılan inkılâplar sadece bir sayfa ile geçirilmiştir. Ayrıca 605 sayfalık bu eserde Osmanlı Tarihine sadece 50 sayfalık yer ayrılmıştır. Türklerin tarihi Neolitik ve Antik çağlarda ilerlemenin odak noktası Orta Asya ve buradan göçle dünya medeniyetine katkılarıdır.

---

⁷⁷ Afet İnan ve Diğerleri, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, Kitabın Giriş Bölümü, s. III-XIV

Kitabın sonunda 125 kitaplık bir kaynakça vardır ve hepsi ikincil kaynaklardır. Bu kitapların 12'si Rusça, 11'i İngilizce, 11'i Almanca ve geri kalan 81'i Fransızca'dır. Bu kitapların nerede ve ne zaman basıldıkları hiç belirtilmemektedir. Kaynakçada bir tek birincil elden kaynak bulunmaktadır. O da, onuncu yüzyıl Arap tarihçisi olan Nedim'in Kitab-ül Fihrist adlı eseridir. Esas dikkat çekici olan ise bu kaynakçada 19. yüzyıl ya da daha öncesine ait bir tek Osmanlı ve Türk tarihçisinin, dilcisinin yada edebiyatçısının bulunmayışıdır.⁷⁸ Kaynaklarda asıl dikkati çeken husus, çoğunun Fransızca oluşudur. Eserin giriş kısmında yazılma gayelerinden biri olarak “şimdiye kadar ülkemizde yayımlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri bilinçli yada bilinçsiz olarak küçültülmüştür” ifadesiyle çelişir niteliktedir.

Eserde, Türk Devletleri ve Medeniyetleri ile ilgili bölümde yer alan ifade önemlidir. Bu ifade şöyledir; “Bütün dünyaya medeniyet neşretmiş olan Türkler asıl vatanları olan Orta Asya'da muhtelif devirlerde yüksek medeniyetler tesis etmişlerdir. Fakat Orta Asya'dan Türk Medeniyeti normal bir surette, fasılasız inkişaf edememiştir. Bunun sebeplerini anlamak için Orta Asya'nın iklimi ahudini göz önünde tutmak gerekir.”⁷⁹ Cümlelerden de anlaşılacağı gibi anayurt olarak Orta Asya gösterilmekte ve buradan göçün ana nedeninin iklim olduğu belirtilmektedir. İlerleyen satırlarda ise Orta Asya'dan başlayan göçlerle Türklerin dünyaya medeniyeti yaydıkları açıklanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu bölümünün giriş cümlelerinde ise Türklerin siyasi iktidardaki güçlerine yer verilmiştir. Türklerin siyasi iktidardaki güçleri şöyle anlatılmaktadır; “Türkler karışıklığı sevmezler, buldukları yerlerde, intizam ve asayiş temin etmek isterler... Abbasiler zamanında İslam âlemi, fikri, dini, içtimai ve siyasi nizalarla çalkalanmakta idi. Araplar ve Acemler bu bitmez tükenmez nizalardan pek zevk alıyorlardı... Hâsılı Arap ve Acemlerin devlet tanzim ve idaresindeki iktidarsızlıkları, İslam devletini X. asırda (yani bu devletin kuruluşundan 2–3 asır sonra) Türklerin hücum ve idaresi altına sokmuşlardır.”⁸⁰ Bu

⁷⁸ Behar, a.g.e., s. 104

⁷⁹ Afet İnan ve Diğerleri, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, s. 35

⁸⁰ a.g.e., s. 547-548

sözlerle Arap ve Acemlerin zayıflıklarından, Türklerin kısa bir süre de idaresi altına girdikleri belirtilirken aynı zamanda Türklerin gücü ortaya konulmuştur.

Görüldüğü gibi kitapta Türklerin devlet kurmadaki ırksal özelliklerine ağırlık verilmiştir. Osmanlı Devletinin gücünü Türklükten aldığıın anlaşılması için çaba gösterilmiştir. Osmanlıların dağılma sürecinde ise sorumlu olarak Türklük değil Osmanlılık gösterilmiştir. Bu fikre göre de bölünmeler sonunda Türklerin geride kalan güçlü ırksal dayanışma sayesinde ayakta kalabildikleridir. Bu düşünce şu şekilde belirtilmektedir: “Türklüğün cismani, fikri ve ruhi kuvvet ve kudreti dağılan imparatorluğun asıl Türk kısmını kurtarmaya kifayet etti. Yeni Türk Devleti, işte bu kudretin yarattığı bir varlıktır...”⁸¹

Eserde, genel olan düşünce Türklerin üstün ırk oldukları, dünya medeniyetini ilk kuranların Anadolu'nun ilk sakinlerinin, bütün insanların ve dillerin atasının Türkler olduğu şeklindedir.

Tüm eksiklere rağmen Türk tarihinin Ana Hatları bu çapta yapılmış ilk çalışma, ilk toplu denemedir. Ana Hatlar kitabı ilk yazılışında çok acele yazdırılmıştır. Atatürk kitabı beğenmemiş ve düzeltilmesi için bizzat çalışmıştır.

Okullar için yazılan yeni tarih ders kitaplarında Ana Hatlar kitabı esas alınmakla birlikte yeni değişiklikler yapılmıştır. Ankara ve İstanbul'da 10 kez toplantı yapıp kitabın kimler tarafından ne zaman yazılıp sona ereceği karara bağlanmıştır. Kitabın uygarlık tarihi ile ilgili bölümünün uzmanlara yazdırılmasının uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır.⁸²

IV. Türk Tarihinin Ana Hatları (Medhal Kısmı)

Türk Tarihinin Ana Hatları'nın yalnızca yüz nüsha bastırılması, bu eserin henüz yetersiz olduğundan pek fazla yayılmasının istenmediğini düşündürse de, belki de eserdeki fikirlerin biran önce yaygınlaşması istendiğinden olsa gerek hemen bir

⁸¹ a.g.e., s. 604

⁸² Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 23

yıl sonra 1931’de Türk Tarihinin Ana Hatları-Medhal Kısım başlıklı bir kitap bastırıldı.⁸³ Yine İstanbul Devlet Matbaasında 90 sayfa olmak üzere otuz bin nüsha bastırılıp, okullarda yardımcı ders kitabı olarak gönderildi. Bütün okullarda satışı sunulan ve her yaşta öğrencinin okuması istenen bu kitap, Türk Tarihinin Ana Hatları’nın bir bölümü değil, onun çeşitli kısımlarının özetlenmesiyle yeniden oluşturulmuş yeni bir baskısıdır. Bu eserin yazılış amacı “asırlarca pek çok haksız iftiralara uğramış, ilk medeniyetlerin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkâr olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihi hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktadır.”⁸⁴ şeklinde belirtilmiştir.

Türk Tarihinin Ana Hatları’ndan bazı belirgin farklara sahip olan Medhal Kısım tarih öncesi ve eski çağlardaki genel dünya tarihini dışarıda bırakıyor ve böylelikle diğer uygarlıkların Türklük üzerindeki etkilerini göz ardı etmiş oluyordu. Bu 90 sayfalık Medhal Kısım eski Türkleri eski Türklerin kökenlerini, anavatanlarını ve göçleri ele almaktadır. Bir-iki sayfada eski medeniyetler ele alınmıştır. Osmanlı siyasi varlığına kitapta hiç değinilmemiştir.

Kitapta ilk olarak eski Türkler, Türklerin anayurdunun sınırları, anayurttan göç nedenleri, dünyada ilk medeniyetleri kurdukları iddia edilen Sümerlerin ve Mısırlıların Türk olduklarını ispat etme çabaları görülür. Bu amaçla kitapta geçen ifade şöyledir; “Mısır’a giden Türkler yerleşmek için Nil’in, boş buldukları deltasını seçtiler. İlk Mısır medeniyetini kuranların Asya’dan geldikleri Kadim tarihi ile uğraşan alimlerin çoğu tarafından kabul edilmiş bir keyfiyettir.”⁸⁵ Bu sözlerle Mısır medeniyeti kuranların Türk olduğu belirtilmiştir. Hatta bu durumu kanıtlamak için alimler tanık olarak gösterilmiştir.

Türk medeniyetinin diğer medeniyetlerden üstünlüğü açıkça şu şekilde dile getirilmiştir; “Dünyanın başka tarafından insanlar daha kaya ve ağaç kovuklarında en koyu vahşet hayatı yaşarken Türk Anayurdunda kereste maden medeniyetleri devirlerine kadar ulaşılmıştı.”⁸⁶ Başka bir yerde ise; “Anadolu medeniyetinin Mısır

⁸³ Afet İnan ve Diğerleri, **Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 12

⁸⁴ **a.g.e.**, s. 73

⁸⁵ **a.g.e.**, s. 9

⁸⁶ **a.g.e.**, s. 3

ve Mezopotamya veya Mısır medeniyeti kadar eski olmadığı iddiası varit değildir. Zira söylediğimiz gibi Mezopotamya ile Anadolu'yu işgal eden insanlar aynı ırktan ve aynı menşeyindedir. Bu itibarla geldikleri aynı medeniyeti getirmiş olmaları tabii görülmelidir.”⁸⁷ denilmektedir. İlerleyen satırlarda ise yazının Türkler tarafından bulunarak Fırat ve Dicle taraflarına Sümerler tarafından getirildiği vurgulanmıştır. Orta Asya göçlerinin bir sonucu olarak, Hint-Çin-Etrüsk-Girit-Lidya-İonya medeniyetlerini kuranların Türkler olduğu savunulmuştur.

Tarihçilerin bu şekilde bir yaklaşım izlemelerindeki en önemli neden, Türkler hakkında dünyada var olan yanlış kanıdır. Medhal Kısım'da aynı zamanda Avrupalı tarihçilere göndermede bulunularak Türk Tarihi hakkındaki gerçeklerin ancak, Türkler tarafından ortaya atılacağı vurgulanmıştır. Avrupalılara “Türklerin en kadim ve en yüksek medeniyetlerin hamisi olmuş bulunmalarını kabul etmek Hıristiyanlık ve Avrupalılık için en hafif tabir ile bir izzeti nefis meselesi telakki olundu.”⁸⁸ ifadesi ile batı dünyasının gururları nedeniyle Türklerin çok gelişmiş bir medeniyete sahip olup, diğer milletleri etkilediklerini kabul etmek istemedikleri vurgulanmıştır.

Kısaca bu kitap, Türk ırkının büyük üstünlüğünü ve dünya medeniyetinin oluşumundaki önemli katkılarını ortaya koyup belgelemek için yazılmıştır.

B. 1931 YILI LİSE TARİH KİTAPLARI

1931 yılına kadar okullarda okutulan ders kitapları, konular bir miktar değişmişse de genelde Osmanlı öğretiminin bir devamı sayılmaktadır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruluşundan hemen sonra resmi tarih görüş niteliğindeki Türk Tarih Tezi'nin ders kitaplarına uyarlanmasıyla görevlendirilmiştir. TTTC'nin ilk girişimi yeni okul kitapları yazılması oldu; bu öncelik ve görevin yerine getirilişinde gösterilen çabukluk “ tarih reformu”nun yerleştirilmesinde okul kitaplarına verilen önemi yansıtmaktadır. Bu kitaplar doğudan Türk tarihinin Ana Hatları'ndan esinlenerek ve ayrı ekip tarafından yazılmıştır. Yazımlarında ve kullanıma girmelerinde gösterilen hız şaşırtıcıdır.⁸⁹

---

⁸⁷ a.g.e., s. 11

⁸⁸ a.g.e., s. 59

⁸⁹ Copeaux, a.g.e., s. 40

1931 yılı sonbaharına yetiştirilmek üzere 13 kişilik bir komisyon tarafından yazılan dört ciltlik lise tarih kitapları 1931 yılında basılarak, öğretimin hizmetine sunuldu. Bu kitaplar Türk Tarih Tezi çerçevesi içinde yazılmıştır. Cemiyetin çıkardığı ve bazı bölümlerinin bizzat Atatürk tarafından yazıldığı söylenen dört ciltlik tarih ders kitapları sadece Türklerin değil insanlığın geçmişini de anlatmaktadır.

1931 yılındaki tarih kitapları Türk Tarihinin Ana Hatları isimli kitabın tamamen genişletilmiş halidir. Bu kitaplarla öğrencilerde iyi bir tarih bilinci oluşturmak kadar, inkılapların geniş halk kitlelerine ulaşması amaçlanmıştır.

Kitapların dört cildi için yazılan ortak “Mukaddime” de; “1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu husumet duygusu ile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca İslamlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş mecralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk ve İslam müverrihleri de Türklüğü ve Türk Medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar. İslamlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmaya ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti ve cibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da Türk adının anılmaması, millî tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu saflardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi. Bütün bu menfî cereyanlar tabi olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumları ile müradif tutulması an’anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi. Türk Tarihinin, inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütün hakikatleri ile meydana çıkarabilmek tarih tedrisatından bu boşluğu doldurabilecek kitap hazırlamak”⁹⁰ sözleri ile bu kitapların ne amaçla yazıldığı vurgulanmıştır.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih I-Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. VI; TTTC. **Tarih II-Orta Zamanlar**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. V, TTTC;**Tarih III-Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. V; TTTC. **Tarih IV-Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası , İstanbul 1931, s. V

1931 yılındaki tarih kitapları Türk Tarihinin Ana Hatları isimli kitaptan tamamen genişletilmiş hali olduğu gibi bu ders kitaplarını tek tek ciltler halinde incelemek gerekir.

I. Tarih I (Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar)

Lise 1. sınıfta haftada iki ders okutulmak üzere hazırlanmış bu kitapta “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” konuları işlenmektedir. 384 sayfa süren I. ciltte, kronoloji cetveli ve indeksten başka sayfalar içine serpiştirilen renkli ve özel sayfa numarası verilmeyen kuşe tabloların dışında, 71 sayfalık yine kuşe olmak üzere 7 renkli tablo, 136 resim ve kitabın sonuna yerleştirilmiş 22 tane katlanabilen büyük haritalardan meydana gelmektedir.

Tarih I. ciltte bölümler şöyledir;

- I- Beşer Tarihine Giriş
  - a. Kainat-Tabiat
  - b. Tarih
  - c. Irk
  - d. Fikrin Doğuşu
- II- Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Bakış
- III- Çin
  - a. Memleket
  - b. Ahali ve Menşe
  - c. Çin’in Siyasi Tarihi
  - d. Çin Medeniyeti
- IV- Anayurtta En Eski Devletler
  - a. Asya’da Türk-Hun İmparatorluğu
  - b. Çin’de Hunların Hakimiyeti
  - c. Topa Türk Devleti
- V- İskit Türk İmparatorluğu
- VI- Hint
  - a. Memleket ve Ahali
  - b. Tarih
  - c. Hint’te Medeniyet

- VII- Kaide, Elam ve Asur
  - a. Memleket
  - b. Ahali
  - c. Arkeoloji Keşifleri
  - d. Sümer-Akat-Elam Devletleri
  - e. Kaldede Dahili Rekabetler ve Mücadeleler
  - f. Babil Devleti
  - g. Asur Devleti
  - h. Sümer Medeniyeti
- VIII- Mısır
  - a. Mısır ve Nil
  - b. Mısırın İlk Ahalisi
  - c. Mısırın Tarihi
  - d. Mısırdaki Tarih Devirleri
  - e. Mısırdaki İnhitat ve Sebepleri
  - f. Mısır Medeniyeti
- IX- Anadolu
  - a. Etiler İmparatorluğu
  - b. Frikya
  - c. Lidya
- X- Fenikeliler
- XI- İbraniler
  - a. Memleket ve Ahali
  - b. Davut ve Süleyman
  - c. Yahudilik ve Hristiyanlık
- XII- İran
  - a. Umumi Malumat
  - b. Metler
  - c. Persler
  - d. Metlerin ve Perslerin Medeniyeti
  - e. Akamanışlardan Sonra İran
  - f. Sasaniler ve Son Devir
  - g. VII. Asırdan XIX. Asra Kadar İran
- XIII- Ege Havzası

- a. Memleket
  - b. Ahali
  - c. Ege Medeniyeti
  - d. Isparta
  - e. Atina
  - f. Met Muharebeleri-Atina'nın Tefevvuku
  - g. Atina'da Umumi Hayat
  - h. VI. Asırdan İtibaren Grek Medeniyeti
  - i. Peloponez Harbi
  - j. Isparta ve Tepin Tevekkuku
  - k. Makedonya
  - l. Büyük İskender
- XIV- Eski İtalya ve Etrüskler
- a. Eski İtalya
  - b. Etrüskler
  - c. Krallık Devri
  - d. Krallığın Sukutundan Sonra Roma'daki Rejim
  - e. Roma Emperyalizmi
  - f. Fetihlerin neticeleri
  - g. Kırımlılar ve Tötonlar Tehlikesi
  - h. Yeniden İçtimai İnkılâp Teşebbüsleri
  - i. Sezar
  - j. Cumhuriyetin Sukutu
  - k. İmparatorluk
  - l. Hristiyanlık ve Roma
  - m. Roma ve Yabancılar

Tarih I'in başlangıcında yer alan "Beşer Tarihine Giriş" adlı ünite de dünyanın ve insanlığın ortaya çıkışı, ırklar ve tarihi devirler anlatılmaktadır. Türk Tarihi ve Medeniyetine 28 sayfalık bir giriş yapıldıktan sonra ilk çağ uygarlıklarına yer verilmektedir. Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika uygarlıklarının hepsine birden yer verilmekte ve ayrıntılı bir biçimde işlenmektedir. Bu anlatım tüm uygarlıkların Türklerle bütünleştiği biçimindedir.

Tarih öğretiminin gerekliliği “İnsan, bugünü anlamak için dünü bilmeye, çünkü işleri kavramak için, daha evvel geçmiş günlerin, nihayet uzak zamanların, vak’alarını hatırlamaya mecbur oluyor”⁹¹ şeklinde belirtilmektedir. Tarih ise, “Tarih, insan cemiyetlerinin, zaman ve mekan gösterilerek ve sahih olarak, hayatını, hırsını tetkik ve nakleden bir ilimdir”⁹² ifadesi ile anlatılmaktadır.

Yaradılış ve ilk insanlar için tabiatın Büyük Kanunu başlığı ile; “Filhakika, insan tabiatın mahlukudur. Hayatın büyük kaidesi de tabiata tabi olmaktadır. (...) Filhakika umumiyetle iddia olunuyor ki, insanın ve büyük maymunların müşterek bir cetleri vardır. Bu cet dahi, daha basit şekilleri haiz bir nesilden, ilk memeli hayvan cinslerinden birinden ayrılıyor. (...) İnsan, doğmadan evvel, vücudunun geçirdiği pek garip safhalar vardır ki, onlar bilinecek olursa, bu iddianın sıhhatini kabul etmemek mümkün olmaz. Filhakika ruşeymi hayat ile cenin hayatı devirlerinde insan, evvela balık olacakmış gibi başlar, yerde sürünen hayvanları hatırlatan bir takım şekillerden geçer, basit memeli hayvanların bünyelerini tekrarlar, hatta bir müddet için kuyruğu da vardır. İnsan doğduktan sonra dahi, şahsi inkişafından insan olarak başlamaz. İnsanlığa doğru atılmak için adeta ilk hayvanların yaptıkları gibi çırpınır durur. (...) İnsanların cetleri olarak tavsif olunan mahluk kayalar arasında saklanan koşucu bir mahluk idi. Bu mahluk kolayca ağaçlara tırmanabiliyor, ayaklarının baş parmakları ile ikinci parmakları arasında bir maddeyi tutabiliyordu”⁹³ sözleriyle yer alan ifadelerle Dünya’nın oluşumu, insanın ortaya çıkışı Darwinist yöntemlerle açıklandığı gibi dini öğretilerden de ayrılıp laik eğitime geçildiği belirtilebilir.

İrk üzerinde durulurken, Türklerin beyaz ırka mensup ve kafatası şekli olarak brakisefal olduğu vurgulanmıştır.⁹⁴ Böylece antropolojik anlamda Türklerin Avrupalıların iddialarında olduğu gibi sarı ırkta olmadıkları ve aynı zamanda bu ilk bölümde Türk ırkının diğer bozulan Avrupa’daki gibi ırklara göre “benliğini en çok muhafaza etmiş bir ırk” olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca Türk dilinin zenginliği hakkında genel bilgiler verilmektedir.

---

⁹¹ TTTC., **Tarih I**, s. 1

⁹² **a.g.e.**, s. 8

⁹³ **a.g.e.**, s. 2-8

⁹⁴ **a.g.e.**, s. 17

“Büyük Türk Tarihi ve Medeniyetine Bir Nazar” adlı ünite, Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu vurgulanıyor. Orta Asya’daki Türk uygarlığının dönemin diğer medeniyetlerinden daha gelişmiş olduğu; “Dünyanın başka taraflarında insanlar daha kaya ve ağaç kavuklarında en koyu vahşet hayatı yaşarken, Türk, anayurdunda kereste, maden medeniyetleri devirlerine kadar ulaşmıştı”⁹⁵ şeklinde belirtilmiştir. Bu ifade Türk Tarihinin Ana Hatlarında da yer almaktadır. Amaç Türklerin üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Orta Asya’nın yeri, göçlerin nedenleri, göç yolları konuları üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Orta Asya’nın kuruması ile ilgili teori şöyle açıklanmıştır; “Cumudiyeler Devrinin sona ermesi, Büyük Türk Denizi havzasındaki iklim şartlarını değiştirdi. Yavaş yavaş çekilen buzlar, Asya’nın şimali ile en yüksek dağlarına münhasır kaldı. Sular azaldı. Gitgide daralan denizlerin yerinde göller, bataklıklar kaldı. Irmaklar, çaylar cılız derelere döndü, bunlardan birçokları kurudu, yeni kara parçaları ortaya çıktı, bol yağmurlarla sulanan yeşil ovalar kurak ve çorak çöller haline girdi.”⁹⁶ Bunun sonucunda ortaya çıkan göç içinde, “Orta Asya binlerce yıl zarfında Çin’e, Hint’e, Ön Asya’ya, şimali Afrika’ya ve Avrupa’ya dalgalarını taşıyan büyük bir insan denizi oldu”⁹⁷ denilmiş, Türklerin, “medeniyetlerin tohumları ile birlikte dört bucağa”⁹⁸ yayıldıkları ifade edilmiştir. Bunun sonucunda da Türklerin tüm dünyaya medeniyeti götürdükleri anlatılmak istenmiştir.

Çin medeniyeti anlatılırken; “ Medeni bilgileri, yüksek ve asil ahlakları, saf ve sade itikatları ile Çin’de yerleşen Türklerin orada devirler imtidadınca ilerlettikleri medeniyet son asırlara gelinceye kadar dünyanın en ehemmiyetli medeniyetlerinden biri olmak vasfını muhafaza etmiştir”⁹⁹ ve “Çin yerlisini Taş Devrinden çıkararak medeniyette inkişafa sevk edenler Türklerdir”¹⁰⁰ ifadeleri ile Çin uygarlığını yaratanların Türk olduğu vurgulanmıştır.

Hint uygarlığı için ise; “Çin’de olduğu gibi Hint’te de asıl yerlilerin medeniyeti yoktu. Tarihten evvelki zamanlarda Hint, maymun sürülerine benzeyen kara derili

⁹⁵ a.g.e., s. 26

⁹⁶ a.g.e., s. 26-27

⁹⁷ a.g.e., s. 27

⁹⁸ a.g.e., s. 28

⁹⁹ a.g.e., s. 28

¹⁰⁰ a.g.e., s. 59

insan kabileleri ile meskundu. Saydığım iki geçitten girerek bunları cenuba süren Türklere tarihlerde Dravit adı veriliyor, Dravitlerin Hint'te medeniyetlerini yüksek bir dereceye çıkardıkları Harappa ve Mohencodaro da yapılan yeni arkeoloji keşifleri ile meydana çıkarılmıştır¹⁰¹ denmektedir. Ayrıca, “Dravit Medeniyeti, bütün Ön Asya memleketleri ile yakınlık ve benzeleş göstermektedir. Lisanları Sümerceye benzer. Hepsi birden Orta Asya Türk medeniyeti ailesindedir¹⁰²” ifadesi ile diğer uygarlıklardan olduğu gibi Hint uygarlığının yaratılmasında da Türklerin etkili olduğu vurgulanmıştır. Daha da ileri gidilerek Buda'nın da Saka Türklerinden olduğu iddia edilerek, Atilla'nın kardeşinin “Buda” yada “Bleda” adıyla anıldığı ve hatta Macaristan'ın eski yerleşim merkezlerinden Budin Kalesi'nin adının buradan geldiği belirtilmiştir.¹⁰³

Ön Asya-Sümer-Elam-Eti ara başlığında; “Türklerin aşağı Mezopotamya'ya inişlerinde ırmak boyları bataklık halinde idi. Cetveller ve kanallarla suların zararını gidermek toprağın muntazam sulanması temin etmek için bu muhacir kabilelerin gösterdikleri kabiliyet ve maharet daha ilk geldikleri zamanda dahi medeni seviyelerinin yüksek olduğuna delil sayılmaktadır... Bu medeniyet Sümer-Elam medeniyeti unvanları ile anılır... Türkün en az yedi bin yıldan beri gelip yerleşerek kendine *Mukaddes Yurt Edindiği Anadolu* da yapılan taharriler, bugün milattan evvel 4000 yıla çıkarılan Anadolu-Eti medeniyetinin kudemini, her an birkaç asır daha maziye götürmektedir. Anadolu medeniyetinin, Mezopotamya veya Mısır medeniyeti kadar eski olmadığı iddiası varit değildir. Zira söylediğimiz gibi Mezopotamya ile Anadolu'yu işgal eden insanlar aynı ırktan ve aynı menşeyindedirler. Bu itibarla geldikleri yerlerden aynı devirlerde aynı medeniyeti getirmiş olmaları tabiidir.”¹⁰⁴ Anadolu'daki Hititler(Etiler) ile ilgili olarak da “Küçük Asya ahalisi”¹⁰⁵, Hitit ve emsali isimlerle tanıtılan Hata Türkleridir” denilmiştir. Öte yandan Türk olduğu öne sürülen kavimler arasında Frigler¹⁰⁶, Lidyalılar¹⁰⁷ ve Fenikeliler¹⁰⁸ de bulunmaktadır. Burada dikkati çeken bu ifadelerden hariç, “*Mukaddes Yurt Edindiği Anadolu*” ibaresi italik harflerle yazılarak özel bir önem verildiği gösterilmiştir.

¹⁰¹ a.g.e., s. 28-29

¹⁰² a.g.e., s. 75

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bakınız; a.g.e., s. 76

¹⁰⁴ a.g.e., s. 30

¹⁰⁵ a.g.e., s. 128

¹⁰⁶ a.g.e., s. 138

¹⁰⁷ a.g.e., s. 142

¹⁰⁸ a.g.e., s. 147

Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinin de Türk eseri olduğu belirtildiği halde Eti medeniyetinin bunların hepsinden üstün olduğu ifade edilmiştir. Anlatımdaki gerçek amaç; Anadolu'yu tarih öncesinden beri bir Türk yurdu olarak göstermek ve böylece Türkleri işgalci gösterenlere cevap vermektir. Yine bir başka maksat ise Türklerin en eski ve en medeni kavim olduğunu ortaya koyarak Türklerde kuvvetli bir Türklük şuuru oluşturmaya çalışmaktır.

Mısır ara başlığında; “Mısır’a giden Türkler yerleşmek için Nil’in boş buldukları deltasını seçtiler. İlk Mısır medeniyetini kuranların Asya’dan geldikleri, Mısır’ın kadim tarihi ile uğraşan alimlerin çoğu tarafından kabul edilmiş bir keyfiyettir”¹⁰⁹ denilmektedir. Bu ifade ile Mısır medeniyetinin yaratıcılarının Türkler olduğu kanıtlanmaktadır.

Ege Havzası ara başlığında; “Anadolu’nun garp kıyılarında ve Yunan yarımadası’nda yükselmiş medeniyetleri, Anadolu’nun içindeki, Mezopotamya’daki ve Orta Asya’daki kadim medeniyetlerden ayrı mütalaa etmek kabil değildir. İnsanlar yakın zamanlara kadar bütün Akdeniz havzasına şamil müstakil bir Yunan medeniyeti tasavvur ve kabul edecek mertebede az bilgili idiler. Son asra kadar menşei mevhum bir Grek medeniyetine bağlanan Lidya ve Frigya Medeniyetleri gibi Garbi Anadolu Medeniyetlerinin de esasta Eti Medeniyetinin devamından ibaret olduğu artık kolay reddedilemeyecek kanaatler sırasına girmiş bulunuyor”¹¹⁰ denilerek Ege Havzasındaki Minas, Adalar, Miken ve İyon Medeniyetleri de Türk kökenlere bağlanmaktadır. “ Bugünkü Greklerin taşıdıkları Grek ismi de, Yunanistan’a göç edip yerleşmiş olan muhtelif Türk kabilelerinden birinin adı olan Krak’tır”¹¹¹ şeklinde ileri sürülerek Grek adı Türk kabile adı olarak tescil edilmiştir. Böylece Ege’deki ilk medeniyetlerinde aslında Türk olduğu belirtilmiştir.

Avrupa ara başlığında ise; “Yunan ilmi, sanat ve felsefesinin bütün pınarları Garbi Anadolu da olduğu gibi Roma Medeniyeti’nin kökü de oradadır. Bu medeniyetin temelini kuran Etrüsklerin İtalya’ya Anadolu’dan gitmiş oldukları

---

¹⁰⁹ a.g.e., s. 30

¹¹⁰ a.g.e., s. 31-32

¹¹¹ a.g.e., s. 188

muhakkaktır”¹¹² ifadesi ile Etrüsklerin de Türk olduğu iddia edilerek Roma uygarlığının kökenlerinde de Türk etkisi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Kitabın genelinde coğrafi bölgelerdeki göçlerle başlayan Türk etkisi, teferruatlarla anlatılmıştır. Ayrıca Türk ırkının ne kadar köklü bir geçmişe, ne kadar güçlü ve üstün bir medeniyet yapısına sahip olduğu lise öğrencilerine aşılana çalışılmıştır. Çin, Hint, Mısır, Mezopotamya gibi bütün medeniyetleri yaratanların Türkler olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu uygarlıklar ilkel olarak nitelendirilerek brakisefal Türklerin gelişiyile gerilikten kurtularak büyük bir atılım yaptıkları ortaya konulmuştur.

II. Tarih II (Orta Zamanlar)

Lise II. Sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere hazırlanan bu cilt, “Orta Zamanlar” konularını kapsamaktadır. Daha çok Türk Tarihi ağırlıklı olan kitap, kronoloji cetveli ve indeksle birlikte toplam 400 sayfadır. Bunun dışında sayfa aralarına yerleştirilen, kuşe ve renkli 8 tablo, 77 sayfada 119 kuşe kağıt resim ve katlanarak konmuş 49 büyük ve renkli harita kitabın sonuna yerleştirilmiştir.

Tarih II. Ciltte bölümler şöyledir;

- I- Eski Zamandan Orta Zamana Girerken
  - a. Roma Alemi
  - b. Müstakil Galya ve Roma Galyası
  - c. Germanler
- II- Türk-Alanlar ve Avrupa’yı İstilaları
- III- Avrupa’da Hun-Türk İmparatorluğu
- IV- Asya’da Akhunlar Devleti
- V- Beşinci Asırda Avrupa
- VI- Türk-Avar İmparatorluğu
- VII- VI. Asırda Şarki Roma İmparatorluğu
- VIII- Asya’da Gök Türk İmparatorluğu
- IX- Türkiş Devleti

---

¹¹² a.g.e., s. 32

- X- Karluk-Türk Devleti
- XI- Uygur-Türk Devleti
- XII- Garbi Asya ve Türki Avrupa Türk Devletleri
  - a. Hazar Türk Devleti
  - b. Bulgar Türk Devleti
  - c. Macarlar
  - d. Peçenekler
  - e. Oğuzlar
  - f. Kumanlar-Kıpçaklar
- XIII- V. Asırdan Sonra Avrupa'ya Şarktan Gelen Yeni İstilalar
- XIV- İslam Tarihi
  - a. İslam Dini Arabistan'da Kuruldu
  - b. İslamiyet'in Zuhuru Esnasında Komşu Devletlerin Vaziyeti
  - c. Muhammed'in Belli başlı Seferleri
  - d. Hulefairaşidin Devri
  - e. Emevi Saltanatı
  - f. Abbasiler
  - g. İspanya'da Endülüs İslam Devleti
- XV- İlk Müslüman Türk Devletleri
  - a. Asya'da
  - b. Mısır'da
- XVI- Karolenj İmparatorluğu
  - a. İlk Karolenjler
  - b. Büyük Karl-Şarlman ve Harpleri
  - c. Derebeylik Usulünün Başlangıcı
  - d. Karolenj İmparatorluğunun Erimesi
  - e. Kape Sülalesi
- XVII- Normanlar
- XVIII- Alaman Dukalıkları ve Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğunun Kuruluşu
- XIX- Papalarla İmparatorlar Mücadelesi
- XX- XI.-XII. Asırlarda **Hıristiyan Derebeylikleri** (Feodalite)
- XXI- Büyük Selçuklu İmparatorluğu
  - a. Tarih

- b. Medeniyet
- XXII- Orta Zamanda Anadolu Türk Devleti
  - a. Selçukluların Anadolu’yu İstilas
  - b. İlk Selçuk Feodalitesi
  - c. Anadolu Selçuk İmparatorluğu
- XXIII- Haçlılar Seferleri
- XXIV- Karahitay Devleti
- XXV- Harzemşahlar Devleti
- XXVI- Türk-Moğol İmparatorluğu
- XXVII- Mısır-Suriye Türk Devletleri
  - a. Eyyubiler Devleti
  - b. Memluklar Devleti
- XXVIII- Anadolu Türk Beylikleri
- XXIX- Anadolu Türk Devletleri Devrinde Türk Medeniyeti
- XXX- Orta Zamanda Hint Alemi
- XXXI- Müslüman Türkler İdaresinde Hint
- XXXII- Timur
- XXXIII- Hindistan’da Babür İmparatorluğu

Ortaçağ Türk Tarihinin anlatıldığı bu kitapta günümüz tarih eğitiminin önemli sorunlarından birini oluşturan, “Avrupa merkezli tarih anlayışının ürünü olan ve ilk, orta, yeni ve yakın biçimde terimlendirilen günümüzde Avrupa’da bile artık dile getirilmeyen, Avrupa dışı dünyalar için hiçbir zaman ölçü olmamış”¹¹³ çağ kavramı üzerinde açıklamalarla başlar.

Eski zamanlardan Orta Zamana Girerken başlığını taşıyan I. bölümün “Roma Alemi” alt başlığı altında, orta zaman deyiminin ilk kez 1688’de Almanya’da Christophe Kellner tarafından kullanıldığı ve okul eğitiminde sağladığı kolaylıklar yüzünden yerleşmiş olan böyle bir bölümlendirmenin gerçekte bir anlam taşımadığı, eski zaman ile son zaman arasında düz çizgilerle ayrılmış bir bölüm olamayacağına yani tarihsel sürecin kesin çizgilerle ayrılmış bir bölümden ibaret olmadığına

¹¹³ Salih Özbaran, “Liselerde İzlenen Tarih Kitapları”, **Türkiye’nin Ders Kitapları: Orta Öğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, Hazırlayanlar; Şeyda Ozit, Nilüfer Topan, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları: 5, İstanbul 1991, s. 138

değnilir. Bu konuda Şu açıklamalar getirilmiştir: “ Tarihi terkip eden unsurlar birbirine özölmez, kesilmez bir tarzda gergindir. Geniş bir tarih devrimi, bir yerde bütün safhalar ile tamamen bitirmek ve diğer bir yerden baŐlatmak, bir hükümdarın vefatı, bir Şehrin zaptı, bir fikri, iktisadi, dini ve manevi mahiyetlerde muhtelif tarih unsurları, muayyen bir mevsimde tarlaya serpilmiŐ buğday taneleri gibi hep birden hasat bekleyen bir olgunluk göstermezler. Bir ihtilal veya inkılâp bütün neticelerini aynı zaman içinde ve aynı ölçüde veremez.”¹¹⁴

Bu ifadeden sonra Roma İmparatorluğunun özellikleri Şöyle belirtilmiştir; “Roma İmparatorlarının otoritesi münhasıran milletten alınmadır, bazı kralların, sultanların, firavunların uydurma olarak milletlerine kabul ettirmek, istedikleri gibi Allah’tan alınma ve Allah namına değildir.”¹¹⁵ Bu açıklamadan sonra Roma ve Germen dünyası çerçevesinde Avrupa’nın siyasal durumu ve ekonomik çöküŐü, Asya ve Avrupa Türkleri, Kavimler Göçü, İslam Tarihi, İlk Müslüman Türk Devletleri, Karolenjler, Feodalite ve Hıristiyanlık, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Haçlı Seferleri, Türk Moğol İmparatorluğu, Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri ve Orta Zamanda Hint Dünyası gibi konular işlenmiştir.

Türk İmparatorluğu (Tukyu) üzerine yazılan sekizinci bölüm, Türklüğün tarihte ilk kez ismiyle belgelendiği altıncı yüzyılı kapsadığından çok önemli bir bölümdür. Konuyla ilgili; VI. yüzyıla kadar Türk Devletlerinin varlığının bilindiği ancak ÇinlileŐmiŐ isim kullandıkları (Tukyu) Devleti adıyla anıyorlardı. Bu ad Türk kelimesinin ÇinleşmemiŐ Őeklinden başka bir Şey değildir. Demek ki o zamana kadar tarih sahnesinde türlü türlü adlarla görünmüş olan Türkler VI. asırda asıl kendi adlarıyla meydana çıkmıŐlardır”¹¹⁶ denilmektedir.

Tarih II’ nin önemli bir özelliği “İslâm Tarihi” bölümünü önemli bir diliminin Atatürk tarafından yazılmış olmasıdır.¹¹⁷ İslâm’ın dođuŐ yıllarında Arap dünyasının genel bir tablosu, Kur’an, vahiy, halifelik ve diğer dinsel-siyasal ve askeri olaylar işlenmiştir.

¹¹⁴ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih II – Orta Zamanlar**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 1

¹¹⁵ **a.g.e.**, s. 3

¹¹⁶ TTTC., **Tarih II**, s. 46

¹¹⁷ Uluğ İğdemir, **Cumhuriyetin 50. Yılında...**, s. 8

Hıristiyan ülkelerdeki din-devlet ilişkileri ile Müslüman devletlerdeki din-devlet ilişkileri şöyle açıklanmıştır: “İsa Dini Muhammed dininin aksine idare ve siyaset işleri ile alakasızdı. Medeni hayatın nazımı olarak fert ve amme hukukuna müteallik esaslardan mahrumdu.”¹¹⁸ Bu açıklama aynı zamanda din ve devlet ilişkilerinin iki dinde farklı olduğunun yanı sıra laikliğin uygulanışının da farklı olduğuna değinilmiştir. İki din arasındaki en açık farklılıklardan biri olarak şu açıklanmaktadır: “Hıristiyanlık dünyevi bir din olmadığından devlet ve hükümet işlerine girmede, girdiği zamanda ezilerek çekilmek mecburiyetinde kaldı. İşte İslâmlıkla Hıristiyanlığın en bariz farkı bu noktadır. İslâmlıkla beraber bir hukuk ve siyaset de vardı...İslâmlığın inhitatında, yeni hayat şartlarına uyamamasında bu esasların değişmez imân şartları sırasına sokulmuş olmasının büyük etkisi görülmüştür.”¹¹⁹ Görüldüğü gibi Hıristiyanlık laik bir din olarak nitelendirilirken, İslâm’ın laik bir din olmadığı belirtilmiştir.

Kur’an’ın din ve ibadetle ilgili hükümlerinin yanı sıra hukuk ve tarihle ilgili açıklamalarına da yer verilmiştir. Bu açıklamalarda şu ifadeler geçmektedir; “Hukukla ilgili hükümler zaman ve mekan içinde içtimai heyetlerin uğradıkları değişikliklere göre değişe geldiğinden on dört asır evvelki zaman ve mekan ihtiyacına göre hazırlanan ve kafi görülmüş olan esaslar yerine bugün birçok mütenevvi kanunlar ve usuller konulmak zarureti görülmüştür. Bunlar dahi edebi olmayıp zamanla değişmeye mahkumdurlar. Yeni fenler sayesinde ortaya çıkarılan hakikatler en yakın tarih bilgilerini bile temelden sarsmaktadır. İmana ait esas, sadeliği itibari ile her muhatabın kabiliyetine göre izahında güçlük çekilmez.”¹²⁰ Böylece din kuralları ile bilim arasındaki farklılık ortaya konmuştur.

Dikkati çeken bir başka yerde “Muhammed birdenbire Allah’ın Resûlüyüm diyerek ortaya çıkmamıştır. O, Arapların ahlâk ve adetlerinin pek fena ve pek iptidai ve ıslaha muhtaç olduğunu anlamış, bunları ıslah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sonra kendisinde vahiy ve ilham fikri doğuştur.”¹²¹ açıklaması geçmektedir. Bu açıklama ile vahiy fikrinin Muhammed’den öncede Araplarca bilinmeyen bir şey olmadığı belirtilmektedir. İslâm ve İslâm

¹¹⁸ TTTC., **Tarih II**, s. 6

¹¹⁹ **a.g.e.**, s. 67

¹²⁰ **a.g.e.**, s. 92

¹²¹ **a.g.e.**, s. 90

Peygamberlerinin gelişmelere açık olduğu şu şekilde izah edilmiştir: “ Muhammed, gerek dinî meselelerde gerek içtimai hususlarda bir ıslah yapmak lazım geldiği zaman kendini hiçbir şeye bağlı görmemiştir. Daima tekamüle doğru yürümüştür. Ölüm, bu tekamülü birdenbire kesti. Muhammed’den sonra İslâm aleminde görülen durgunluk ve tedenni sebebi Muhammed’de değil, O’nun haleflerinin Muhammed’in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aranmalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti devrinde hakikatle idrak edilmiş ve icaben yapılmıştır.”¹²² Bu açıklamalarda Türkiye Cumhuriyeti’ndeki laikleşme ve çağdaşlaşma hareketinin İslâm’la çelişmediği, İslâm’ın gelişmelere açık bir din olduğu üstünde durulmuştur. Dikkati çeken konu anlatımlarda dinî şahsiyetlerin isimlerinin önüne “Hazreti” kelimesinin konulmamasıdır. Fakat günlük konuşmalarda kullanılan bu unvan Demokrat Parti iktidarında ders kitaplarına yansiyacaktır.

Harf İnkılâbı’na hazırlık mahiyetinde Kur’an’ın yazılışında kullanılan yazının esasının Sümer çivi yazısına dayandığına değinilmiştir. Bu ifadeler şu şekilde belirtilmiştir: “Kur’an ayetlerini bir cilt halinde toplayarak Kur’an denilen kitabı ilk vücuda getiren Ebu Bekir’dir. Kullanılan yazının esası Sümer çivi yazısından alınmış hususi bir alfabe idi. Bu alfabe sonraları muhtelif yerlerde yapılan şekillere göre muhtelif isimler almıştır.”¹²³

Türklerin İslâmiyeti kabulü içinse; “Arapların istila maksatlarını İslâmlığı neşri gibi dini bir mefkureye atfetmek kat’iyyen doğru değildir. Bilhassa Emevi halifelerine, inanmadıkları ve çok kere tahkir ettikleri Muhammet dininin neşri gibi bir maksat atfetmek, hakikatten çok uzaklaşmaktır. Onlar yalnız zengin ve mamur ülkeleri talan etmek, gittikçe genişleyen bütçelerine yeni yeni varidat menbaları bulmak gibi hasis emeller arkasında koşmuşlardır. Asırlardan beri hakim yaşayan Türkler, tabiatı ile bu çapulcuların hükmü altına giremezlerdi. İslâm Dini’ni kabul ederek efendilikten mevaliliğe (köleliğe) inemezlerdi. Bunun içindir Emeviler bir asra yakın bir müddet uğraştıkları halde Türkler arasında İslâm Dini’ni yayamamış ve küçük Türk beyliklerini bile hakimiyetleri altına alamamışlardır. Türkler ancak

---

¹²² a.g.e., s. 118

¹²³ a.g.e., s. 119

kendilerini mevali yapmak isteyen Arapların efendisi olmaya karar verdikten sonradır ki kütle halinde İslâm Dini'ne girmişlerdir”¹²⁴ ifadesi geçmektedir.

Türklerin İslâm'a hizmetleri konusunda; “ Bugün bile eserleri mehav ve kıyamet sayılan şair, tarihçi, alim ve filozoflar (Firdevsi, El-Biruni, İbn Sina...) bu devrin Türk padişahlarının saraylarında yetişmişlerdir”¹²⁵ denilmektedir. Böylece Türklerin İslâmiyet'e büyük katkıları olduğu anlatılmaktadır.

Selçuklu kurumları hakkında (Devlet, Divan Teşkilatı, Ordu, Tımar vb.) “sair Türk Devletleri'nde olduğu gibi” yada “eski Türk ananesini takip ederek”¹²⁶ şeklinde bahsedilmiştir. Böylece bu kurumların Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri aracılığı ile Osmanlarla aktarıldığı vurgulanmıştır. Nitekim Osmanlı kurumlarının Bizans kopyası olduğuna karşı çıkmıştır.

Kitapta, İslâmiyet hakkındaki sayfalarda bugünkü kitaplarda bile bulunmayan laik bir anlayış hakimdir. Türkler hakkındaki bölümler de Türklerin önderliği ve üstünlüğü fikirleri açıkça belirtilmektedir.

III. Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi)

Lise III. sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere yeni ve yakın zamanlara ayrılan bu cilt, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, Sevr Anlaşması ile parçalanışına dek geçen tarihsel süreci kapsamaktadır. Diğer ciltler yaklaşık olarak dört yüz sayfadan oluşurken, bu cilt iki yüz sayfadan mevcuttur. Kitabın sonunda 123 kuşe sayfada toplam 195 resim ve 19 katlanmış harita mevcuttur. Kitabın bölümleri şu şekildedir:

- I. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu
- II. Osmanlı İmparatorluğu
- III. On Altıncı Asır Sonlarına Kadar Avrupa

¹²⁴ a.g.e., s. 146

¹²⁵ a.g.e., s. 297

¹²⁶ a.g.e., s. 220-222

- a. On Dördüncü Asırdan İtibaren Avrupa'nın Orta ve Yeni Zamanlar Tarihinin Ana Hatlarına Umumi Bir Bakış.
  - b. On Beşinci Asrın Ortalarına Kadar Avrupa
  - c. On Altıncı Asır Sonlarına Kadar Avrupa'nın Tekamülü
- IV. İmparatorluğun İnhitâtı
- A. Tevafuk Devri
  - B. On Yedinci Asırda Avrupa
  - C. Ricat Devri
  - D. On Sekizinci Asırda Avrupa
- V. İmparatorluğun İnhitâtı ve İnkırazı (1792-1919)
- A. İslahat Devri
  - B. XIX. Asırda Garbi Ve Merkezi Avrupa
  - C. Müdahale Devri
  - D. 1848 İhtilalleri ve 1848' den Sonra Avrupa
  - E. Meşrutiyeti İrtica ve İnhilal Devri

Dikkati çeken en önemli husus bu kitabın Osmanlı Devleti'ni koyu bir şekilde eleştirmesidir. Yazılış amacı olarak “Türk Tarihinin, inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini bütün hakikatleri ile meydana çıkarabilmek (...), bütün bu menfi cereyanlar tabi olarak mektep programları ve mektep kitapları üzerine dahi tesir gösterdi ve Türklüğün çadırı, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumları ile müradif tutulması ananesi mektep kitaplarımıza kadar girdi”¹²⁷ denilmektedir. Açıklamalarda Türklük konusundaki yanlışlıkları düzeltmek, eksiklikleri gidermek için böyle bir kitabın yazıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri anlatılırken; “ Osmanlı Devleti'ni tesis eden ve sonradan Osmanlı namını alan Türklerin nereden ve ne zaman Anadolu'ya geldikleri henüz ilmi bir surette tespit edilmiş değildir. Bu Türk aşiretinin de bütün Türkler gibi Orta Asya'dan İran yoluyla garba ilerleyerek aşiret reisi Ertuğrul Bey'in emri altında Anadolu'ya gelip yerleşmiş olduğu rivayet edilmektedir. Osmanlı hükümdarlarının Oğuz Han'a kadar giden bir silsilenameleri varsa da bu sonradan

¹²⁷ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, **Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi)**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, Mukaddime, s. 1

uydurulmuş bir şeceredir”¹²⁸ ifadesine yer verilmiştir. Böylece aşırı ırksal açılmalardan kaçınılmak istenmiş ancak Osmanlı Devleti’ni kimlerin kurduğu belirsizlik içindedir. Anadolu’daki Türk aşiretlerinden bahsedilirken Orta Asya’da göç ettikleri yazılmış ancak doğrudan bağ kurulmamıştır. Oysa aynı kurum tarafından yazılan Tarih I’de milattan önce kurulan Hunların, daha sonraki dönemlerde Hititlerin, Göktürklerin, Sümer ve Çinlilerin Türklüğü rahatlıkla ilmi olarak açıklanmıştır.

Osmanlı Beyliği’nin Bizans karşısındaki başarılarının nedeni; “ Türklere has cengaverlik ve kahramanlıktan maada, Bizans Devleti’nin o zamanlar tereddiye uğrayarak artık vilayetlerinde hakim olan Tekfurların (Feodal Beylerin) merkezle sıkı irtibatları ve kendi aralarında tesanüt olmaması ile ve idareleri altında bulunan halkın emniyet ve refahını temin edememeleri ile izah olunabilir”¹²⁹ şeklinde gösterilirken Türklerin Bizans karşısındaki başarılarının nedeni Bizans’ın kendi iç yapısına dayandırılarak, bozulmuş olan toplum ve yönetim yapısıyla açıklanmaktadır. Osmanlıların, Rumeli’yi daha kolay zaptetmeleri ve uzun süre yönetmeleri; “ Osmanlı Türklerinin Balkanlara geçişinden önce, Balkan Yarımadasının milattan önce Traklar ve milattan sonra da Hun, Avar ve Bulgar istila ve muharecetlerine sahne oluşunun yanı sıra Rusya’dan gelen değişik isimli Türklerin işgallerinden kaynaklanır”¹³⁰ olarak gösterilmektedir.

İstanbul’un Fethi; “ İstanbul’un o vakitler Türkler tarafından zaptı, cihanşümül bir hadise oldu. Bu hadise Orta zamanların nihayeti olarak kabul edilmiş ve medeniyet ve insaniyet için yeni bir devrin başlamasında müessir olmuştur”¹³¹ şeklinde açıklanarak ne zaferin dinî anlamına ne de şehrin alındıktan sonra sultanın Hıristiyanlara karşı tavrına değinilmiştir. Konu genel hatları ile anlatılmıştır.

Devşirme sistemi; “ Yeniçerilik için çocuk vermek yalnız Hıristiyanlara tahsil edilmişti. Hemen bütün ahalisi Türk veya gayri Türk Hıristiyanlardan terakküp eden Rumeli’de miktarca az olan Müslüman Türk fatihlerinin böyle bir tedbire müracaatları pek tabidir. Nitekim bugünün Fatih milletleri olan İngilizler, Fransızlar

¹²⁸ a.g.e., s. 1

¹²⁹ a.g.e., s. 3

¹³⁰ a.g.e., s. 12

¹³¹ a.g.e., s. 20

da buna benzer bir usul takip ederek yerli Hintlilerden, Cezayir ve Tunuslulardan, zencilerden asker devşiriyorlar”¹³² cümleleri ile izah edilerek, bu sistemin haklılığını ortaya koymak için kitabın yazıldığı yıllardaki Avrupa sömürgelerine değinilmiş ve karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet’in Kanunnamesi için; “Sultan Mehmet Kanununun siyasi ve ahlâki nokta-i nazarlardan çok şayan-ı dikkat olan maddesi şudur: “ Ve her kimseye evladında saltanat müyesser ola, Karındaşlarını Nizam-ı Alem için katletmek münasiptir; ekser ülema dahi tecviz etmiştir. Anınla amel olalar.” Vakı-a şark ve garb devletlerinde hükümdarların kardeş ve oğullarının, tac ve taht davasıyla kıyıamları az olmamıştır. Osmanlı Devleti’nin henüz bir buçuk asırlık hayatında bile bu nevi vak’alar olup geçmiştir; hatta Yıldırım Bayezid’in tahta çıkacağı sıralarda kardeşi Yakup Çelebi öldürülmüştür; fakat böyle şedit ve gaddar hükmü havi bir kanun maddesi tedvin olunmamıştı”¹³³ denilerek alışagelmedik bir yorum yapılmıştır.

Fatih devrine kadar olan Türk kültürü incelenirken tasavvuf düşüncesi için; “ Tasavvuf, dünyayı bırakıp, menba ve gaye olan Allah’a nihayetsiz bir aşk gibi gösterilir. Faal hayata uygun olmayan tasavvuf fikriyatı, bereket versin, Osmanlı Devleti’ni kurulup yayılma devrinde ne halka ne de halkı idare edenlere ciddi tesirler yapmamıştır”¹³⁴ denilmektedir.

II. Bayezid döneminde Tokatlı Lütfi gibi serbest düşünen yüksek bir alimin küfür isnadı ile idam edilişi ve sarayda bulunan yerli ve Avrupalı sanatkarlara yol verilmesi, sarayda bulunan levhalar, heykeller, tasvirlerin çıkartılarak çarşı pazarda satıldığı, Fatih döneminde ilişilmeyen Hıristiyan mabetlerinin çoğunun camiye, manastırların tekkeye çevrildiği bir dönem oluşuyla “ Osmanlı Devleti’nde İlk İrtica”¹³⁵ dönemi olarak gösterilmiştir.

Yavuz Sultan Selim’in halifelik sıfatını alması ile ilgili olarak; “ Yavuz Selim’in, Suriyenin, Mısırın ve Hicazın Osmanlı memleketlerine ilhakı esnasında

¹³² a.g.e., s. 22-23

¹³³ a.g.e., s. 27-28

¹³⁴ a.g.e., s. 35

¹³⁵ a.g.e., s. 35-36

kendine teslim ettirdiği İslâm Halifeliği, Büyük Selçukların Bağdat'a hakim oldukları zamandan beri yani beş asırdır İslâm aleminde ciddi bir kıymet ve ehemmiyeti haiz değildi. Hele kendisinin Abbasiler neslinden olduğunu iddia ile Mısır'a iltica eden bir Arabın, Mısır sultanları tarafından Halife ilan edilip, ellerinde bir alet gibi kullanılmaya başlanmasından sonra kıymet ve ehemmiyeti daha ziyade düşmüştü. Timur ve oğlu Şahruh bütün Ön Asya'ya hakim ve Mısır'a metbu oldukları zaman, bazı İslâm alimleri, onlara da kendilerini İslâm Halifesi ilan etmelerini tavsiye etmişler idi; fakat onlar bunu kabule lüzum görmemişlerdi. İşte bu paslanmış silahı, bazusunun kuvveti sayesinde işe yarayacak bir hale getirmek ümidiyle Yavuz Selim eline almıştı. Ancak Osmanlı Sultanlarının hilafet sıfatlarından ciddi bir yarar sağlayamadıkları gibi, Osmanlı Devleti'nin zamana göre oluşum ve gelişmesini engel olarak muhafazakarlığa ve irticaya yol açmıştır.”¹³⁶ denilmektedir. Yavuz'dan sonra Osmanlı padişahlarının İslâm Halifesi olduklarını adeta unuttukları belirtilerek şu açıklamalar getirilmiştir; “Kılıçlarının iyi bilenmiş, barutlarının kuru, toplarının düşman toplarına faik, askerlerinin düşman askerlerinden daha iyi talimli ve disiplinli olduğu zamanlar, bu gibi aletlere zaten ihtiyaç yoktu. Kanunî Süleyman ve halefleri, İslâm Halifesi olmaktan ziyade Roma İmparatoru olmak iddiasında idiler. Mütemudi malubiyet ve zaiyatla ricat eden Osmanlı Devleti bir Türk ve Müslüman memleketini elinden kaçırdıktan sonradır ki, ecnebilerin bilhassa Fransızların teşviki ile halifelik sıfatından bir faide çıkarmak ümüdine düştü”¹³⁷. Böylece halifelik kurumunun dinsel bir kurumdan çok, siyasal bir kurum olarak, devlet politikasına uygun bir “alet” gibi kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Belki de son zamanlara kadar padişahlar tarafından halifelik sıfatına bile ihtiyaç duyulmadığı belirtilirken aslında halifeliğin kaldırılmasının haklılığı ortaya konulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme nedenleri; “Avrupa'da Rönesans devrinden (XV. asır) beri, taassup bir dereceye kadar yıkıldığından, içtimai ve siyasi hayatı, müspet ilimler üzerine kurmaya çalışıyordu. Avrupa yıldan yıla ilim ve sanat sahalarında ilerliyordu. Halbuki Osmanlı ülkesinde XIX. asrın başlarında bile cebil ve taassup her türlü yeniliğe ve ilerlemeye böyle kanlı manialar ihdas ediyordu. Bu hal, tabiat ile Müslüman Osmanlı içtimai siyasi hayatının gerilmesine sebep

¹³⁶ a.g.e., s. 38

¹³⁷ a.g.e., s. 87

oluyordu”¹³⁸ sözleriyle belirtilmektedir. İfadelerden anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti’nde yenilik için uğraşanların ağır cezalara çarptırıldığı, bu taassup nedeniyle yeniliklere ulaşıp ilerlemenin sağlanamadığı ve bunun sonucunda da devletin gerilediği vurgulanmıştır.

Osmanlı yenileşme çabaları için; “ Asrın sonlarına doğru, kara ve deniz kuvvetlerinin ıslahı, mütehassis topçu kıtaları teşkili, harp levazımının usulü dairesinde imali ve yeni usulde gemiler inşası gibi bazı teşebbüslerde bulunmuş ve bunların hazırlanması Avrupa’dan gelme bazı serserilere verilmişti”¹³⁹ denilmiştir. Yenileşmenin sadece askerî alanda gerçekleştirilmek istendiği, ancak istenilen yeniliklerin gerçekleştirilmesinin Avrupa’dan gelen uzmanlara verildiği ağır bir dille eleştirilmiştir.

Yine aynı bölümde Osmanlı Devleti’nin en başta sanatta, Avrupa’dan daha ileri olduğunu kanıtlamak için; “ Osmanlı mimarisi artık (Lale Devri) asaletini kaybetmeğe başlamıştı, Süleymaniye, Sultanahmet ve Yeni Cami yapan büyük Türk sanatkarları (Sinan, Mehmet, Kasım, Davut, Dalgıç, Mustafa Ağalar) yerine Rum Simon, ve Komyanus kalfalar geçmiş, garbın zevksiz rokoko üslubu Osmanlı mimarisine yansımıştır”¹⁴⁰ gibi anlatımlar kullanarak Türklerin yerine yabancı kökenlilerin gelmesi ile mimarinin bozulduğu vurgulanmıştır. Askeriyenin yabancılar tarafından eğitimine “ Bir zamanlar dünyanın en kuvvetli askeri milleti sayılan Osmanlı Türklerinin, evvelce mağlup ettikleri gayrimüslim garp kavimlerinden askeri usul ve nizamlar öğrenmek, askerlerin Frenk muallimleri tarafından talim ve terbiye ettirmek gururuna dokunuyordu”¹⁴¹ şeklinde yer verilerek Osmanlı Devleti’nin yıkılış sebeplerinden biri olarak askerlerin yabancılar tarafından eğitimi benimsemediğinden bu alanda geri kaldığına işaret edilmektedir.

Osmanlı Devleti’nin yıkılış sebeplerinden sonra Tanzimat ve Islahat Fermanları, I. ve II. Meşrutiyet dönemleri ve önemli siyasi olaylarına yer verilip Birinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle konular sona ermiştir.

---

¹³⁸ a.g.e., s. 95

¹³⁹ a.g.e., s. 153

¹⁴⁰ a.g.e., s. 150

¹⁴¹ a.g.e., s. 194

Kitap, Osmanlı Devleti'ne eleştirel açıdan yaklaştığı gibi, Osmanlı Tarihi bölümlere ayrılmıştır. Bu durum günümüz ders kitaplarında da hakimdir. İçindekiler bölümü açısından 1924 yılında yazılmış olan Türkiye Tarihi adlı kitaba oldukça benzemektedir. Osmanlı, kültür ve uygarlığına yeri geldikçe değinilmiş ancak farklı bir konu ayrılmamıştır. Tarih, devlet adamları etrafında cereyan etmiştir.

IV. Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti)

Türkiye Cumhuriyeti üzerine olan bu dördüncü ciltte 374 sayfa konu anlatımı vardır. Genel itibariyle İstiklâl Savaşı, inkılâpların amaçları bu esnada karşılaşılan güçlükler hakkında bilgi vermektedir. Kitapta kronoloji cetveli ve indeksinin yanı sıra kuşe kağıt olarak 152 sayfada 176 resim ve katlanarak yerleştirilen 12 harita mevcuttur. İçindekiler bölümü şöyledir:

I. KISIM

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

- I. Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Kurması
  - A. Yeni Bir Türk Devleti
  - B. Büyük Harbin Sonunda Avrupa Devletlerinin Vaziyeti
  - C. Cihan Harbinin Sonunda Osmanlı Devleti'nin Vaziyeti
  - D. Mustafa Kemal
  - E. Millî Müdafaa
  - F. Millî Müdafaa ve İstanbul Hükümeti
  - G. Yeni Türk Devleti'nin Ankara'da Temelleşmesi
- II. İstiklâl Harbi
  - A. Yeni Türk Devleti'nin Beyneddüvel İlk Münasebetleri
  - B. Sevr Muahedesi
  - C. Yeni Türk Devleti'nin İlk Muvaffakiyetleri, Dahildeki Anarşi Unsurlarının Ortadan Kaldırılması
  - D. Yeni Türk Devleti'nin İlk Teşkilatı Esasiesi ve Mecliste Siyasi Gruplar
  - E. Yeni Türk Devleti, İtilaf Devletleri ve Padişah Hükümeti

- F. Sakarya Zaferi ve Semereleri
- G. Nihai Zafer
- H. Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşunun Tamamlanması

II. KISIM

İstiklâl Harbinden Sonra İnkılâp ve Islahat Safhaları

- I. Lozan'dan Cumhuriyetin Resmen İlanına Kadar
- II. Cumhuriyetin İlanı
- III. Hilafetin İlgası
- IV. Cumhuriyet Devrinde Siyasî Cereyanlar
- V. Dinî, Hukukî İnkılâp ve Islahat
  - A. Dinin Devletten Ayrılması (laik devlet)
  - B. Yeni Türk Devletinin Adli Tekamülü
  - C. Kadın Hukuku
  - D. Din Esaslarından Sanılan Batıl Adet ve Ananelerin Kalkması
- VI. Maarif ve Terbiye İnkılâp ve Islahat Cereyanları
  - A. Osmanlı Saltanatında Maarif ve İnkılâp
  - B. Türkiye Cumhuriyeti'nde Maarif ve Terbiye Vaziyeti
  - C. Cumhuriyetin Maarif ve Terbiye Gayeleri
- VII. İktisadi, Mali İnkılâp ve Islahat Cereyanları
  - A. Millî İktisat, Devlet siyasetinin en mühim unsuru
  - B. Ziraat Sahasında
  - C. Sanayi Sahasında
  - D. Ticaret Sahasında
  - E. Maden, İşletme, Ormancılık ve Hayvancılık Sahasında
  - F. Nafia Sahasında
  - G. İstatistik ve Nüfus İşleri
- VIII. Sıhhat, İçtimai Muavenet İşlerinde Yeni Çıgırlar ve İcraat
- IX. Türk Ordusu ve Millî Müdafaa

Kitabın giriş bölümünde günümüz tarih kitaplarında kullanılan Kurtuluş Savaşı ifadesi yerine “İstiklâl Harbi” ifadesinin kullanılması son derece yerinde bir karardır. Çünkü yaptığımız mücadelenin en iyi ifadesi İstiklâl Harbi'dir.

Kitap, “Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması” bölümünde; “Beşer tarihinde, Türkler kadar çok ve büyük devletler kuran bir ırk gelmemiştir. Tarihçe malum ilk medeni devletten beri (Sümer Devleti, M.E. 4000 yıl) Asya’da ve Avrupa’da tesis edilen beyliklerin (prenslüklerin), hanlıkların (krallıkların), hakanlıkların (imparatorlukların) çoğunu Türkler kurdu. Bir Türk devleti tarihe karıştı mı, derhal başka bir veya birkaç Türk devleti hayat sahnesine çıkar. Büyük Harp sonunda (1918) Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp parçalanırken, Türk kudreti yeni bir devlet daha getirdi. Bu yeni devlet, tam muasır bir tarzda kurulan Türkiye Cumhuriyetidir.”¹⁴² cümleleriyle başlayarak Türk tarihini devamlı olduğu, buna bağlı olarak da parçalanmakta olan Osmanlı Devleti’nin yerine Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda Türklerin devlet kurmaktaki yetenekleri ortaya konulmuş oluyordu. Bu belki de Avrupalıların Türkler hakkındaki genel kanaatlerinin yanlış olduğunun açıkça ifade edilmesidir. Yine kitapta geçen bu cümlede de görüldüğü gibi Osmanlı Devleti yerine Osmanlı İmparatorluğu ifadesi geçmektedir. Ancak kitabın mukaddimesinde de belirtildiği üzere çok kısa bir zamanda bu kitabın bir ders kitabı olarak hazırlanması gibi sebeplerden incelenmeden cümle içinde yer verilmiş olabilir. Zira değerlendirmesini yaptığımız bu eserin ilerleyen sayfalarında bu yanlışlık düzeltilerek Osmanlı Devleti ifadesi yer almıştır.

Eserde Türkçe’nin kullanımına özen gösterildiği, örneğin “Vilson (Wilson)” isminin yazılışında öncelikle Türkçe okunuşunun daha sonrada parantez içinde İngilizce’sinin olduğu gibi yazılması dikkat çekmektedir. Ana lisanımızın kullanımına özen gösterilmiştir.

Kitabın başlarında Avrupa’da millîyetçilik ilkesi şöyle açıklanmaktadır; “Millîyet prensibi yalnız mağlup devletlerin kuvvetten düşmesi için tatbik edilerek, İngiltere, Fransa gibi müteaddit milletlere hakim olan galip imparatorluklara asla teşmil edilmemiştir.”¹⁴³ Bu açıklamayla Osmanlı Devleti’nin çöküşünün bir nedeni olarak millîyetçilik fikri gösterilmiştir.

¹⁴² TTTC., **Tarih IV. (Türkiye Cumhuriyeti)**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 1.

¹⁴³ a.g.e., s. 5.

Anlatımda ve olayların gelişiminde bütünlük karşılaştırmaları ve özellikle Türk Milleti'nin uğramış olduğu haksızlıklar açıklıkla belirtilerek millî duyguları harekete geçirerek tarih ve millî şuur yerleştirilmeye çalışılmış, bu uğurda “ müstemleke halkı adeta hayvan sürüleri imiş gibi...”¹⁴⁴ ağır ifadeler kullanılmış ve amaçtan asla taviz verilmemiştir.

Sevr Muahedesi konusunda; “ Sevr Muahedesi güya milliyet esasına göre Türklere meskun olmadığı iddia edilen kıtaları, devletten koparılmış ve bu arada Türklerin çoğunluk teşkil ettikleri bazı yerlerde (Klikya ve Musul gibi) itilafçıların siyasi ve iktisadi menfaatleri dolayısıyla Türk olmayan sahalar arasına karıştırılmıştı. Vilson'un sulha esas olan 14 maddesinde her milletin kendi mukadderatını kendisi tayin etmek hakkı ilan olunmuş iken Osmanlı Devleti'nin taksiminde bu esas tamamen unutulmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki Türklerin ve Türk olmayan unsurların memleket hudutları tayin edildiği zaman, milliyet ve dil meseleleri ciddi bir surette göz önünde bulundurulmadı. Ahalisinin çoğu Türk olan İstanbul ile sırf Türklerle meskun vilayetlerin mukadderatı galip devletler tarafından tayin olunmak istendi”¹⁴⁵ sözleri ile Türklerin ne kadar çok haksızlığa uğratıldığı örneklerle ortaya konulmuştur. Öğrencilerin yorum yapabilmesi için karşılaştırma imkanı da verilmiştir.

Milliyetçilik bir yandan ezilmişlikten kurtulma olarak görülürken diğer yandan “Rusya ihtilali, siyasi sahadan pek çabuk içtimai sahaya geçti. Ruslaşmış bir Türk ailesinden gelen Lenin adlı bir adamın azim ve iradesiyle, o ana kadar yalnız nazariyatta kalan komünizmin hayatta tamamı ile tatbikine girişildi.”¹⁴⁶ gibi ifadelerle Türk ırkının üstünlüğünü ortaya koymak için aşırı ırksal iddialarla Türklerin kökleri dönemin liderlerinden Lenin'e kadar götürülmektedir.

Konular anlatılırken Nutuktan alınan bölümlerle açıklanmıştır. İnkılâpların haklılığını ortaya koyarken İstanbul Hükümetinin Millî Mücadeleye olan tepkisi “Osmanlı padişahı, o mütarekeden doğan vaziyet karşısında nefsinin ve hanedanın

---

¹⁴⁴ a.g.e., s. 5

¹⁴⁵ a.g.e., s. 4

¹⁴⁶ a.g.e., s. 6.

hususî menfaatlerini düşünmekten başka bir şey yapmıyordu”¹⁴⁷, “Osmanlı padişahı ve Osmanlı hükümeti imparatorluğun yıkılmasına, memleketin düşmanlar tarafından mütemadiyen istilasına ve parçalanmasına karşı bir şey yapmayarak ve bir şey yapmak istemeyerek...”¹⁴⁸ sözleri ile aktarılmıştır. Bu şekilde Cumhuriyete, bu rejimin gerekliliğine, vatandaşlık bilincine erişmiş nesiller yetiştirmek için, topluma resmi tezin görüşleri ulaştırılmaya çalışılmıştır.

İncelemeye aldığımız bu eserin hemen hemen genelinde bir bütünlükten, kendine olan özgüvenden, mensubu olduğu milletin üstün özelliklerini öğrencilere kazandırmada ele aldığı tarih bilgisinin yanı sıra bu bilgiyi mukayeselerle tarihin olan ilgisini ve özgüvenini artırmakla, tarih şuuru aşılama ve de özellikle olayların son paragrafında azim, gayret, amaç ve önder etrafında birleşme yolunda verdiği çaba dikkat çekicidir. Örneğin; “Devlet yöneticileri sırf nefislerini düşünmekle meşgul iken, memleketin asıl sahip ve hakimi olan Türk Milleti, vaziyeti ıslah ile Anayurdunu kurtarmak için derhal harekete geçmişti. Mondoros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti’ne öldürücü bir darbe vuran düşmanlar aynı darbe ile Türkü de öldürdük sanmışlardı. Çok kudretli ve yaratıcı Türk Milleti yaralı, yorgun fakat canlı ve ümitli olarak ayakta duruyordu. Anadolu’da Selçuk Saltanatı yıkılıp dağılıncaya, ondan daha kuvvetli Osmanlı Saltanatı kuran millet, Osmanlı Saltanatı tarihe karışırken de ondan daha kuvvetli başka bir devlet, kendi adını taşıyan millî ve muasır bir devlet kurmayı azmetmişti. Tereddidi etmiş Osmanlı Saltanatı padişahını iş başında kolaylıkla emir almak kabil idi ise de binlerce yıl hür ve müstakil yaşamış, bunca devletler ve medeniyetler kurmuş bir milleti mahkum etmek imkansızdı. Osmanlı Saltanatının müttefiki olan başka milletler galiplerin hükümlerine pek çabuk baş eğmişlerdi. Fakat Türk Milleti’ni o milletlerle mukayese etmek doğru değildi. Zorluklar arttıkça onları istihkar ile başını yükselten bu mağrur ve fedakar millet, düşmanlarının önüne dikildi ve onları Anayurdundan atıncaya kadar oturmazdı. Türk Milleti’nin mayasında saklı harikulade kudret, pek kadim bir maziden beri tarihin seyrini değiştiren, dinleri, medeniyetleri ellerinde oynatan kahramanlar halinde tecelli etmiştir. Osmanlı Devleti Osmanlı Devleti yok olacağı sıralarda Türk kudreti yine böyle bir mümessilini yarattı, Mustafa Kemal”¹⁴⁹ cümleleri geçmişten

¹⁴⁷ a.g.e., s. 13.

¹⁴⁸ a.g.e., s. 14.

¹⁴⁹ a.g.e., s. 14

günümüze Türk Milleti'nin bir çok zorluklarla baş ederek bugünlere geldiğini her zaman bir lider etrafında toplanarak bu zorlukları aştıkları vurgulanmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal'in önderliği ve Türk Milleti'nin onun etrafında tek yürek olarak birleşmeleri ve gösterilen çabalar açıkça ortaya konulmaktadır.

Bu kitapta dikkat çeken bir başka husus ise; “Mustafa Kemal 1880 senesinde Selanik'te doğmuştur”¹⁵⁰ ifadesidir. Eserin genelinde Mustafa Kemal'in doğum tarihi olarak 1880 senesi verilmektedir. Ancak günümüz tarih ders kitaplarında 1881 olarak verilmektedir.

Bazı konular üzerinde yeterince durulmamıştır. Örneğin istiklâl mahkemelerinin kuruluş nedeni; “Bu isyanları (TBMM'ye karşı) teşkin için Hıyaneti Vataniye Kanunu çıkarıldı (29 Nisan) ondan sonraki aylarda bu kanunu tatbik edecek İstiklal Mahkemeleri “tesis edildi.”¹⁵¹ şeklinde açıklanmıştır. Mahkemeler henüz çalışmalarını sürdürdüğü için olsa gerek, kuruluş amaçları, çalışmalarını ne şekilde sürdürdükleri, verdikleri cezalar açıklanmamıştır.

Meclis içinde farklı düşüncelerin hoş karşılanmadığını kitaptaki; “Meclis toplandıktan bir müddet sonra, Meclis azası bir takım gruplara ayrılmıştır. Halbuki Büyük Millet Meclisi intihabatında müessir olan bir teşkilat vardı: Anadolu ve Rumeli Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti”¹⁵² gibi cümlelerden anlaşılmaktadır. Yine aynı biçimde çok partili rejim denemeleri konusunda Terakkiperver Parti'nin kurucularının isimleri verilmekten kaçınılarak “Kendilerine Büyük Millet Meclisinden fazla ehemmiyet verilmesi lazım geldiği yanında bulunan yarı politikacı bazı kumandanlar, vazifelerini garip şekillerde terk ederek aykırı cereyanlara karıştılar. Bunlar yalnız birkaç kişiden ibarettir.”¹⁵³ denilmektedir. Terakkiperver Parti'nin kurucusu birkaç kişi için verilen bilgide ise; “İşgal kuvvetleri tarafından kemikleri çürüyünceye kadar kalmak üzere Malta'ya sürüldükleri halde millî iradenin fedakar teşebbüsleri sayesinde kurtarılmış ve yeniden ana toprağa kavuşmuş olanlardan birkaç kişi de vardı”¹⁵⁴ ifadesi ile yapılan iyiliklere rağmen sürgünlerin,

¹⁵⁰ a.g.e., s. 16.

¹⁵¹ a.g.e., s. 67.

¹⁵² a.g.e., s. 86.

¹⁵³ a.g.e., s. 188.

¹⁵⁴ a.g.e., s. 188.

döndükten sonra parti kurmaları eleştirilmiştir. Aynı zaman da muhalif düşüncelerin tamamen yok edilmesi gerektiğinin imajı verilmiştir.

Laik, bilimsel ve muassır bir kimlik oluşturmak için şu cümlelere yer verilmiştir; “Türk tarihinin en eski devirlerine bakılıyor ki, Türk milleti din ve itikat ile devlet ve siyaset işlerini birbirinden ayırmak lüzum ve ehemmiyetini çok erken almıştır.”¹⁵⁵ denilmektedir. Din ve inanışların siyasete ve devlet işlerine alet edilmesinin yanlışlığı Türklere bunun olmadığı açıklanarak laikliğin önemi üzerinden durulmuştur. Osmanlıların bir zamanlar bu hatayı yaptıkları ise ;“Hükümdarların yabancı kültürlerle uyarak devlet reisliği yanına bir de ruhani reislik kattıkları”¹⁵⁶ şeklinde dile getirilmiştir.

Genel tarihe katkı olarak değerlendirilen Türk tarihi, Türk milletine, kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar, ilimde, fende, edebiyatta, resim, musiki, mimarlık, heykeltıraşlık gibi sanatlarda dahi “ne kadar eşsiz bir istidat ile yoğrulmuş olduğu”¹⁵⁷ anlatılmaktadır. Bu açıklamalarla gençlerimizin Türk olmakla gurur duymaları gerektiği, asil bir millet olduğumuzun farkına varmaları ve her alanda başarılı olabileceklerine inanmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet rejiminin tarihi ilk olarak 1931 yılında hazırlanan tarih ders kitaplarında verilirken aynı zamanda Misak-ı Maarif’in genel eğitim politikası Tarih IV’ te; “ Türk Milleti’ni medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin istilzam ettiği gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek “¹⁵⁸ olarak belirlenmiştir.

Türk milletinin her alanda üstünlüğü vurgulandıktan sonra iktisat ve sanayi alanlarında da farklılıkları üzerinde durulmuş ve millete top yekun moral yüklenmek istenmiştir. “Türklerin iktisatçılık kabiliyeti çok yüksektir. Türkler her devlet kurdukları sahada iktisadi hayat ve faaliyeti daima canlandırmışlar ve

---

¹⁵⁵ a.g.e., s. 203

¹⁵⁶ a.g.e., s. 203.

¹⁵⁷ a.g.e., s. 238.

¹⁵⁸ a.g.e., s. 260-261

kuvvetlendirmişlerdir. Bu alandaki üstünlük de beşeriyette sanayi hayatının kapısını ilk açanlar Türklerdir.”¹⁵⁹ şeklinde görüşlerle ifade edilmiştir.

Kitabın bütününde yapılan açıklamalarda ulusal güven sağlamayı hedefleyen bir yorumla başlanmıştır. Türk inkılâbı, onun getirdiği yeni siyasal ve toplumsal düzeni ve bu düzenin temel ilkelerini benimsetebilmek için inkılâplar öncesi Osmanlı ile sıkı bir hesaplaşma havasına gidilmiştir. Kitapta konular, Birinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa devletlerinin ve Osmanlı'nın durum değerlendirmesiyle başlatılmış ve kitabın basım yılı olan 1931 yılına dek geçen sürede Türkiye Cumhuriyetinin geçirdiği önemli olayları da içerecek biçimde yazılarak sona erdirilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin oluşum ve gelişim aşamalarından, Millî Mücadele Dönemi, İç Siyasal olaylar, dış siyasal ilişkiler ve siyasal anlaşmalar, toplumsal ve hukuksal laikleşme süreci, Türk inkılâpları ve demokrasinin ana çizgileri gibi konulara yer verilmiştir.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetince yazdırılan bu kitapların bir özelliği de daha sonraki baskılarının yeniden gözden geçirilerek eklemeler ve değişiklikler yapılarak geçmiş olmasıdır. Tarih II'nin 1931 baskısından sonra yapılan 1938 baskısının hayli genişletildiği görülür. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun işlendiği bölümde Osmanlıların Zuhurunda Avrupa'nın Ahvali başlığı altındaki bilgiler genişleterek Garp, Şark ve merkez olarak işlenirken Avrupa'daki değişikliklere de yer verilmiştir. Bunların yanı sıra en önemli değişiklik 1933 baskısının Avrupa Tarihi ile ilgili geniş bilgiler içermesidir. 14.yüzyıldan 16.yüzyıl sonlarına dek Avrupa'da Yüz Yıl Savaşlarına, askeri ve coğrafi alanlardaki önemli tarihsel olgular büyük bir ağırlık verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi on yedinci yüzyıl Avrupa'sının önemli olayları verilerek düşünce, sanayi ve ekonomik gelişmelerine değinilmiştir.¹⁶⁰

Tarih IV'e de bazı katkılar yapıldığı görülür. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1931'den sonraki gelişmeleri olan; Türk Tarih Kongresi, Türk Dil Kurultayı, Halkevleri, Türkçe ezan ve Kur'an, kitapta yer alan konular arasına girerken ekonomik alandaki gelişmelerin işlendiği bölümde Devletçilik, Bankalar, Köylünün

¹⁵⁹ a.g.e., s. 287.

¹⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: TTTC., **Tarih III: Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.71-188.

durumunu iyileştirmeye yönelik uygulamalar, üreticinin korunması, tarımsal ıslah çabaları gibi konular son istatistiksel verilerin de yansıtılması biçiminde işlenmiştir.¹⁶¹

Bulunulan dönem itibariyle bastırılan dört ciltlik tarih kitaplarının bastırılması büyük önem taşımaktadır. Bastırılan bu tarih kitaplarının başında ahlâkçı ve vatansever cümleler vardır. Bu kitaplarla Türk Tarih Tezi'nin yeni nesle aktarılması ve cumhuriyet ideolojisini benimseyen gençlerin yetişmesi amaçlanmıştır. Ancak içinde yer alan birtakım bilgilerin tarihçilerin ve eğitimcilerin tenkitlerinden geçirilmemiştir. İçerik açısından da öğrenci seviyesine göre ağır ve yüklüdür. Basım kalitesi, punto büyüklükleri, resimler ve kitapların sonlarına konulan ve konu aralarına serpiştirilen haritalar ise bugün bile kullanılabilir durumdadır. Bu yapıtlar biçimleri ve sunuşlarıyla bile Atatürk'ün tarih tezinin öğretilmesine verdiği önemi göstermektedir.

C. İNÖNÜ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI

Atatürk döneminin ders kitaplarındaki milliyetçi ve Türkçü yaklaşımlar, İnönü döneminde farklılık gösterecek olsa da Türklük bilinci yerleştirme çabaları devam edecektir. Yine farklılıklara rağmen ulus devlet oluşturma gayretleri sürdürülmüştür. Bu durum hükümet programlarında da açıkça ortadadır.

Gelecek nesillerin belirli ideallerle yetişmesinin öneminin farkında olduklarından gerek İsmet İnönü'nün ifadelerinde gerekse hükümet programlarında bu durum sık sık dile getirilmiştir.

İsmet İnönü 23 Nisan 1934 Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı münasebeti ile vermiş olduğu bir yazısında; “ Sizin hiçbiriniz vatanın her sahada zaferinden ve üstünlüğünden başka bir vaziyet tanımıyorsunuz. Siz hiç muvaffakiyetsizlik görmemek için yetişiyorsunuz. Engin ve pürüzsüz ruhlarınız milyonlarca kanatları sevgili Türk vatanının üstüne gelmiş zırhlı bir köktür. Kanatlarınızın zırhı inkılâp

¹⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: TTTC., **Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 248-295

çocuklarının karakterindeki sağlıkla ve sağlamlıkla terbiye edilmiştir”¹⁶² sözleri ile çocuklara Türk’ün çok güçlü ve üstün olduğunun eğitimle kazandırılacağı ve bu ideallerle yetişen gençlerin vatanını her türlü tehlikeye karşı koruyacağı anlaşılmaktadır. Yine 6 Mart 1939’da İstanbul Üniversitesi’nde vermiş olduğu nutukta; “ Cumhuriyet Türk Milleti’ne millî devleti ve yeni cemiyeti temin etti. Bu iki esas ile Türk Milleti insaniyet ailesinde kıymetli bir varlık vaziyetini almıştır. Bu vaziyet ancak temiz idealle yetişen genç nesillerin karakter kuvvetleri ile muhafaza olunur, yükselebilir”¹⁶³ ifadesiyle genç nesillerin amaçlanan ideallerle yetiştirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

İsmet İnönü’nün gençlerin istenen ideallerle yetiştirilmesi konusundaki görüşlerinin yanı sıra dönemin hükümet programlarında tarih ve tarih eğitimine sık sık değinilmiştir. Bu konularla ilgili olarak 27 Ocak 1939 tarihinde kurulan I. Refik Saydam hükümetinin programında; “ Türk çocuğunun ahlâkı temiz ruhça ve bedence sağlam milletine ve vatanına, cumhuriyete ve inkılâba sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir. Tarih ve dil inkılâbımızın millî ruhun doğuşunu ve kuvvetlenmesine verdiği hızı artıracamız”¹⁶⁴ denilmiştir. 7 Ağustos 1946 tarihinde kurulan Recep Peker Hükümeti Programında; “ Öğretimin her kademe ve nevinde Türk gençliğinde millî duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk inkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır”¹⁶⁵ ifadesiyle Türklük bilincinin ve Türk inkılâbının genç nesillere benimsetilmesi düşüncesi parti programlarında genel amaç olmuştur.

Hükümet programlarında olduğu kadar İsmet İnönü döneminde 1939 yılı itibariyle toplanan Millî Eğitim Şûraları da eğitim çalışmaları açısından önemlidir. Özellikle de II. Millî Eğitim Şûrası’nda tarih öğretimine yer verilmesi incelenmeye değerdir. İkinci Millî Eğitim Şûrası dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında yapılmıştır. Şûranın gündemi okullarda ahlâk eğitiminin gelişmesi, bütün okullarda ana dili çalışmaları veriminin artırılması, Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından

¹⁶² Maarif Vekilliği, **İsmet İnönü’nün Maarife Ait Direktifleri**, Maarif Matbaası, İstanbul 1939, s.

24

¹⁶³ **a.g.e.**, s. 30

¹⁶⁴ Kantarcıoğlu, **a.g.e.**, s. 39

¹⁶⁵ **a.g.e.**, s. 41

incelenmesidir. Yani ahlâk, dil ve tarih gibi kültürümüzün üç ana konusunu kapsamıştır.¹⁶⁶

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel şûranın önemini açış konuşmasında şöyle belirtmiştir; “ Millî kültürümüz denildiği zaman, burada her Türk’ün şahsiyeti ve manevi varlığı demek olan ahlâkı; Türklüğün en mahrem varlığını teşkil eden ve düşünmek dediğimiz büyük insanlık işlevinin özü olan dili ve dilimiz Türk dilinin; millî varlığımızın tarihin en eski kaynaklarından bugüne doğru yürüyüşünde hangi yollardan geçtiğini hangi kıtalarda medeniyet durakları kurduğunu ve insanlığa neler getirip nasıl hizmet ettiğini gösteren Türk tarihini, üç unsur olarak görüyoruz. İkinci Maarif Şûrası’nı bu üç ilke üstünde düşünmeye, bu konuda fikir birliği yapmaya daveti lüzumlu ve faydalı bulduk.”¹⁶⁷

Cumhurbaşkanı İnönü de yine o yıl toplanan Millî Eğitim Şûrası üyelerini kabulünde; “ Büyük Türk Milleti’ni layık olduğu yüce derecede belirtecek tek vasıta, onun kültür ve teknik kuvvetidir” diyerek bu alandaki atılımları desteklediğini belirtmiştir.¹⁶⁸

İkinci Millî Eğitim Şûrası’nda tarih öğretimi için; kitaplara tarihî okuma parçaları eklenmesi, Millî Tarihe ağırlık verilmesi, ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine yalnız bu alanda öğretmen yetiştiren kurumların mezunlarının atanması, liselere sanat tarihi dersleri konulması ve ideal Türk çocuğu yetiştirilmesi kararları alınmıştır.¹⁶⁹ Parti programlarında ve şûrada tarih eğitimine dikkat çekilmiş ve tarih ders kitapları için önemli kararlar alınmış olmasına rağmen uygun ders kitapları hazırlanamamıştır.

İnönü döneminin, siyaset ve ekonomideki durağan özelliğine rağmen, kültür alanında son derece hareketli bir görünümü vardır. Bu dönemde, Atatürk döneminden farklı bir kültürel yapının oluşturulmasına geçilmiştir. İnönü döneminde

¹⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şûra Genel Sekreterliği, **Millî Eğitim Şûraları (1939-1993)**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1995, s. 21

¹⁶⁷ a.g.e., s. 22

¹⁶⁸ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 218

¹⁶⁹ a.g.e., s. 22

milliyetçilik terk edilerek yerine eski Yunan ve Latin (hümanist) kültürü ikame edilmeye başlandı. Kültür politikasındaki bu değişme şöyle bir yaklaşımla haklı gösterilmeye çalışılıyordu: Ülkenin hızlı bir kalkınmaya ihtiyacı vardır. Kalkınmayı başarmış toplumlar kültürel düzeyi yüksek olan Batılı toplumlardır. Kalkınmak için batılılaşmak kaçınılmaz olduğu gibi, batı kültürünü almak da kaçınılmazdır. Batı kültürünün temelinde eski Yunan ve Lâtin kültürleri vardır. Bu kültürlerin aktarılması ile Batı toplumlarının kalkınmasını sağlayan kültürel temeller de yakalanmış olacaktır. Bu inançla hareket edilerek, ikinci Dünya Savaşının doğurduğu ekonomik sıkıntıların toplumu sarstığı günlerde, geniş kapsamlı bir eğitim ve kültür seferberliği başlatıldı.¹⁷⁰ Bu dönemde parti programlarında ve Millî Eğitim Şûralarında tarih öğretimi üzerinde durulurken, benimsetilmek istenen hümanist kültür için kendi itibariyle ders kitaplarındaki Yunan ve Latin kültürüne verilen ağırlık artmıştır.

1940'lı yıllarda Türk hümanizmasından söz edilmesinde Cumhurbaşkanı İnönü'nün desteği ve görüşleri etken olmakla birlikte bu alandaki atılımların gerçekleştirilmesinde büyük rolü Millî Eğitim Bakanı Hasan Alî Yücel oynamıştır. O'nun ve bakanlıkta oluşturduğu kadrolarla katkılarını sağladığı bilim, düşünce ve sanat adamlarının elbirliği ile kısa sürede gelişmeler sağlanmıştır. Böylelikle ilk kez bir yayın (Neşriyat) Kongresi (2-5 Mayıs 1939) düzenlenmiştir. Toplantıda söz alan Yücel, yalnızca Türk yazarlarının yapıtlarını okumakla çağı anlamaya olanak bulunmadığını belirterek, Klasik çağ sayılan Yunan-Roma'dan başlayarak Batılı ya da Doğulu kültür ve düşünce topluluklarının eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yücel'e göre çevirileri gerekli ve yararlı kılan en önemli sebep ise; Türkiye'nin, Türk bireyinin Batı kültür topluluğunun bir üyesi olmasına yardım etmesidir.¹⁷¹

Hasan Alî Yücel'in bu düşüncesi Tarih ders kitaplarına da yansiyacak ve Yunan ve Roma Medeniyetleri'ne tarih ders kitaplarında daha çok ağırlık verilecektir. Sadece Türklerin geçmişi değil Anadolu'nun geçmişi de ele alınacaktır.

¹⁷⁰ Şükrü Karatepe, **Tek Parti Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 77.

¹⁷¹ Turan, **a.g.e.**, s. 217

Nasıl Osmanlı Devleti'ndeki din ağırlıklı tarih anlayışı, Cumhuriyet Döneminde yerini millî tarih anlayışına bırakmışsa, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki etnasantrik tarih anlayışı da, 1940'lardan sonra yerini hümanist anlayışa terk etmiştir. Hümanizmin bir kültür politikası olarak benimsenmesi, Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde olmuştur.¹⁷² Bu dönemdeki çalışmalarda sadece Türk ırkının ve Anadolu'nun geçmişi araştırılmayacak, bununla beraber eski Yunan ve Roma uygarlıkları da kavranılmaya çalışılacaktır.

İnönü döneminde liselerde okutulan tarih ders kitapları; 1939'da Şemsettin Günaltay tarafından yazılan Tarih I ve 1942 yılında A. Müfit Mansel, Cavid Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından yazılan İlk Çağ Tarihi'dir.

I. 1939 Yılında Basılan Tarih I

1931 yılında, Türk Tarih Kurumu tarafından basılan Türk Tarih Tezini ve resmî tarih görüşünü sergileyen kitaplardan sonra, basılan ilk ders kitabı Şemsettin Günaltay'ın Lise I Tarih kitabıdır. Bu kitap 1939 yılı baskılıdır. Kitabın basıldığı tarihlerde, Türk Tarih Tezi'nin etkileri bilimsel süzgeçten geçirilmeye ve yavaş yavaş sağduyu egemen olmaya başlarken Günaltay, resmî ideoloji ve tezin etkilerini aynen devam ettirmiştir. Günaltay'ın ifadeleri ile 1931 yılında basılan Tarih I arasında büyük ölçüde benzerlik vardır. Bu benzerliği karşılaştırmalarda görmemiz mümkündür. Toplam 403 sayfadan oluşan kitabın içindekiler kısmı özetle şu şekildedir;

- I- Giriş
- II- Prehistorik Çağın Devirleri
- III- Anayurtta En Eski Devletler
- IV- Anayurtta Büyük Hun İmparatorluğu
- V- İlk Devirler Medeniyeti
- VI- İskit İmparatorluğu
- VII- Çin
- VIII- Hint
- IX- Elam ve Mezopotamya

¹⁷² Ali Ata Yiğit, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s. 45.

- X- Mısır
- XI- Anadolu
- XII- Suriye ve Filistin
- XIII- İran
- XIV- Ege Havzası
- XV- Roma

Şemsettin Günaltay'ın üzerinde durduğu en önemli nokta uygarlığın ilk defa nerede doğduğudur. Günaltay, “neolitik ve eneolitik medeniyetlerin ilk defa (Orta Asya’da) doğmuş bulunduğunu”¹⁷³ açıklamaktadır. Devamında; “Bu mıntıkların otoktan halkı olan Breksifeallar, yani Türklerin en eski ataları erkenden yarattıkları peleolitik medeniyeti, glasiyeler devrinde... terakki ettirmişlerdir... onları dünyanın başka yerlerindeki insanlardan asırlarca evvel neolitik kültüre erişmiştir.”¹⁷⁴ diye genel bir giriş yapıldıktan sonra “Fakat Şarkta Aziliyen devrinden itibaren başlayan kuruma keyfiyetinin gittikçe şiddetlenmesi bu mıntıkların iklimi ve fiziki vaziyeti üzerinde kuvvetli tesirler yapmağa başlamış bunun sonucunda da Orta Asya bu zamandan itibaren tarihi devirlere kadar Çin’e, Önasya’ya, Şimali Afrika’ya ve Avrupa’ya vakit vakit insan dalgaları gönderen tükenmez bir deniz oldu... Bu suretle cihana yayılan Ortaasya brekisefalleri kendileriyle beraber eneolitik kültürünü de yaydılar”¹⁷⁵ diyerek dünyanın dört bir yanına medeniyetin Türkler tarafından ulaştırıldığı Türk Tarih tezine ve resmi ideolojiye dayanarak, hatta boyutları biraz daha genişletilerek dile getirilmiştir.

Daha sonraki sayfalarda, bu göçün yapıldığı bölgeler daha ayrıntılı bir biçimde verilmektedir. “Orta Asya’nın sonraları uğradığı fiziki, iklimi ve iktisadi değişmeler neticesi olarak, burada medeniyeti yaratan insanların mühim bir kısmının daha müsait iklim ve muhit bulmak üzere dalgalar halinde sarılmak, indus, Ganj, Fırat, Dicle, Kızılırmak, Büyük ve Küçük Menderes, Nil gibi nehir boyları Akdeniz havzasına göçmeleri”nden bahsedilirken adı geçen yerlerin ilk uygarlıkların yaratıldığı nehir kenarları olması ilginçtir.¹⁷⁶ Böylece tezin boyutları genişleyerek

¹⁷³ Şemsettin Günaltay, **Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul 1939, s. 11.

¹⁷⁴ **a.g.e.**, s. 11.

¹⁷⁵ **a.g.e.**, s. 11.

¹⁷⁶ **a.g.e.**, s. 27.

Çin, Hint, Mezopotamya, Anadolu ve Akdeniz uygarlıklarının oluşmasında varsayılan Türk etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Uygarlıklar anlatılırken öncelikle Çin Medeniyeti'nden başlanılmıştır. Bu medeniyetle ilgili “Millî Çin an’anelerinin de kabul ettiği veçhile bu memlekette ilk medeniyet ışığını yakanlar Türk illerinden gelmişlerdir. Çine girdikten sonra hakim zümreyi teşkil eden bu Türkler neolitik kültüre inkişaf ettirmek suretiyle Çin medeniyetinin temelini kurmuşlardır”¹⁷⁷ denilerek Çin’in bir medeniyet oluşturmasını sağlayanların Türkler olduğu vurgulanmaktadır.

Hint Medeniyeti için ise; “Anlaşıldığına göre göçler devrinde Türkistan’dan bugünkü Afganistan yolu ile Hindistan’a inen yoldan Pençap ve Sind boylarına gelen halk buralarda yerleşmiş bu ilk medeniyeti vücuda getirmişlerdir... bu eski medeniyetin Sümer ve Anav kültürleriyle yakından münasebetler ve onlar gibi Orta Asya medeniyetinden bir parça”¹⁷⁸ olduğu ifade edilirken Sümer uygarlığı gibi Hint uygarlığının da Orta Asya uygarlığının bir sonucu olduğu anlatılmaktadır.

Orta Asya medeniyetinin uzantısı kabul edilen Elam ve Mezopotamya anlatılırken, “Elam ve Mezopotamya’nın tarihte anılan ve eser bırakan halkı ilk göçler zamanında Orta Asya’dan gelmişlerdir... Bunlardan Kalde’nin cenup kısmındakiler Sümerler, şimal kısmındakiler Akatlar adını aldıkları gibi, yukarı Mezopotamya’da kalanlara da Subarular denilmiştir... Bunlar daha Orta Asya’da iken yüksek bir kültüre sahip olduklarından yeni yurtlarına girer girmez bir takım kültür merkezleri kurmuşlardır.”¹⁷⁹ denilerek uygarlıkların kökenleri Orta Asya’ya götürülmüş ve Elam ve Mezopotamya Medeniyetleri’ni oluşturanların kökenleri Türklere dayandırılmıştır.

Mısır uygarlığı için ise; “Milattan beş bin sene evveline doğru, Orta Asya’dan gelen brakisefallerle Mısır’ın ilk halkını teşkil eden dolikosefal insanların karışıp kaynaşmasından ince uzun boylu, geniş omuzlu, zeki ve açık simalı yeni bir ırk

---

¹⁷⁷ a.g.e., s. 55

¹⁷⁸ a.g.e., s. 61.

¹⁷⁹ a.g.e., s. 74.

doğdu”¹⁸⁰ denilerek Orta Asya ile olan bağıntısı sergilendiği gibi Mısır halkının zekiliğinin ve fiziki yapısının güzelliğinin Türkler ile karışarak yeni ırk oluşturmalarına bağlanmıştır.

Hititler için ise; “Ön Hititler birbirleriyle dostça geçinmek suretiyle yaşamış, beraberinde getirdikleri Orta Asya ilk medeniyetini buralarda inkişaf ettirmeye çalışmışlardır.”¹⁸¹ ifadesi geçmektedir. Bu ifade ile Anadolu kültürünü kuran, geliştiren ve yaşatanların Orta Asya’dan gelen Protohititler ve Hititler olduğu vurgulanmıştır. Böylece batıların Anadolu üzerindeki iddialarına cevap verildiği gibi lise öğrencilerine vatanımızın ezelden beridir biz Türklere ait olduğu düşüncesi verilmiştir.

Görüldüğü gibi Çin, Hint, Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin Türkler tarafından geliştirildiği Türk Tarih tezinde ifade edildiği gibi ortaya konulmuştur. Avrupa medeniyetleri de tezin etkisi ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Ege medeniyeti için; “Ege Kültürünün menşei şarktır. Bu menşe, Anadolu ve Sümer yoluyla Orta Asya’ya dayanmaktadır”¹⁸² denildikten sonra, bu uygarlığın dörde ayrıldığı belirtilmiş, Minos, Adalar, Miken ve İyon medeniyetlerinden oluşan Ege Medeniyeti Orta Asyalı gösterilmiştir.

Kitapta, yazıyı Çin’e ve Sümer’e götürenlerin Türklerin olduğu; “Orta Asya’da başlayan piktografik yazı, biri Çin’de olduğu gibi kelimeleri, diğeri Sümerlerde görüldüğü veçhile heceleri ifade etmek üzere, iki şekilde inkişaf etmiştir.”¹⁸³ sözleri ile izah edilmektedir.

Dört yüz üç sayfadan oluşan kitabın seksen sekiz sayfa ile en fazla yer verilen medeniyet Roma Medeniyeti olmuştur. Bu durumun dönemin eğitim anlayışında meydana gelen değişiklikten kaynaklandığı göz önünde tutulmalıdır.

---

¹⁸⁰ a.g.e., s. 108.

¹⁸¹ a.g.e., s. 142.

¹⁸² a.g.e., s. 230.

¹⁸³ a.g.e., s. 85.

Roma Medeniyeti için, medeniyetin Miken ve Fenike etkileri taşıdığı belirtildikten sonra; “Aynı zamanlarda Anadolu’dan şark medeniyetini getiren Etrüskler de yarımadanın şimali garbindeki Etrürya’ya yerleştiler. Bu suretle İtalya’nın prehistorik devri kapanmış oldu. Etrüsk ve Miken medeniyetleriyle yarımada da tarihi devir başladı.”¹⁸⁴ ifadesiyle, Roma uygarlığının başlangıcının Anadolu’ya yani sonuçta medeniyetin temeli yine Orta Asya’nın yerli halkı olan Türklere dayandırılmaktadır.

Günaltay’ın vermek istediği tema kitapta şu şekilde verilmiştir; “Bu suretle de düne kadar cihan medeniyetinin menşei Yunan Medeniyeti olduğu hakkındaki umumi kanaatin esassızlığı, eski Yunan Medeniyeti menşeinin de Anadolu tarihiyle Mezopotamya ve buradan Orta Asya Medeniyetine dayandığı, yani ilk ana kültür merkezinin Orta Asya, ikinci merkezin de Mezopotamya olduğu hakikati meydana çıkmıştır.”¹⁸⁵ alıntısıyla Türk Tarih tezinin izini açıkça görebilmekteyiz.

Alıntılardan da anlaşılacağı gibi, 1931 yılında basılan kitaplarda olduğu gibi tüm önemli uygarlıkların kökenlerinin Türk olduğu ileri sürülmüştür. Yani kitap her ne kadar 1939 tarihinde basılsa da 1931 yılında basılan kitapların devamı niteliğindedir. Aradaki fark, 1931 yılındaki kitapları Türk Tarih Kurumu hazırlarken, bu kitabı ise tarih tezini savunan bir kişi tarafından yazılmasıdır. Günaltay, konuları aktarırken konularla ilgili resimler dönem ve uygarlıklar hakkında bilgi verebilecek düzeyde seçilerek yerleştirilmiştir. Kitabın sonunda 15 harita yerleştirilerek konuların anlaşılabilmesinde kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır.

II. 1942 Yılında Basılan İlk Çağ Tarihi

1939 yılı Liseler için Tarih I kitabından sonra 1942 yılında Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından İlk Çağ Tarihi yazılmıştır. Hacim itibariyle 1939’daki nüsha 403 sayfa iken 1942’deki nüsha ise 218 sayfadır. İlk Çağ Tarihi daha önceki Tarih I’e göre daha tertipli, öğrencilerin seviyesine daha uygundur. Dili daha sadedir. Daha önceliklerde haritalar kitabın sonunda yer alırken,

¹⁸⁴ a.g.e., s. 317-318.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 74.

1942'dekinde konulara uygun olarak yerleştirilmiş 19 harita ve bunun yanı sıra 168 resim vardır. Harita ve resimler konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Kitabın içeriği özetle şu şekildedir;

1- Tarih Öncesi ve Tarih Devirleri

A. Bu Devirlerin Tarifi

B. Tarih Öncesi Devirlerinin Bölümü

C. Tarih Devirlerinin Bölümü

D. İlk çağ Tarihindeki Irklar

E. Tarih Öncesi Devirleri

II- Türklerin Ana Yurdu-Göçler

A. Ana Yurttaki İlk Medeniyetler

B. Ana Yurttan Dünyaya Yayılan Göçler

III- Göçlerden Sonra Ana Yurdun Durumu

A. İskitler

B. Hunlar

IV- Doğu ve Güney Asyası

A. Çin

B. Hint

V- Önasya-Mısır

A. Mezopotamya

B. Anadolu

C. Mısır

D. Suriye ve Filistin

E. İran

VI- Ege Bölgesi

A. Ege Medeniyetleri

B. Yunan Tarihi

VII- Roma Tarihi

A. Roma Tarihinin Başlangıcı

B. Roma Cumhuriyeti

C. Roma İmparatorluğu

Kitapta tezin etkisi kendini hissettirmektedir. Bu şu cümlelerden açıkça anlaşılır; “Orta Asya’dan başlayarak dünya üzerine yavaş yavaş yayılmış olan ilk çağ Medeniyeti, ilk önce Yakın doğu’da ve en çok Mezopotamya, Mısır ve Ege bölgesinde gelişmiş, sonraları İtalya’dan başlamak suretiyle Orta ve Batı Avrupa’nın büyük bir parçasına yayılmıştır... Orta Asya Medeniyeti doğuya da yayılmış, burada en çok Hint’te ve Çin’de büyük bir gelişmeye varmış ve bugün de yaşamakta devam etmiştir. İşte böylece Irktan ırka ve soydan soya geçmiş olan bu eski medeniyetler bugünkü medeniyetimizin temellerini meydana getirmiştir.”¹⁸⁶ Ayrıca bu sözlerle tezin özeti yapılmış ve bugünkü medeniyetlerin temelleri Orta Asya’ya dayandırılmıştır.

Türklerin Ana Yurdu ve Göçler bölümünde; “Dağlılar yahut Alp ırkından olan Türklerin anayurdu Orta Asya’dır. Burada Aşkabat yakınında, Anav’da Amerikalı bir bilim heyeti tarafından araştırılmış olan kurganlarda Türklere ait pek eski bir medeniyetin izleri bulunmuş ve dünyanın başka bölgelerinin pek iptidai bir durumda olduğu bir zamanda Türklerin medeniyet alanında ilerlemiş oldukları meydana çıkmıştır.”¹⁸⁷ denilerek ilk zamanlarda bile Türklerin medeniyet açısından çok ileride oldukları vurgulanmak istenmiştir. Devamında Orta Asya’nın kurulmasından söz edildikten sonra yapılan göçlerin yönleri sıralanmıştır. Çin, Hindistan, Afganistan, Bulucistan, İran, Mezopotamya, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Ege, Güney Rusya ve Tuna boylarına kadar göçler olduğu belirtildikten sonra Anadolu’nun Türk yurdu olduğu iddiası da şöyle vurgulanmıştır; “Asya ile Avrupa arasında bir köprü olan Asya’nın yüksek medeniyetlerinden Avrupa’nın da faydalanmasına yol açmış olan Anadolu, bu göçler sonunda Orta Asya’nın yanında ikinci bir Türk anayurdu olmuş ve ardı arkası kesilmeyen yüksek medeniyetlere kavuşmuştur.”¹⁸⁸ Ayrıca bu sözlerle Anadolu’da medeniyeti yaratanların Türkler olduğu belirtilmek istenmiştir.

En eski Türk kavimlerinden olan İskitlerin en eski tarihinin karanlıklar içinde olduğu vurgulandıktan sonra Hunlar hakkında; “İskitler bozkır bölgesinin batısında otururken diğer bazı Türk kavimleri bu bölgenin doğusuna yerleşmişlerdi. Bunlardan İlk Çağda büyük bir devlet kurmuş olanlar, Çinlilerin Hiyong-nu dedikleri

¹⁸⁶ A. Müfit Mansel-Cavit Baysun-E. Ziya Karal, **İlk Çağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1942, s. 3.

¹⁸⁷ Mansel-Baysun-Karal, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁸⁸ **a.g.e.**, s.10.

Hunlardır.”¹⁸⁹ denildikten sonra Hunların teşkilat ve medeniyet açısından İskitler’den üstün olduğu belirtilmiştir.

Çin Medeniyeti için; “Çin’de ilk medeniyetler kuzeyde, Sarı Irmak boylarında, büyük bir kısmı Orta Asyalı olan insanlar tarafından meydana getirilmiş ve buradan yavaş yavaş güneye yayılmıştır...”¹⁹⁰ ifadelerine yer verilerek, Çin’e medeniyeti Türklerin götürdüğü ve buradan yavaş yavaş diğer yerlere yayıldığı üzerinde durulmuştur.

Hint Medeniyeti için ise; “Hindistan’ın iki büyük ırmağı İndus (Sind) ve Ganj vâdileri Mezopotamya ve Nil vâdileri ile büyük benzerlik göstermekte... Son senelerde İndus vadisinin bazı yerlerinde yapılan kazılar burada bulunan eserlerde Anav ve Mezopotamya’da bulunan eserler arasında dikkate değer benzerlik vardır.”¹⁹¹ denilerek bu medeniyetin kökenleri de Türklere dayandırılmıştır. Böylece Türklerin geniş bir sahaya göç ederek buralarda günümüze kadar ulaşan eserler bıraktıkları gözler önüne serilmiştir.

Mezopotamya için Sümerlerin Türk olduğu açık bir biçimde dile getirilirken dilsel yapılarından yararlanılmaktadır. Şöyle ki; “Çivi yazısıyla yazılmış levhalar sayesinde Sümer dili hakkında bir fikir edinebiliyoruz. Bu dil, Türk dilleri gibi örnekler ve sonekler kullanmakta ve Türkçe kelimelere benzeyen birçok kelimelere sahip bulunmaktadır. Mesela tanrı gibi önemli bir kelimeye Sümerce’de “dingir” şeklinde rastlanması Sümerlerin Orta Asya’lı bir Türk kavmi olduklarını açıkça gösterir”¹⁹² aynı zamanda ilk kanunları yapanların, ilk sanat eseri yaratanların Sümerler olduğu dolayısıyla Türklerin olduğu vurgulanmıştır.

Anadolu bölümünde Anadolu’nun tarih öncesi medeniyetlerinin çok eski olduğu belirtildikten sonra Anadolu’da medeniyeti yaratanların Hititler olduğu şu ifade ile belirtilmektedir; “III. Bin Anadolu şehir krallıklarını ve medeniyetini yaratan insanların kimler olduğunu soracak olursak bu soruya Anadolu’yu üç bölüme ayırdıktan sonra cevap verebiliriz: Orta Anadolu’da Orta Asyalı protohititler vardı;

¹⁸⁹ a.g.e., s.11-17.

¹⁹⁰ a.g.e., s.22.

¹⁹¹ a.g.e., s.25.

¹⁹² a.g.e., s. 44.

Batıda Halikarnasos, Aspendos gibi (ss) li ve (nd) li coğrafya adları kullanan Prohititler'le akraba bir kavim oturuyordu.”¹⁹³ Kelimelerdeki (nd) ve (ss) harflerine dayanarak bunların Türk oldukları Güneş Dil Teorisi'ne dayanılarak açıklanmıştır.

Şemsettin Günaltay'ın kitabında ve daha önce basılan tarih kitaplarında olduğu gibi Çin, Hint, Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin Türkler tarafından geliştirildiği Türk Tarih tezinde yer aldığı şekliyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İki yüz on sekiz sayfadan oluşan kitapta atmış dört sayfa ile en fazla yer verilen medeniyet Ege Medeniyeti olmuştur. Roma medeniyeti içinde geniş yer verilmiştir. Bu durum dönemin eğitim anlayışındaki değişiminden kaynaklanmaktadır.

Ege medeniyeti için; “Asya'yı Avrupa ile birleştiren bu bölgede son 50 sene içinde yapılan araştırmalar yüksek medeniyetlerin III üncü binde Giritliler ve Yunanistan'da oturan Anadolu insanlar, II inci binde yine Giritliler ve Yunanistan istila etmiş olan Akalar tarafından yaratılmış olduğunu ve bu medeniyetlerin Yunan medeniyetinin kökünü teşkil ettiğini göstermiştir.”¹⁹⁴ denilerek bu medeniyeti yaratanların Orta Asya'lı olduğu gösterilerek hem Türk Tarih Tezi'ne sahip çıkmış hem de Batılıların Anadolu'nun asıl sahiplerinin Türkler değil de Egeli medeniyetler olduğuna dair iddialarına cevap verilmiştir.

Roma medeniyeti için; “Akdeniz'in göbeğinde bir yer alan İtalya yarımadası birçok kavimlerin istilasına uğramış, fakat bunlardan Etrüskler Milattan önce VII. ve VI. asırlarda ilk büyük medeniyeti ve şehir devletlerini kurmuştur. Bir Etrüsk şehri olan Roma...”¹⁹⁵ ifadesi geçmektedir. Bu ifade ile Roma medeniyetinin kökeni Etrüskler ile doğuya yani Türklere dayandırılmıştır.

Türk Tarih Tezi'nde ve daha önceki yapılan çalışmalarda olduğu gibi medeniyetlerin kökenlerinin Türk olduğu, büyük medeniyetleri kuranların, geliştirenlerin, dünyaya medeniyeti yayanların yine Türklerin olduğu savunulmuştur. Ege ve Roma Medeniyeti'ne daha önceki kitaplardan daha çok yer ayrılmış, ancak

---

¹⁹³ a.g.e., s. 49.

¹⁹⁴ a.g.e., s. 96.

¹⁹⁵ a.g.e., s.96.

zihniyet aynı olduğundan bu medeniyetleri yaratanların Türkler olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.

Bu yapıtta önceki dönemdeki kitaplardan farklı olarak ağırlık kazanan asıl konu Türklerin geçmişi değil Anadolu'nun geçmişidir. Bu nedenle lise birinci sınıfta okutulan bu ciltte neredeyse tamamen Yunan ve Roma uygarlıklarına ayrılmıştır.

Konular aktarılırken, konulara ait toplam 168 resim kullanılmıştır. Konuların anlaşılmasını kolaylaştıracak, dönemlere resimlerin yanı sıra kitabın sonuna yerleştirilmiş 19 haritaya yer verilmiştir.

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARININ MUHTEVASI

A. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ LİSE TARİH DERS KİTAPLARI

1923-1930 yılları arası yeni rejimin esasları belirlenmeye çalışılırken, 1930-1938 ve sonrası eğitim yoluyla yeni rejimi benimsemiş nesillerin yetiştirilmesine çalışılmıştır. 1950 tarihinde yapılan çok partili genel seçimle Demokrat Parti iktidara gelmiş ve 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasına kadar da iktidarda kalmıştır.

Demokrat Parti tarafından on yıl süren iktidarı döneminde toplam beş hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin hepsinde Adnan Menderes başbakandır. Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamında oldukça önemli sayılabilecek yapısal değişiklikleri gerçekleştirmiştir. Demokrat Parti'nin eğitim politikasının ana esasları partinin programında açık bir biçimde saptanmıştır.

Demokrat Parti yetiştirmek istediği gelecek kuşaklar için eğitim – öğretim kurumlarında amaçladığı milliyetçilik anlayışına parti programının 13. maddesinde yer vermiştir. Buna göre; “ Madde-13: Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telakkisine bağlıyız”¹⁹⁶ denilerek tarih birleştirici bir güç olarak görülmüştür.

Demokrat Parti'nin 22 Mayıs 1950 tarihinde kurulan I. Adnan Menderes Hükümeti'nin Programı'nda Millî Eğitim konusu bir başlık altında ele alınmıştır. Programda; “ Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ve ahlâki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini millî karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil

---

¹⁹⁶ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952)**, Arba Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1995, s. 663

bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz”¹⁹⁷ denilerek eğitim – öğretim ve kültürel gelişme millî, ananevi ve manevi değerler üzerine oturtulmuştur.

II. Menderes Hükümeti (9 Mart 1951-14 Mayıs 1954) döneminin parti programı 30 Mart 1951 tarihinde TBMM’de okunmuştur. İlk hükümet ile yeni hükümetin programında eğitim konusunda esaslı bir değişiklik yoktur. Ancak eğitim konusunda parti programında; “ Gençliğini millî karakterine ve ananelerine göre manevi, insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Gençliğimizin “Vatan” ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz”¹⁹⁸ ifadesiyle ilk hükümette olduğu gibi verilecek eğitim de millî, ananevi ve manevi değerler belirtilerek yanında vatan ideali vurgulanmıştır. Bu amaçlar ise ancak tarih ders kitapları ile gerçekleştirilebilirdi. Bu nedenle daha önce Tek Parti döneminde olduğu gibi ilk olarak ders kitaplarının amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi yoluna gidilmiştir.

Adnan Menderes dönemi Millî Eğitim Bakanlarından olan Tevfik İleri, Millî Şef dönemindeki Hasan Ali Yücel gibi DP dönemindeki eğitim-kültür politikalarının oluşmasında etkili olmuştur. Tevfik İleri bir konuşmasında; “ Türk çocuklarının vatan ve millet ideali ile ve buna layık olmak için her çeşit kıymetlerle yetişmesi gerektiğini vurgulamıştır.”¹⁹⁹ Başka bir konuşmasında ise İleri; “Çocuklarımıza vereceğimiz terbiyenin millî bir terbiye olmasında hiçbir pazarlığa niyetimiz yoktur. Bunlara Türk terbiyesini millet terbiyesini vermeye mecburuz”²⁰⁰ sözleriyle okullarda çocuğa verilecek terbiyenin millî olması hakkında tavizden yana değildir. Aynı zamanda O’na göre öğretmen, bilgi verdiği kadar Türk çocuğuna şahsiyet ve karakter vermek zorundadır. “ Öğretmenin vazifesi yol yapmak şu veya bu vazife yapmak değildir. O’nun vazifesi istenilen bir milleti yaratmaktır. Türk Milleti şüphesiz ki ebediyen varolacaktır. Bu varoluşu, Türk öğretmenin eseri olacağı gibi, bu millete bir felaket nasip ise bu da Türk öğretmenin eliyle olacaktır”²⁰¹ sözleri de O’nun, öğretmene her şeyin üzerinde değer verdiğini, istikbâlin iyi ya da kötü

¹⁹⁷ Kantarcıoğlu, **a.g.e.**, s. 43

¹⁹⁸ **a.g.e.**, s. 44

¹⁹⁹ Cahide Aksoy (İleri), **Babam Tevfik İleri Konuşmaları ve Görüşmeleri**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977, s. 114

²⁰⁰ H. Rıdvan Çongur, **Büyük Türk Milliyetçisi Tevfik İleri**, Gaye Matbaası, Ankara 1987, s. 12

²⁰¹ Aksoy, **a.g.e.**, s. 91

olacağını onlarda gördüğünü, geleceğin onların eseri olacağına inandığının göstergesidir.

DP iktidarı ortaöğretimle ilgili olarak CHP iktidarı zamanında (Tahsin Banguoğlu'nun Bakanlığı sırasında 22.08.1949 tarihinde toplanmış) toplanmış bulunan 4.Millî Eğitim Şurasının Liselerin 4 yıla çıkarılmasına ilişkin olarak almış olduğu kararı 1952-1953 öğretim yılında uygulamaya koymuştur... Liselerin öğretim süreleri Celal Yardımcı'nın Maarif Vekilliği döneminde 1954-1955 öğretim yılında yeniden üç yıla indirilmiştir.²⁰² Bu nedenle liseler için hazırlanan tarih ders kitapları önceleri 4 yıla göre hazırlanmışken daha sonra liselerin 3 yıla indirilmesi ile birlikte kitaplar aynı kalmış ancak konular 3 yıla dağıtılmıştır.

Batı yanlısı Demokrat Parti 1950 ile 1960 arasında iktidardadır. O zaman Batı'ya yaklaşmak için onun tarihini öğrenmek gerektiği düşünülür. Böylece tarih eğitiminde yeni bir dönem başlar.²⁰³ Bu yeni dönemde Orta Asya'dan çok Anadolu ve Akdeniz tarihine yer verilmiştir.

1951 yılından itibaren liseler için basılan tarih ders kitapları tek bir kişiye ait değildir. Dönemin ders kitapları Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay, Bedriye Atsız ile Hilmi Oran ve Emin Oktay tarafından yazılmıştır. Bu ders kitaplarını içerdiği dönemlere göre inceleyecek olursak;

I. Tarih I (İlkçağ)

İlkçağı içeren ve Demokrat Parti döneminde basılan lise tarih kitapları Emin Oktay ile Niyazi Akşit ve Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'a ait olmak üzere her iki kitap içerik yönünden aynıdır.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın yazdıkları ve 1952 yılından itibaren liseler için basılan Tarih 1 kitabının içeriği ana başlıklar halinde şöyledir;

I- Tarihi Tarifi Konusu ve Devirlere Bölümü:

²⁰² Erdoğan Başar, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Hareketleri", **Eğitim Dergisi**, S.1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1992, s.96.

²⁰³ Copeaux, **a.g.e.**, s. 82

- A. Tarihin Tarifi ve Konusu
  - B. Tarihin Devirlere Bölümü
  - C. Tarihin Yardımcıları
  - Ç. Tarih Öncesi Devirleri
  - D. Tarih Devirleri, Takvim ve Önemi
  - E. Irklar ve Dil Grupları
- II- Türklerin Anayurdu, Göçler, Hun İmparatorluğu.
- A. Türklerin Anayurdu ve Anayurdun Tarih öncesi Uygarlığı
  - B. Göçler
  - C. Göçlerden Sonra Türklerin Tarihi
  - Ç. Sakalar ve Hunlar
- III- İlkçağlarda Güney ve Güney-Doğu Asya Medeniyetleri
- A. Çin Uygarlığı
  - B. Hint Uygarlığı
- IV- İlkçağlarda Önasya Devletleri ve Mısır
- A. Mezopotamya: Coğrafyası, Doğuların ve Samilerin Göçleri
  - B. Anadolu: Coğrafyası ve Tarih Öncesi Devirleri
  - C. Mısır: Coğrafyası ve Tarih Öncesi Devirleri
  - D. Suriye ve Filistin: Coğrafyası ve İlk Ahali
- V- İlkçağlarda Yunan Tarihi:
- A. Ege Bölgesinin Coğrafyası ve En Eski Uygarlıklar
  - B. M.Ö. XII-1'inci Yüzyıllar Arasında Yunan Tarihi
- VI- İlkçağlarda Roma Tarihi
- A. İtalya'nın Coğrafyası ve En Eski Ahalisi
  - B. Cumhuriyet Devri ve Teşkilatı
  - C. İmparatorluk Devri

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırladıkları bu kitap hacim itibariyle kendinden önceki kitaplardan biraz daha azalarak toplam 191 sayfadan oluşmuştur. Aynı zamanda dil bakımından daha sadeleşmiş, haritalar ve resimler konulara göre yerleştirilmiş ancak mevcut harita ve resimlere numara verilmemiştir. Konuların dağılımı itibariyle Yunan ve Roma Medeniyetlerine daha çok yer verilmiş olması dikkat çekicidir.

Tarihin tarifi, konusu ve devirlere bölümü konusunda daha öncekilerden farklı olarak tarihin yardımcılarından yer verilmiştir; “Bu yardımcıları arkeoloji, antropoloji, coğrafya gibi bilgilerdir.”²⁰⁴ Yine aynı bölümde ırkımızın brakisefal olduğuna dair; “Türkler, birinci ırktandır.”²⁰⁵ denilmektedir. Daha önce basılan ders kitaplarında olduğu gibi Türk Tarih Tezi’ne sahip çıkmış ve kitapta geçen bu ifadelerle öğrencilere Türklerin asilliği ve üstünlüğü ortaya konularak Batılıların aşağılamaları bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Türklerin Anayurdu, Göçler, Hun (Kun) İmparatorluğu ile ilgili olarak, “Türklerin anayurdu Orta Asya’dır, ... Tarih öncesi devirlerden itibaren bu geniş alanda yaşayan insanlara iklim şartlarının uygun düşmesi yüzünden dünyadaki en eski uygarlığı burada yaşatmışlardır... 19.yüzyılda arkeoloji bilgisi gelişmeden önce insanlık yeryüzündeki en eski uygarlık beşiğini Akdeniz çevresi sanmakta idi. Zira piramitleriyle, sfenksleriyle, mükemmel atlet heykelleri ve Akropolü ile hala yeryüzünde ve ayakta duran Akdeniz uygarlığı bu yanlış düşünceyi kuvvetlendirmekte ve bilim dünyasını yanıltmakta idi. Bugün dünya çapındaki şöhretli arkeologların Orta Asya’da ve Mezopotamya’da yapmış oldukları bunun aksini ispat etti.... Görülüyor ki, Orta Asya’nın tarih öncesi uygarlığı, aynı devrin diğer bölgelerinde yaşayan insanlarına nazaran çok ileri idi. Aynı kuşakta Avrupa’da henüz taş devri yaşanırken, bu kesimde maden işlemlerini bilen, hatta bundan süs eşyaları yapabilen insanlar bulunuyordu”²⁰⁶ şeklinde aktarılmaktadır. Sonuç olarak da şöyle bir yargıda bulunmuşlardır; “Demek ki, anayurdu Orta Asya olan Türkler, göçler dolayısıyla dünya uygarlığının bir an önce gelişmesinde büyük rol oynamış bulunmaktadırlar.”²⁰⁷ .Bu ifadelerden ilk uygarlığın Akdeniz çevresinde olduğunu düşünenlerin nasıl yanıldıkları örneklerle ortaya konulmuştur. Sonuç itibarıyla yine uygarlığı dünyaya yayanların gelişmiş Orta Asyalı yani biz Türkler olduğu savunulmuştur.

İlk Türkler olarak; “Milattan önce 1200-800 arasında Türkistan da “şu” yahut “çu” adında büyük bir millet yaşıyordu. Türklerin doğrudan doğruya ataları olan ilk

²⁰⁴ Bedriye Atsız-Hilmi Oran, **Tarih I – İlk Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 6.

²⁰⁵ Atsız-Oran, **Tarih Lise I**, s.13.

²⁰⁶ a.g.e., s. 15-16.

²⁰⁷ a.g.e., s. 17.

kavim işte bunlardır.”²⁰⁸ sözleri ile Çular gösterilirken kitabın diğer bölümlerinde ve daha önce yazılan eserlerden farklı olarak Türklerin ilk yurdu Orta Asya olarak değil de Türkistan olarak geçmektedir. Bu da bize bu dönemde yazılan tarih kitaplarının geçmiş ve günümüz Türk Dünyası’na hitap ettiğini göstermektedir.

Çin Medeniyeti için; “Türklerin ilk ataları olan Çuların büyük bir kısmı doğuya doğru yürüyerek Çin’e girmişler ve asırlarca oranın yerli halkı ile karışarak ve kendi dilleriyle millîyetlerini kaybederek bugünkü Çin milletini meydana getirmişlerdir” denilerek Çin medeniyetinin kökenlerinin Türk olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mezopotamya’yı Mezopotamya yapanların Sümerler olduğu şöyle geçmektedir; “Doğudan gelen Sümerler Mezopotamya’nın güneyini işgal ettiler. Yani Sincar’a yerleştiler. Bataklıkları kuruttular. Irmakların taşmasından korunmak için yağma tepeler yaparak köy ve kasabaların bunların üzerine kurdular... Sincar’da taş pek nadir olduğu için Sümerler şehir inşaatında vesair lüzumlu hallerde taş yerine pişirilmiş killi topraktan yapılmış tuğlalar kullanmışlardır ki bu buluş o zaman için bir deha eseridir.”²⁰⁹ Bu ifade ile anlatılmak istenen Mezopotamya’yı kalkındıranların, buradaki imar faaliyetlerini yapanların kısaca buraya üstün bir medeniyet getirenlerin Sümerlerin olduğudur. Sümerler’in Türk olduğunu vurgulamak için ise; “Sümer dili son ekler almak suretiyle cümle kurulan bir dildir ki bu bakımdan Türkçe’ye benzemektedir.”²¹⁰ ifadesi geçmektedir. Böylece önce Mezopotamya’ya medeniyeti getirenlerin Sümerler olduğu belirtildikten sonra dil yapısı ortaya konularak Sümerler’in Türk olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır.

Anadolu’daki en eski medeniyet olarak; “Anadolu’nun bir takım yerlerinde yapılan araştırmalar M.Ö. Üçüncü binde Anadolu’da pek yüksek bir uygarlığın gelişmiş olduğunu meydana koymuştur. Tarihi devirlerden önceki uygarlığı yaratan bu insanların Orta Anadolu kesiminde yaşayanlarına Proto-Hititler denilmektedir”²¹¹ sözleriyle Hititler gösterilmektedir. İlerleyen satırlarda ise tıpkı Sümerler’de olduğu gibi Hititler’in Türklüğü, yaşam biçimleri ve medeniyet seviyesi verilerek ortaya

²⁰⁸ a.g.e., s. 18.

²⁰⁹ a.g.e., s. 31.

²¹⁰ a.g.e., s. 44.

²¹¹ a.g.e., s. 48.

konulmuştur. bu ifadelerden verilmek istenen ana düşünce ise Anadolu'nun gerçek sahibi Türklerdir. Başka bir durum ya da iddialarda söz konusu olan milletler Anadolu'nun gerçek sahibi olamazlar.

Lidyalılar konusunda; “Proto-Hititlerin Orta Anadolu’yu işgal ettikleri zamandan beri burada Luvi adında ve Proto-Hititlerle akraba bir kavim oturmakta idi... Lidyalıların, Luvilerin torunları bir millet olduğu sanılmaktadır. Lidya dili de Luvi dilinin bir devamıdır.”²¹² ifadesine yer verilerek tarihte ilk kez parayı kullanan Lidyalılar’ın kökenleri Hititlere dolayısıyla Türklere dayandırılmıştır.

Kitaptaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi medeniyetlerin kökenleri ya da medeniyetlerin gelişmelerini sağlayanların Türkler olduğu vurgulanarak Türk Tarih Tezine sahip çıkmıştır.

191 sayfadan oluşan kitapta en çok yer Yunan ve Roma tarihine ayrılmıştır. Ege Bölgesinde eski uygarlıklardan ilk olarak Girit uygarlığına yer verilmiştir. Daha önceki ders kitaplarında bu uygarlığı Anadolu’lu insanlar ve Akaların oluşturduğu belirtilmiştir. 1953 yılında Bedriye Atsız ile Hilmi Oran tarafından yazılan bu ders kitabında ise Girit medeniyeti için; “Üçüncü binde Girit maden devrine ulaşmış ve halk iki katlı evlerden yapılmış şehirler kurmaya, tarımla uğraşmaya başlamıştır. Bu çağdan kalan eserlerin Anadolu, Mısır ve Mezopotamya eserleriyle gösterdiği benzerlik Giritlilerin bu devirdeki ticaret sahalarını açığa vurmaktadır.”²¹³ anlatımıyla gelişmişlikleri Anadolu, Mısır ve Mezopotamya ile yaptıkları ticarete bağlanmıştır.

Yunan medeniyetinin kökeni olarak; “Dor göçleri sonunda Yunanistan’daki Aka krallıkları yıkılıp ortadan kalktı. Bir kısım Akalar, Dorlara karşı koymadan teslim oldular. Mühim bir kısmı da bağımsızlıklarını korumak için savaştılar, fakat yenildiler. Bir kısımları ise daha önceleri Batı Anadolu’yu kendilerine yurt edinmiş olan ırkdaşlarının yanına göç ettiler. Bunlar Anadolu’nun batısında Hititlerin yıkılması sonunda zayıf duruma düşmüş olan bir takım kaleleri kendilerine merkez edindiler. Ön Asya’dan gelip Ege kıyılarında son bulan önemli ticaret yollarını

²¹² a.g.e., s. 61.

²¹³ a.g.e., s. 99.

ağzında çok çabuk parlayan bir takım şehirler kurdular. Bu kıyı ticaret şehirlerinin en mühimleri Smyrna (= İzmir), Efesas (= Efes), Miletos (= Milet), Fokia (= Foça) gibi şehirlerdi. Anadolu'nun batı kıyılarının kuzeyine, Bakırçay'la Gediz arasına "Aiolya" ve güneyine, Gediz'le Büyük Menderes arasına "İyonya" adı verildi."²¹⁴ denilerek bu medeniyeti yaratanların Orta Asyalı olduğu ortaya konulmuştur.

Roma medeniyetinin kurucuları olarak; "Bir Roma efsanesine göre Roma şehrini Truvalı Encas'ın torunlarından Romülüs M.Ö. 753 yılı 21 Nisan'da kurmuştur. Bir rivayete göre de şehri bizzat Encas kurmuş..."²¹⁵ cümleleriyle Anadolu medeniyetlerinden Truvalılar gösterilmektedir. Bu medeniyeti geliştirenlerin Etrüskler olduğu şu sözlerle belirtilmiştir; "... M.Ö. VIII. Yüzyıla doğru sınırlarını Roma'ya kadar genişleten Etrüskler Latinlerin kendilerini korumak için Albalonga'yı merkez yaparak bir Latin birliği kurmalarına rağmen bu çevreyi de zaptettiler ve Roma'yı kendilerine merkez yaptılar... Etrüsk Sülalesinin adına göre de şehre Roma adını verdiler. Şehir zamanla elverişli durumdan faydalanarak büyüdü..."²¹⁶ Anlatımda kazandırılmak istenilen, Anadolu medeniyetlerinin kökenlerinin Orta Asya'ya dayandırılması ve Truvalılar'ın da Türk olduğudur. Ayrıca Roma'da medeniyeti kuranların Truvalılar olduğu geliştirenlerin ise Etrüskler oldu anlatılarak Roma medeniyeti Türklere dayandırılmıştır. Böylelikle Türklerin barbar kavim olmadıkları, büyük medeniyetler kurdukları ya da medeniyetlerin oluşmasına katkı sağladıkları ortaya konularak, Batılıların Osmanlı Devleti'nin kurumlarını Bizans'a dayandırmalarını çürütmektedir.

Emin Oktay ile Niyazi Akşit'in yazdıkları, 1953 baskı tarihli liseler için Tarih I kitabı da Cumhuriyetin ilanından 20 yıl geçmiş olmasına rağmen, Türk Tarih Tezi'nden vazgeçmiş değildir. Bu durum şu alıntıda olduğu gibi açıkça ortadır; "Son zamanlarda İrtiş ve Yenisey nehirleri boyları ile Kırgız steplerinde birçok kurganlara rastlanmış olması, bu bölgelerde eski bir kültür merkezi bulunması ihtimalini kuvvetlendirmiş ve arkeologların kazılar yapmalarına sebep olmuştur... Bu kazılar dünyanın başka yerlerindeki insanların çok geri kaldıkları bir zamanda, burada yaşayan Türklerin medeniyet alanında ilerlemiş olduklarını ortaya koymuştur... Bu

²¹⁴ a.g.e., s. 101.

²¹⁵ a.g.e., s. 156.

²¹⁶ a.g.e., s. 156-157.

bölgede yapılan diğer araştırmalar, anayurttaki ilk medeniyetin geniş bir alana yayılmış olduğunu gösterir... Buzullar devrinde dünyanın başka taraflarındaki insanlar Yontma Taş Devrinde bulunurlarken, Orta Asya'nın batısında çok elverişli iklim şartları içinde yaşayan Orta Asyalılar çoğalmışlar, maden devrine kadar yükselmişlerdir. Fakat havaların ısınması ve Buzullar devrinin sona ermesi üzerine Orta Asya yavaş yavaş kurumaya başladı. Şiddetli rüzgarlar ve bu rüzgarların getirdiği kum yığınları yaşama şartlarını büsbütün güçleştirdi. Bu yüzden buralarda yaşayan Türkler, başka ülkelere göç etmeye başladılar.”²¹⁷. Bundan sonra da göç yönleri üzerine bilgiler verilmektedir.

Gerek Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın gerekse Niyazi Akşit ile Emin Oktay'ın hazırlamış oldukları kitaplardaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Türk Tarih Tezi'ne sahip çıkmışlar ve kitaplarında da bunu açık bir biçimde belirtmişlerdir. Her iki kitabın içeriği aynı olup yararlanılan bibliyografya da paralellik göstermektedir.

Bibliyografyada genelde 1931 yılı Tarih I ve Şemsettin Günaltay'ın Tarih Lise I kitabı ile A. Müfit Mansel, Ş. Aziz Kansu gibi Türk Tarih Tezi'nin yaratılmasında çalışmış tarihçilerin eserleri ağırlıktadır. Niyazi Akşit ile Emin Oktay'ın kitapları daha fazla sayfadan (toplam 253 sayfa) oluşmaktadır. Ancak bu durum daha büyük punto ile yazılmasından kaynaklanmaktadır. Yenilik olarak ana başlıkları ünitelendirdikleri görülmektedir. Dikkati çeken en önemli nokta ise yazarların Türk Tarih Tezi'ne sahip çıkmalarının yanı sıra daha çok Anadolu ve Akdeniz tarihine yer ayırmış olmalarıdır.

II. Tarih II (Orta Çağ)

Lise II. Sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere hazırlanan bu cilt, Orta Çağı kapsamaktadır. Hazırlanan her üç kitap Türk Tarihi'nin yanı sıra Avrupa Tarihi'ni de kapsamaktadır. Kronoloji cetveli, indeks, terimler ve deyimler ile birlikte Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırladığı cilt 212, Emin Oktay'ın hazırladığı cilt 248 ve Niyazi Akşit'in hazırladığı cilt 199 sayfadan oluşmaktadır. Kitaplarda ele alınan

²¹⁷ Niyazi Akşit-Emin Oktay, **Tarih Lise I – İlk Çağ Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1953, s. 14-15.

konulara uygun resim ve haritalar bulunmaktadır. Ayrıca bu mevcut resimlerin daha çok Türk medeniyetinden seçilmiş olması dikkat çekicidir.

Diğer kitaplarda olduğu gibi Bedriye Atsız ve Hilmi Oran'ın hazırladıkları cildin içeriği kısaca şöyledir;

- I- Beşinci Yüzyıldan Sekizinci Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakınoğu Tarihine Genel Bir Bakış
  - A- Kavimler Göçü
    - 1. Hunlar
    - 2. Germanler
  - B- Germanler
- II- Türkler
  - A- Müslümanlıktan Önce Türkler
- III- İslam Tarihi
  - A. Müslümanlıktan Önce Araplar
  - B. Hazreti Muhammed Zamanı
  - C. Dört Halife Zamanı
  - Ç. Emeviler
  - D. Abbasiler
  - E. İberya Müslümanları
  - F. İslam Medeniyeti
- IV- Büyük Müslüman Türk Devletleri
  - A. Karahanlılar
  - B. Gazneliler Devleti
  - C. Büyük Selçuklu İmparatorluğu
- V- Sekizinci Yüzyıldan On üçüncü Yüzyıla Kadar Avrupa
  - A. Feodalite
  - B. Fransa'da Karolenj İmparatorluğu
  - C. Almanya'da Mukaddes Roma – German İmparatorluğu
  - Ç. İngiltere'de Büyük Şart Parlamento
  - D. Güney ve Doğu Avrupa'ya Genel Bir Bakış
- VI- Haçlı Seferleri
- VII- Türkiye

- VIII- Mısır ve Suriye’de Türk Devletleri
- IX- Türk-Moğol ve Timur İmparatorlukları
  - A. Cengiz İmparatorluğu
  - B. Aksak Timurlular
- X- Osmanlılar
- XI- On Dördüncü Yüzyılda Avrupa’ya Genel Bir Bakış

Ortaçağ Türk ve Avrupa tarihinin anlatıldığı bu ciltte Beşinci Yüzyıldan Sekizinci Yüzyıla Kadar Avrupa ve Yakınoğu Tarihine Genel Bir Bakış adlı I. Bölümün Kavimler Göçü alt başlığı altında göçe ve kavimlerin kaynaşmasına neden olanların Hunlar olduğu; “V. Yüzyılda doğudan Hunlar’ın itmesiyle harekete geçen türlü Germen kabileleri imparatorluk topraklarında bir takım devletler kurmakta, zaman zaman yerlerinden oynayarak önlere gelenleri de itip güney ve batı Avrupa’ya sürmektedirler... Bütün bu kavimleri harekete getiren Hunlar, Doğu Avrupa’ya girerken Rusya’nın güneyinde yaşayan, Ostrogot ve Vizigot diye ikiye ayrılmış bulunan Germenler’in doğu koluyla karşılaştılar ve kavimler kaynaşmasının esaslı âmili oldular.”²¹⁸ sözleriyle belirtilmektedir. Bugün mevcut Avrupalıların birbirleriyle kaynaşıp bir millet olmalarını sağlayanların Hunlar olduğu dolayısıyla Avrupalıların Hunlar’a borçlu oldukları izah edilmiştir. Hun İmparatoru Atilla’nın seferleri masalımsı bir havayla şu ifadelerle yer almaktadır; “Atilâ’nın ünü bütün Avrupa’ya yayıldığı gibi Roma İmparatorluğu sınırları içinde de duyulmuş , Batı Roma saraylarında bu Hun prensinden bir masal kahramanı gibi bahsedilir olmuştı. İmparator III. Valantiyen’in kız kardeşi prenses Honorya da bu şöhrete uzaktan duyduğu sempatiyi belirtmek için bir yüzük göndermiş...”²¹⁹

Hunlar’ın Avrupalılardan daha üstün bir medeniyete sahip olduğunu belirtmek için; “Roma ve Bizanslıların V. Yüzyıldan itibaren kendilerini tehdit eden bütün kavimlere barbar demeleri adetti. Hunları da bu guruptan sayan Bizanslılar kendi kendilerini yalanlamaktadırlar... Atilâ’nın sarayında Bizans sarayında bulunmayan bir ihtişam vardı. Her şey gümüş ve altındandı.”²²⁰ ifadesi geçmektedir. Avrupalıların Türkleri barbar ve medeniyetten yoksun olarak göstermelerine cevap niteliğinde

²¹⁸ Bedriye Atsız-Hilmi Oran, **Tarih II-Orta Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1956, s. 5.

²¹⁹ Atsız-Oran, **Tarih II**, s.7.

²²⁰ a.g.e., s. 9.

Roma ve Bizans'ta olmayan zenginliğin Hunlar'da mevcut olduğu ortaya konulmuştur.

Bizans alt başlığında Bizans'ın ilk hükümdarının Arkadyus olduğu belirtildikten sonra iktidar değişikliklerine ve seferlere yer verilmektedir. Bizans'ın Devlet teşkilatı konusunda; "Karışıklıklardan faydalanan birçok ordu kumandanları Bizans'ta bir hükümet darbesiyle iktidarı ellerine almış ve sülale değişikliklerine sebep olmuşlardır. Bizans'ın fena günlerinde bu imparator değişmeleri adeta günlük vakalar haline gelmiş"²²¹ sözleri ile iktidarın sık sık değiştiği vurgulanmıştır.

İkinci bölüm olan Türkler başlığında Ortaçağ başlarken yer yüzünde üç Türk devletinin bulunduğu ve bunların; "1-Aparlar; Bugünkü Moğolistan ile Türkistan'ın bir bölümüne ve Sibiry'a'nın güney bölgelerine hakimdirler. 2- Örpen Hunları: Eski Orta Asya Hunlarının devamı olup ... Aparlar'ın batı komşuları idiler. 3- Ak Hunlar ve Eftalitler: Batı Türkistan'ın güney bölgeleriyle Efganistan çevrelerine hakimdiler."²²² denilmektedir. Gök Türkler için; "Türk adı ilk önce bunlarla ortaya çıkmış, sonra aynı ırk ve kültürden olan öteki boylara da yayılarak değişmez bir millî isim haline gelmiştir."²²³ ifadesi geçmektedir. Gök Türklerin birliğinin sarsılmasından, "Bütün Çin entrikalarına, kıtlık ve açlıklara rağmen 603 yılına kadar birlik korundu"²²⁴ denilerek Çinliler suçlanmış ancak bütün bu entrikalara rağmen Gök Türkler' in birliklerini uzun süre korudukları ifade edilmiştir.

İslâm Tarihini içeren III. Bölümde İslam'ın Doğu Yıllarında Arap Dünyasının Genel Bir Tablosu, Kur'an, vahiy, hicret, savaşlar, halifelik ile diğer dinsel, siyasal ve kültürel konulara yer verilmiştir.

Kur'an için; "Muhammed'e gelen vahiyler Kur'an'ı teşkil etmiştir. Vahiylerle gelen ayetler Arapça bakımından fevkalade güzel ve tesirli sözlerdir. Şiire, hitabete, güzel sözlere âşık olan Araplar Kur'an ayetlerini duydukça tesiri altında

²²¹ a.g.e., s. 17.

²²² a.g.e., s. 27.

²²³ a.g.e., s. 27.

²²⁴ a.g.e., s. 31.

kalıyorlardı.”²²⁵ ifadesinin geçmesi dikkat çekmektedir. Bu sözlerle vahyin Hz. Muhammed’den önce bilinmeyen bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

Dikkati çeken bir başka yerde; “Muhammed, yüksek yaratılışının ve ahlakının verdiği bir düşünce ile kendi milletinin ahlaki ve içtimai kusurları üzerinde derin derin düşünmeye başladı. Kırk yaşından sonra insanlardan uzaklaşarak dağlarda düşüncelere daldı. İşte bu düşüncelerin derinleştiği ve Muhammed’in bütün varlığı ile kendisini Allah düşüncesine verdiği bir sırada bir gün kendisine meçhulden bir ses gelerek Allah’ın buyruklarını bildirmeye başladı ki bu ses şeklinde duyulan ilhama “vahiy” diyoruz.”²²⁶ denilmektedir.

Halifelik bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi açıklanırken, Hz. Osman’ın öldürülmesi konusunda bugün ders kitaplarımızda yer almayan ifade şu şekildedir; “Osman’ın bütün valilikleri ve büyük memuriyetleri kendi ailesi olan Emevilere yani Ümeyye Oğulları’na vermesi Ümeyyelilerin eski düşmanı ve Peygamber’in ailesi olan Haşimoğulları’nı çileden çıkarıyordu. Nihayet şikayetler ve itirazlar isyan mahiyetini aldı ve Osman öldürüldü.”²²⁷ Anlatımdan sanki Hz. Osman’ın öldürülmesinin kendi tutumlarının sonucu olduğu ortaya konulmuştur.

Bir başka yerde Türklerin İslâmiyeti kabulü için; “Abbasiler, bilhassa Türklere karşı pek yumuşak bir siyaset güdüyorlardı. Onları Müslüman yapmak için sebatlı bir propagandaya girişmişlerdi... Gizli olarak kısmen de Şiilik ve Alevilik perdeleri altında yaşamış olan İran ruhu, Araplıktan ve Müslümanlıktan öğ almak için hazırlanıyordu... Fakat Onuncu Asrın ortalarında Türklerin yığın halinde Müslüman olmaları Acemlerin ümidini suya düşürdü. Türkler derhal Müslümanlığın koruyucusu oldular... Artık İslamiyet Türkler sayesinde yaşayacaktı...”²²⁸ sözleriyle İslamiyetin kurtarıcısı ve koruyucusu olarak Türkler gösterilmiştir. Aynı zamanda bilimde de Türkler’in İslam dünyasına ilerleme kazandırdığı vurgulanmış ve bu duruma bir örnek olarak; “İslâm alemine Türkler hâkim olduktan sonra tarih ilmi büyük bir gelişme gösterdi ve her hanedan için büyük, küçük tarihler yazıldı...”²²⁹ açıklaması

²²⁵ a.g.e., s. 42.

²²⁶ a.g.e., s. 42.

²²⁷ a.g.e., s. 47.

²²⁸ a.g.e., s. 54.

²²⁹ a.g.e., s. 60.

yapılmıştır. Bu türlü yapılan anlatımlarla Türklerin İslâm'ı koruduğu ve güçlendirdiği, eğer Türkler olmasaydı İslâm dünyasının zorluklarla karşı karşıya kalacağı mesajı verilmek istenmiştir.

Selçuklular çağında Türk medeniyeti hakkında; “Selçuk medeniyeti, Oğuz gelenekleriyle İslâmiyet düşüncelerinin karışmasından doğmuştur. Başlangıçta Oğuz gelenekleri daha kuvvetli iken zamanla İslâmî unsurlar çoğalmıştır”²³⁰ şeklinde bahsedilerek İslâmî unsurların Oğuz geleneklerinin önüne geçtiği vurgulanmıştır. Devlet, divan teşkilatı, ordu gibi Selçuklu kurumları da Türk Devletlerinde olduğu gibi ifadesi ile devlet kurumlarının kökenlerinin başka devletlere dayandırılmaması gerektiği belirtilmektedir. Türkçe için yapılan açıklamada ise; “Türklerin siyaset ve askerlik bakımından İslâm dünyasına hâkim olmaları Türkçe'nin önemini birdenbire çoğaltmış ve Araplarla Acemler, Türk beylerine ve hükümdarlarına yaklaşabilmek için Türkçe'yi öğrenme mecburiyetini duymuşlardır.”²³¹ anlatımı dikkat çekmektedir. Bu anlatımlardan Türklerin İslâm dünyasına hakim olması ile diğer milletlerin Türkçe'yi öğrenmek zorunda kaldığı dolayısıyla Türkçe'nin altın devrini yaşadığından söz edilmektedir.

Beşinci bölümde VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla kadar Avrupa Tarihi işlenirken; “Ortaçağda, Hıristiyanlıktan önceki ileri bilim hamleleri dini tesirlerle durduruldu... Halbuki bu yüzyıllarda doğuda eğitim ve öğretim çok ileri idi.”²³² denilerek Avrupa'nın gerilemesi olarak kilise gösterilmiş aynı zamanda da İslam dünyasının bilimde ileri olduğu ortaya konmuştur.

Altıncı bölümde Haçlı Seferleri işlenirken, yedinci bölüm Türkiye'ye ayrılmış bu bölümde Anadolu Selçukluları ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde medeniyet için; “Anadolu Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti'nin küçük bir örneği idi.”²³³ açıklaması yapılarak Selçuklu Medeniyeti'nin kökenlerinin ve kurumlarının Bizans'a dayandıranlara karşı bu düşüncelerin yanlış olduğu vurgulanmıştır.

---

²³⁰ a.g.e., s. 82.

²³¹ a.g.e., s. 83.

²³² a.g.e., s. 107.

²³³ a.g.e., s. 134.

Sekizinci bölümde Mısır ve Suriye de kurulan Türk Devletleri, dokuzuncu bölümde ise Türk-Moğol ve Timur İmparatorluklarına yer verilmiştir.

Onuncu bölüm, Osmanlı Devleti'ne yer verilerek, devletin kuruluşundan yükselme dönemine kadar ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurucuları olarak; “Osmanlı Hanedanı Kayı boyundan çıkmıştır. Kayılar, Oğuzların 24 boyunun başında bulunup en asilleri sayılırdı. Anadolu'nun Türkler tarafından alınmasında Kayılar da bulunmuş ve sonra yerleşik hayata geçmişlerdir”²³⁴ denilerek Kayılar gösterilirken, bu Türk boyunun diğer Oğuz boylarından daha üstün olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Osman Bey'in başarısının sebepleri, “Bu sebeplerin başında kendisinin şahsi meziyetleri gelir. İkinci sebep Rumlarla sınırdaşlık dolayısıyla aralıksız çarpışmaların yapıldığı bu Uç Beyliğine Anadolu'nun her yerinden Alplerin koşup gelmesidir. Üçüncü sebep ise o sırada Anadolu'da mühim bir yer tutan “Ahilik” tarikatı ile Osman Bey'in münasebetleri”²³⁵ şeklinde açıklanarak ahilik tarikatının Osmanlı Devleti'nin kurulup gelişmesinde büyük bir öneme sahip olduğu ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrindeki siyasi olaylar bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi yer alırken, Osmanlı Teşkilat ve Medeniyeti konusunda sürekli geçen; “Selçuklularda ve İlhanlılarda olduğu gibi Osmanlılarda da...”²³⁶ ifadesi ile Osmanlı teşkilat ve medeniyetinin kökenlerini Bizans kaynaklı olarak nitelendirenlere karşı Selçuklu ve İlhanlılarda olduğu gibi denilerek Türk kaynaklı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son bölümde On dördüncü yüzyıldaki Avrupa incelenmiştir.

Emin Oktay'ın yazmış olduğu ders kitabında farklı olarak Türklerin İslâmiyeti kabul edişi konusunda; “Emeviler zamanında Araplarla devamlı bir surette mücadele eden Türkler, Abbasilerin iş başına geçmeleri üzerine İslâmlığa karşı büyük bir ilgi

²³⁴ a.g.e., s. 165.

²³⁵ a.g.e., s. 167.

²³⁶ a.g.e., s. 197.

göstermeye ve İslamı benimsenmeye başladılar. Zira Abbasiler, Emeviler gibi koyu bir Araplık siyaseti gütmüyorlar, bilakis kendilerini halifelik makamına getiren Türklere ve Arap olmayan Müslüman milletlere karşı iyi bir niyetle hareket ediyorlardı. Onların yumuşak siyaseti Türk Milleti'nin Müslüman olmasına yardım etti"²³⁷ denilmektedir. Türklerin İslâmlığa yaptıkları hizmet konusunda ise; "Her ne kadar İslâm dini Araplar tarafından çıkarılmış ve onlar tarafından yayılmaya başlanmış ise de, bunun bir cihan dini haline gelmesi Türkler sayesinde olmuştur."²³⁸ açıklaması ile Türklerin Emeviler zamanında köle olarak İslâmiyet'e geçmek istemedikleri, ama kendilerine büyük bir değer veren Abbasiler'in döneminde İslâmiyeti kabul ettikleri ve bütün dünyaya İslâmiyeti yaydıkları anlatılmaktadır.

Niyazi Akşit'in hazırlamış olduğu ders kitabında da Osmanlı Devleti kurumları hakkında; "Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçuklularında olduğu gibi"²³⁹ denilerek Osmanlıların devlet kurumlarını Bizans'tan aldığına dair geçen ifadeleri bertaraf eder durumdadır.

Konuları işleyiş biçimleri açısından her üç ders kitabı da aynı içeriktedir. Ancak Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırlamış oldukları ders kitabında konular hikaye tarzında anlatılırken Emin Oktay ve Niyazi Akşit'in kitapları anlatım açısından daha bilimsel olup, içerikteki konularda daha detaylıdır. Niyazi Akşit, kitabında konulara göre sorular hazırlayıp bunları konu başlığının hemen altında sunmuştur. Emin Oktay ise konuların sonuna sorular hazırlamıştır. Bedriye Atsız ile Hilmi Oran, Niyazi Akşit ve Emin Oktay önceki dönemden farklı olarak konuları neden ve sonuç ilişkisi içinde vermişlerdir. Dikkat çekici bir başka nokta ise Emin Oktay'ın ders kitabında bölüm yerine ünitelendirme yapmasıdır.

Tek Parti döneminde lise ikinci sınıfta Orta Zamanlar dersi okutulurken, Demokrat Parti döneminde dersin ismi Orta Çağ olmuş ve Avrupa Tarihi'ne önceki dönemden daha çok yer ayrılmıştır. Bu dönemdeki kitaplara dil bakımından sadeleşmiş, resim harita açısından zenginleşip, ayrıca kronolojiden sonra terimler ve deyimler kısmı eklenmiştir.

²³⁷ Emin Oktay, **Tarih II-Orta Çağ**, Atlas Yayınevi, İstanbul 1956, s. 87.

²³⁸ Oktay, **Tarih II**, s. 88.

²³⁹ Niyazi Akşit, **Tarih II-Orta Çağ**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1956, s. 179-188.

III. Tarih III (Yeni ve Yakın Çağlar)

Demokrat Parti döneminde lise III. Sınıfta haftada iki saat okutulmak üzere yeni ve yakın çağları içeren döneme ait tarih ders kitapları, Emin Oktay, Niyazi Akşit ve Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'a aittir. Her üç kitapta Fatih Sultan Mehmet Devri'nden başlayıp, Sevr Antlaşması'na ve sonra uzak doğu ülkelerinin durumuna yer verilerek noktalanmıştır.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın yazdıkları ve 1952 yılından itibaren basılan Tarih III kitabının içeriği ana başlıklar halinde şu şekildedir;

Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi

I- XV. Yüzyılın Son Yarısında Osmanlı İmparatorluğu

1. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Zaptı, İmparatorluğun Kurulması, Anadolu ve Rumeli'de Gelişme, Deniz Savaşları, Kırımın Alınması.

2. Bayezid, Cem Vakası

3. XV. Yüzyıldan Sonra İmparatorluğun Kurumları, Kültür ve Medeniyet

XV. Yüzyılda Avrupa

1. Devletler Tablosu: İspanya, Fransa, İngiltere, Almanya, Güney Avrupa, Doğu Avrupa

2. Önemli Olaylar

II-XVI. Yüzyıl A. Osmanlı İmparatorluğu

1. Yavuz Sultan Selim ve Doğu Siyaseti

2. Kanuni Sultan Süleyman

3. Sokullu Devri

4. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Kurumları

B. XVI. Yüzyılda Avrupa

1. Devletler Tablosu

2. Önemli Olaylar

III. XVII. Yüzyıl: A. Osmanlı İmparatorluğu

1. İmparatorluğun Durumuna Genel Bir Bakış

2. XVII. Yüzyılın Başından, Karlofça Barışına Kadar Siyasal Durum

3. İç İsyandar
4. Islâhat Hareketleri
5. XVII. Yüzyılda Türk Kültür ve Medeniyeti

XVII. Yüzyıl, B. Avrupa

1. Devletler Tablosu
2. Önemli Olaylar

IV-XVIII. Yüzyıl: A. Osmanlı İmparatorluğu

1. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Komşuları İle Münasebetleri
2. Osmanlı-İran Münasebetleri
3. Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad Antlaşması.
4. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğunun Siyasal Durumu
5. Osmanlı-Fransız Münasebetleri
6. Islahat Hareketleri
7. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kültür ve Medeniyeti

XVIII. Yüzyıl, B. Avrupa

1. Devletler Tablosu
2. Önemli Siyasal Olaylar
3. XVIII. Yüzyılda Avrupa Kültür ve Medeniyeti

XVIII. Yüzyıl: C. Amerika İstiklâline Genel Bir Bakış

V- XIX, ve XX. Yüzyıllar, A. Osmanlı İmparatorluğu,

1. İmparatorluğun Siyasal Münasebetleri
2. Islâhat Hareketleri
3. Balkanlarda Millîyet Hareketleri
4. Kavalalı Mehmed Ali İsyarı, Gelişmesi
5. Kırım Harbi
6. Rusya'da Panislavizm
7. Berlin Kongresinden Sonra Osmanlı-Avrupa ve Osmanlı-Balkan Münasebetleri
8. İtalyan Harbi

9. Balkan Harbi
10. Birinci Cihan Harbi
11. Islahat Hareketleri
- 12.XIX. Yüzyılın Son Yarısında Kültür Hareketleri, İktisadi Durum

B. Avrupa

1. Devletler Tablosu
2. Önemli Olaylar
3. Sömürgecilik
4. İlim ve Teknikte Gelişme

C. Birleşik Amerika Devletlerinin gelişmesine Genel Bir Bakış

D. Hindistan, Çin ve Japonya'daki Önemli Olaylara Genel Bir Bakış

Atsız ile Oran'ın hazırladıkları ders kitabının ilk sayfasında Osmanlı Devleti hükümdarları ve saltanat müddetlerini içeren bir çizelgeye yer vermişlerdir ki bu daha önceki ders kitaplarında bulunmamaktadır.

XV. Yüzyılın son yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nu içeren birinci bölümde daha çok İstanbul'un Fethi'ne yer verilmiştir. Bu konu ile ilgili; "Asırlarca doğudan gelen ordulara karşı Avrupa'yı müdafaa eden ve Avrupa'nın müstahkem bir kalesi vazifesini gören, İslâm dünyasına karşı hazırlanan büyük haçlı ordularının Anadolu'ya geçişini kolaylaştıran, bu suretle Türklerin yükselme devrini geciktirmeğe sebep olan bin senelik Doğu Roma İmparatorluğunun son enkazı da ortadan kaldırılmış oldu. Bu büyük olay, ortaçağı kapayıp, medeniyet ve insaniyet için yeni bir devir olan yeniçağı açtı..."²⁴⁰ denilerek fethin önemi belirtildiği gibi bugünkü ders kitaplarında konu ile ilgili ifadelerle hemen hemen aynıdır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin başarılarının nedeni ; "İstanbul'un zabtından sonra Fatih unvanını alan II. Mehmed'in 30 senelik saltanatında giriştiği fetih hareketlerinden, onun bir program dahilinde çalışması..."²⁴¹ olarak belirtilmektedir. 1931'deki ders kitabında zaferin dinî boyutu belirtilmezken bu dönemde okutulacak ders kitabında olayın dinsel boyutu vurgulanmak istenmiştir.

²⁴⁰ Bedriye Atsız, Hilmi Oran, **Tarih Lise III Yeni ve Yakın Çağlar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 7.

²⁴¹ Atsız-Oran, **Tarih Lise III**, s. 7.

Osmanlı Devleti'nin güzel sanatların her dalında gelişemeyişinin nedeni olarak; "Osmanlı Devleti'nde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmayışı dolayısıyla İslâm dininin yasak ettiği resim ve heykel alanında çalışılmamıştır..."²⁴² sözleriyle din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmayışı yani laikliğin söz konusu olmayışı sebebi ile ilerlemenin olmadığına dikkat çekilmiştir.

II. Bayezid dönemi; "... Etrafını kendisi gibi mutaassıp bir takım hacılar, hocalar almaya başladı. Devlet idaresi aynı karakterde ve ehliyetsiz kimselerin elinde kaldı. Dolayısıyla siyasi ve idari sahada başarısızlıklar görüldü... Osmanlı devletinde artık Fatih devrinin müsamahacı zihniyeti, yerini dini taassuba terk etmiş oldu. Saraydaki büktün sanatkarlar uzaklaştırıldı. Tablolar ve heykeller atıldı..."²⁴³ şeklinde anlatılarak Osmanlı Devleti'nin her alanında ilk irtica devri olarak gösterilmiştir. Bu ifade daha önce hazırlanan ders kitaplarında da hemen hemen aynı şekilde yer almıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in Kanunnamesinin oluşumu; "Fatih ilk defa eski teşkilat hükümlerini bir araya toplattırdı. Bunlara şeriat hükümleri, eski Türk adetleri, zapt olunan memleketlerin eski teşkilatları göz önünde tutularak ve zamanın ileri gelen ilim ve devlet adamlarının da fikirleri alınarak yenileri ilâve edildi. Bu suretle Fatih kanunnamesi ortaya çıktı..."²⁴⁴ sözleriyle dile getirilmiştir. Böylece Fatih Sultan Mehmet'in Kanunnamesi'nin dayanak noktasının şeriat hükümleri ve eski Türk adetleri olduğu belirtilmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in halifelik sıfatını alması ile ilgili olarak; "Yavuz Sultan Selim İslâm alemini birleştirmekte hilafeti bir silah olarak kullanmak istiyordu. Fakat bu silah hiçbir zaman işe yaramadı... Hilafet bilakis Osmanlı Devletinin yükselmesine ve ilerlemesine engel teşkil etti. Onu muhafazakarlığa ve irticaya sürükledi..."²⁴⁵ denilerek halifeliğin Osmanlı Devleti'ne bir şey kazandırmadığı hatta devletin gerilemesine neden olduğu vurgulanmıştır.

---

²⁴² a.g.e., s. 22

²⁴³ a.g.e., s. 15.

²⁴⁴ a.g.e., s. 15.

²⁴⁵ a.g.e., s. 47.

XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti bölümünde devletin duraklama nedenleri günümüzdeki ders kitaplarında olduğu gibi belirtilmiştir.

XVIII. Yüzyılda yapılan ıslahat hareketleri için; “Osmanlı Devleti XVIII. Yüzyılda esaslı bir ıslahat hareketine girişmek teşebbüsünde bulundu. Bir evvelki yüzyılda olduğu gibi, kuvvete ve şahısların kabiliyetine dayanan disiplin ıslahatı şeklini terk ederek, kurumlarda köklü bir ıslahat yapmak yoluna gitti. Fakat bu çalışmalar taassup, cehalet ve şahsî menfaatleri yüzünden tam bir semere veremedi. Bazı ufak tefek şeyler kazanılmış ve ıslahat fikri aşılınmış olmakla beraber Osmanlı Devleti yine gerilikten kurtulamadı.”²⁴⁶ denilerek ıslahatın yapılış biçimi neden tam bir başarı sağlanamadığı ve sonuçları ortaya konulmuştur.

Lale Devri; “Lale Devri, Osmanlı Devletine, geleceği için çok faydalı şeyler kazandırdı. Fakat eğlencede ifrata gidiş, devrin kapanmasına neden oldu. Bu hayatın gerekli kıldığı para vergi şeklinde halktan toplanıyor ve gün geçtikçe halkın hoşnutsuzluğu artıyordu...”²⁴⁷ şeklinde anlatılarak Lale Devri’nin önemli değerler kazandırdığı ancak üst tabakanın gelişmeyi yanlış anlayarak halktan ağır vergiler toplayıp lüzumsuz harcamalara gitmeler, bunun da halkın hoşnutsuzluğunu artırdığı ve ilerde isyanlara yol açacağı üzerinde durulmuştur.

Yine aynı bölümde Osmanlı Devleti’nin bazı alanlarda hala Avrupa’dan daha ileri olduğunu kanıtlamak için; “Mimaride de değişiklik göze çarpmaktadır. Klasik tarz yerini batının (Rokoko) üslûbuna terk etmiştir. Türk mimarlarının yerini de Rum ve Ermeni mimarları almağa başlamıştır. Bu sebepten bu yüzyıl, Osmanlı mimarisinin bir gerileme devri olarak kabul edilebilir.”²⁴⁸ gibi anlatımlar kullanılmıştır. Diğer alanlarda da olduğu gibi Osmanlı mimarisinde de kendi üslubumuzdan uzaklaşılması, Rum ve Ermeniler’ in Türklerin yerine getirilmesi ile mimaride gerilemeye neden olduğu ifade edilmiştir. Bu durum diğer alanlarda ki gerilemeler için de genellenmiştir.

---

²⁴⁶ a.g.e., s.122

²⁴⁷ a.g.e., s. 123

²⁴⁸ a.g.e., s. 128

Balkanlar'da milliyet hareketleri bölümünde; “Osmanlıların Balkanlarda yerleşmesinden sonra da Hıristiyan milletler evvelki durumlarını aynen korumuşlardı... Hıristiyan milletler din, dil ve adetlerinde tamamen serbest kalmışlardı... 19.yüzyıldan itibaren bu imtiyazlı durumlarına rağmen Balkan milletler birer birer isyan etmeye başladılar. Bunda, Osmanlı idaresinin bozulmuş olması, Rusya'nın kışkırtması ve Fransa ihtilalinin Avrupa'ya yaydığı hürriyet fikirleri çok büyük rol oynadı.”²⁴⁹ denilerek Osmanlı Devletinin Balkan Milletlerine göstermiş olduğu geniş hoşgörüyü karşı isyanlara yol açan etkenlere yer verilmiştir. Burada Balkan devletlerini isyana teşvik eden durumun Fransız İhtilal'inden çok Osmanlı Devleti'nin onlara göstermiş olduğu din, dil ve adetleri konusundaki serbest olmalarının daha doğrusu bir millet olarak yaşamalarının sağlanmasından dolayı kolayca bağımsızlığı benimseyerek isyan ettikleri vurgulanmıştır.

Berlin Kongresi'nin Osmanlı Devleti'ne etkileri şu şekilde izah edilmiştir; “Berlin kongresinden sonra Avrupalıların siyaseti Osmanlı Devletini gittikçe zâfa sürükledi. Avrupa devletleri imparatorluğun içte ve dıştaki bu zafiyetinden daima faydalanma yolunu aradılar. Her olayı vesile yaparak Osmanlı devletinin iç işlerine karıştılar. Neticede birçok topraklar bunların ve Balkan devletlerinin eline geçti...”²⁵⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Berlin Kongresi, Osmanlı Devleti'nin gerilemesinde ve dağılmasında en önemli bir nokta olarak gösterilmiş ve Avrupalıların da bu durumdan sürekli çıkar sağladığı belirtilmiştir.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı bugünkü ders kitaplarında olduğu gibi anlatılmıştır. Bir çok cephede savaşan Türk ordusunun başarılarına rağmen müttefikleri yenilmiş olduğundan yenilmiş kabul edilmişlerdir denilmektedir. Osmanlı topraklarının itilaf devletlerince işgal edilmeye başladığı, Sevr Antlaşması'nın imzalatıldığı belirtilmiş ve anlaşmanın birkaç maddesine yer verilmiştir. Detaylı bir şekilde konulara girilmemiştir.

XIX. ve XX. Yüzyılda ıslahat hareketleri için; “Osmanlı Devleti ıslahat hareketine XIX. Yüzyılda da devam etti. Bu çalışma evvelki yüzyıllara nazaran çok farklı ve ileri olduğundan Türk sosyal hayatında idari alanda önemli değişiklikler

²⁴⁹ a.g.e., s. 156

²⁵⁰ a.g.e., s. 176.

olduğu, fakat geç kalınmış, dolayısı ile XIX. Yüzyıl dünyasına ayak uydurulamamış olduğundan memleket yine parçalanmaya devam etti.”²⁵¹ ifadesi geçmektedir. Ancak ıslahat hareketlerinin diğer alanlarda olduğu gibi güzel sanatlar alanında da gerilemeye yol açtığı şu sözlerle vurgulanmıştır; “Güzel sanatlar XVIII. Yüzyılda gerilemeğe başlamıştı. Aynı hâl XIX. ve XX. Yüzyıllarda da devam etti ve Avrupa sanat telakkisinin tesiri altında kalındı.”²⁵² Islahat hareketleri ile Avrupa’dan güzel sanatlar konusunda etkilenmenin Osmanlı Devleti’nin bu alandaki gerilemesine yol açtığına dikkat çekilmiştir. Bu anlatımlarda aynı zamanda Avrupa sanat telakkisinin tesiri altında kalınmadan önce Osmanlı Devleti’nin sanat alanında çok üstün olduğu ortaya konulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletler ve UNESCO, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve İnsan Hakları Beyannamesi günümüz kitaplarını da olduğu gibi yer alırken, XIX ve XX. Yüzyıllarda Avrupa sömürgeciliğinden de bahsedilmiştir. Amerika ve Uzak Doğu Ülkeleri de konu olarak geçmektedir. Bu konular daha önce hazırlanan ders kitaplarında yer almazken, tarih itibariyle bu olayların yaşanmış olunmasından gerek 1950’lerde hazırlanan ders kitaplarında konu olarak yer almıştır.

Emin Oktay ve Niyazi Akşit’in kitaplarını ele aldığımızda içeriklerinde herhangi bir farklılık yoktur. Konular ve konuların yer alışı her üç kitapta da aynıdır. Osmanlı Devleti dönem dönem ele alınırken, incelenen her yüzyıl için Avrupa devletlerine ve Avrupa’daki olaylara yer verilmiştir.

Demokrat Parti döneminde basılan lise tarih ders kitaplarından üçüncü cildi olan Tarih III-Yeni ve Yakın Çağlar dil açısından bir önceki döneme göre oldukça sade olup, resim ve harita yönünden zenginleştirilmiştir. Günümüz ders kitaplarına göre karşılaştığımızda ise konular itibari ile daha ayrıntılı ve öğrenci seviyesine göre ağırdır. Tek Parti döneminde liselerde okutulan Tarih III adı itibari ile Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi’ni içerirken, Demokrat Parti dönemindeki Tarih III Yeni ve Yakın Çağlar adını alıp hem Türk Tarihi’ni hem de Avrupa Tarihi’ni içermektedir. Yeni ve Yakın Çağlar adlı ders kitabı daha önceki döneme nazaran Osmanlı’nın kuruluşundan değil de Fatih döneminden başlamıştır.

²⁵¹ a.g.e., s. 187.

²⁵² a.g.e., s. 194.

Demokrat Parti döneminde yayınlanan bu ders kitabında dikkate değer olarak II. Dünya Savaşı'na ve dönemin gelişen olaylarına yer verilmişken, Tek Parti döneminde kitaplarda yer alan CHP'nin parti tüzüğü bu dönemde kitaplardan tamamen çıkarılmıştır. Aynı zamanda Tek Parti döneminde ders kitaplarında Osmanlı koyu eleştiriye maruz kalmışken, bu dönemdeki kitaplarda bu hafiflemiştir.

IV. Tarih IV (Yeni ve Yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler)

1952-1953 öğretim yılında liselerin 4 yıla çıkarılması nedeniyle dördüncü sınıflar içinde ders kitapları hazırlanmış ancak iki yıl sonra 1954-1955 eğitim-öğretim yılında liselerin öğretim sürelerinin tekrar üç yıla düşürülmesi ile beraber IV. sınıflar için hazırlanan ders kitapları üç yıllık süreçte okutulmuştur. 1952 yılında liselerin IV. sınıfında okutulmak üzere Tarih IV hazırlanmıştır.

Lise IV. sınıfta okutulmak üzere Bedriye Atsız ile Hilmi Oran, Emin Oktay ve Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay tarafından Tarih IV hazırlanmıştır. Hazırlanan her üç ders kitabında Osmanlıların yanı sıra Avrupa'daki gelişmelerde ele alınmıştır. Kronoloji cetveli, indeks, terimler ve deyimler ile Bedriye Atsız ve Hilmi Oran'ın hazırladığı cilt 216, Emin Oktay'ın hazırladığı cilt 229, Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay'ın hazırladığı cilt 214 sayfadan oluşmaktadır.

Bu kitaplardan Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırlamış olduğu ders kitabının içeriği özetle şu şekildedir:

Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler

1. Yeniçağın Doğuran Sebepler, Orta Çağ Kurumlarıyla Yeniçağ Kurumlarının Karşılaştırılması.
2. XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurulması.
3. XVI. Yüzyılda İcatlar, Coğrafya Keşifleri, Rönesans, Reform.
4. XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatında Görülen Bozukluklar.
5. XVII. Yüzyılda Osmanlı – Avusturya Münasebetleri.
6. XVII. Yüzyılda İngiltere'de Demokrasi Hareketleri.

7. XVIII. Yüzyılda Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Güttükleri Siyaset.
8. XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Hareketleri.
9. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sınırları Dışındaki Demokrasi Hareketleri.
10. XVIII. Yüzyılda Avrupa'da Fikir Hareketleri.
11. XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Hareketleri.
12. XIX. Yüzyılda Avrupa'da Millîyet Hareketleri.
13. XIX. Yüzyılda Teknik ve Ticarete İnkılâp.

İlk ünite olan Yeniçağı doğuran sebeplerde etken olarak; “Yeniçağı İstanbul’un zaptı olayı kadar önemli gösterilen matbaanın icadı ve Amerika’nın keşfi gibi bazı olaylarda göze çarpmakta ise de daha çok İstanbul’un zaptı üzerinde durulmuş ve bu yeniçağın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Çünkü İstanbul’un zaptı ile İlkçağdan Ortaçağa bin senelik tek kuvvetli devleti ve kalesi yıkılmıştır. Bu suretle Avrupa doğuya karşı kendini koruyan en önemli müstahkem mevkiini kaybetmiştir. İstanbul’un Türkler tarafından tehdidi ve daha sonra zaptı Bizans bilginlerinin göç etmesine sebep olmuş, böylelikle Hümanizm ve dolayısıyla Rönesans devrinin açılması sağlanmıştır. İstanbul’un zaptı Avrupalıların doğu ile olan ticari münasebetlerini güçleştirmiş, dolayısıyla keşiflerinde hızla ilerlemesini sağlamıştır”²⁵³ denilerek yeniçağın doğuşu, Avrupa’nın bugünkü ilerlemesine neden olan nedenlerin kökeni olarak tek etken İstanbul’un zaptı ile gelişen olaylara bağlanmıştır.

Ortaçağ’da İslâm ve Türk dünyasının sosyal hayatta, fikri hayatta, din hayatında, ekonomik durumda ve güzel sanatlar gibi her alanda Avrupa’dan üstün olduğu hemen hemen bütün bölümlerde vurgulanmıştır. Bu durum; “ Cemiyet hayatı bakımından Doğu ile Batıyı mukayese edersek aradaki fark ölçülemeyecek kadar büyüktür. Doğu dünyasında yaşayanlar arasında tam bir eşitlik mevcut olduğu gibi, hangi devlet uygarlığında olursa olsun din ve mezhep farkı olmadan bütün insanlar vicdan hürriyetine sahiptirler”²⁵⁴ sözleriyle genel olarak belirtilmiştir.

²⁵³ Bedriye Atsız – Hilmi Oran, **Tarih IV – Yeni ve Yakın Çağlar Tarihten Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953, s. 1

²⁵⁴ a.g.e., s. 6

İkinci bölümde XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kurumları ele alınırken askerî teşkilata daha çok yer verilmiştir. Askerî teşkilatın yapısı ayrıntıları ile birlikte ortaya konulmuştur. XVI. Yüzyılda devlet kurumlarının askeriyyede, eğitimde, ekonomide, fikir ve sanat durumunda kısacası her alanda en üstün durumda oldukları, daha sonraki devirlere ilham kaynağı oluşturdukları üzerinde durulmuştur. Kurumların arkasından XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yetişen sadrazamlar, büyük denizciler, bilginler ve sanatkârlar ele alınmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in halifelik sıfatını alması ile ilgili olarak; “ XVI. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'ni idare eden Yavuz Selim (1512 – 1520) bir doğu siyaseti takip etmiştir. Onun gayesi evvela Anadolu birliğini bozmaya çalışan Şiiliği kaldırmak, sonra Mısır'dan halifeliği alarak bir İslâm imparatorluğu kurmaktır.(Pan İslâmizim)..”²⁵⁵ denilerek Osmanlı Devleti'nde halifeliğin alınmasının Yavuz Sultan Selim'in bir siyaseti olduğu ancak beklentilerin gerçekleşmediği açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde XVI. Yüzyılda icatlar, coğrafi keşifler ve sömürgecilik, Rönesans ve reform üzerinde durulmuştur. Barut, top, pusula ve matbaa gibi icatların Çinliler tarafından bilindiği ancak bunların en iyi hale getirenlerin Türkler olduğu ve Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşındığı, böylece Avrupa'da gelişmeye yol açan etkenlerin ortaya çıktığı bütün konuya hakimdir. Örneğin, kağıt ve matbaacılık konusunda; “... Mısırlılar papiros nebatatından bir nevi kağıt yaptılarsa da asıl kağıt ipekten, pamuktan veya pirinç samanından yapılmak üzere Çinliler tarafından icat olundu. Bunu daha iyi şekle sokan Türkler ve Araplar oldu. Araplar Türkistan'a girdikleri zaman Semerkant ve Buhara'da bir çok kağıt fabrikalarına rast geldiler. Bundan sonra da kağıt yapma sanatı kısa zamanda bütün İslâm memleketlerine yayıldı. Bir taraftan da Haçlı Seferleri ile de bütün Avrupa'ya girdi”²⁵⁶ denilmektedir. Coğrafi keşifler, Rönesans ve dönemin edebiyatçı, ressam ve mimarların yaşantıları, eserleri ile reform ve getirdikleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne yer verilirken devletin teşkilatında görülen bozuklukların temeli Kanunî döneminde aranmıştır. “Kanunî

²⁵⁵ a.g.e., s. 32

²⁵⁶ a.g.e., s. 36

devri Osmanlı Devleti'nin en parlak, en ihtişamlı devri olmakla beraber, aynı zamanda servet ve ferahtan doğan çöküntü ve yıkım tohumlarının filizlenmeye başladığı bir devir oldu...²⁵⁷ ifadesi ile gerilemenin daha Kanunî döneminde başladığı vurgulanmıştır. Konunun devamında ise, II. Selim'den sonra gelen padişahların çoğunun kabiliyetsiz olması, yeniçeri ocağının ve saray teşkilatının da giderek bozulmasının Osmanlı Devleti'nde gerilemenin başlıca nedenleri olduğu belirtilmiştir.

XVII. yüzyıldaki ıslahat hareketleri konusunda; Genç Osman, IV. Murad ve Köprülülerin yaptıkları ıslahatlar üzerinde durulmuştur.

Zitvatorok ve Karlofça antlaşmalarının, bunlara bağlı olaylarla birlikte incelenmesi ve karşılaştırılması anlatılırken, öncelikle Avusturya'ya harp ilanından; “Sadrazam Koca Sinan Paşa batıya bir sefer yapmak ve kolay kazanılacağını zannettiği zaferlerle meşhur olmak hayalini güdüyordu. Bozgun haberi İstanbul'a gelir gelmez Padişah III. Murad ikna edilerek divan çoğunluğunun muhalefetine rağmen harp açıldı. Bu suretle Osmanlı Devleti, veziriazamın ihtirası yüzünden 13 yıl sürecek bir harbin içine atılmış oldu...²⁵⁸ sözleriyle tek bir kişi olarak Sadrazam Sinan Paşa suçlanmıştır. Devletin askerî teşkilatı, maliyesi, divan teşkilatı ve yöneticisi gibi tüm kurumları hiç sorgulanmadan tek düze bir tarih anlayışı ile bir tek suçlu gösterilmiştir. 1683 Viyana Kuşatmasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa için; “ Kırım Hanının hıyaneti, plânın tahakkuk edememesine ve Osmanlı Devleti'nde gerileme devrinin açılmasına sebebiyet verdi...²⁵⁹ açıklamalarıyla devletin yenilmesine ve gerilemesine neden olarak yine tek kişi gösterilmektedir.

Aynı bölümde Şark Meselesi'nin ortaya çıkışı konusunda; “1683'ten itibaren Osmanlı ricatının başlamasıyla, Hıristiyan Avrupalıların Müslüman Türkleri Asya'ya atmak emelinin bir ifadesi demek olan “Şark Meselesi” de henüz adı verilmeksizin ortaya çıkmış demektir²⁶⁰ denilmektedir.

---

²⁵⁷ a.g.e., s. 71

²⁵⁸ a.g.e., s. 80

²⁵⁹ a.g.e., s. 83

²⁶⁰ a.g.e., s. 87

Altıncı bölümde XVII. Yüzyılda İngiltere’de demokrasi hareketi ele alınmıştır. Yedinci bölümde XVIII. Yüzyılda Rusya ve Avusturya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı gösterdikleri siyaset için; “ Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti’ne karşı bir üstünlük sağlamış bulunan Avusturya, karşı taarruza geçerek Tuna’yı atlamak ve Balkanları nüfuz ve idaresi altına almak emelini besliyordu. Böylelikle bu topraklar üzerinde aynı emeli besleyen iki devlet ortaya çıkmış oluyordu”²⁶¹ ifadesi ile açıklanmış ve Osmanlı Devleti’nin XVIII. Yüzyılın başlarında Avrupa’daki siyasî olaylardan faydalanamadığı ve bu nedenle birçok kayba uğradığı belirtilmiştir.

Sekizinci bölümde XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde yapılan ıslahat hareketleri hakkında; “ 18. yüzyıldaki ıslahat hareketleri ise daha farklı ve ileri bir manzara göstermektedir. Bu devirdeki devlet adamları bozukluğun neden ileri geldiğini az çok anlamışlardır. Kurumlarda daha esaslı ve kökten bir ıslahat yaparak zamanın icaplarına uyulmadıkça gerilikten kurtulmak imkanı olmadığını görmüşlerdir. Bu sebepten Osmanlı Devlet teşkilatından daha ileri bir dereceye varmış bulunan Avrupa Devlet teşkilatını taklit yolunda hamleler başlamıştır.”²⁶² açıklaması yapılmaktadır. Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi bu dönemde yapılan yenilikler taklit olarak değerlendirilmiştir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı sınırları dışındaki demokrasi hareketleri incelenirken sadece İngiltere, Amerika ve Fransa’daki gelişmeler incelenmiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri konusunda bugün lise ders kitaplarımızda olmayan ayrıntılara girilmiştir. Örneğin, Kabakçı Mustafa isyanının bastırılmasından sonraki olaylar; “ Kabakçı ve adamları yakalanıp idam edildi. Fakat o sırada da tahtın elden gideceğinden korkan IV. Mustafa, III. Selim ve Şehzade Mahmud’un idamlarını emretti. Mahmud sarayın damına kaçırılmak suretiyle kurtarıldı ise de III. Selim öldürüldü. Alemdar ve adamları kapıları kırıp iç avluya girince onun ölüsünün arz odasının önündeki taşlığa yatırılmış olduğunu gördüler. Bütün gayeleri bu münevver insanı tekrar tahta geçirmek olan Rusçuk yârani onun ölüsü karşısında son derece üzüldüler, o kadar ki Alemdar göz yaşlarını zaptedemedi. Neticede IV. Mustafa tahtından indirilerek II. Mahmud tahta çıkarıldı

²⁶¹ a.g.e., s. 101

²⁶² a.g.e., s. 116

(1808)²⁶³ ifadesinde olduğu gibi olaylar hikayemsi bir tarzla aktarılmıştır. Bununla birlikte çok fazla detaya girilmiştir.

Abdülmeccid devrinde kabul edilen Gülhane Hatt-ı Hümayun’u için; “Bugünkü demokrasinin ilk adımı olarak alabileceğimiz bu ferman, Osmanlı tarihinde hükümdarla halk arasındaki münasebetleri belirten ilk yazılı vesikadır. Bu ana kadar kendi hak ve salahiyetinden üstün bir kuvvet tanımayan Osmanlı Padişahları, ilk defa kendi kudret ve kuvvetinin üstünde bir kanun kuvvetiyle sınırlandırılıyordu²⁶⁴” denilmiştir. I. Meşrutiyet’in ilanı ise günümüz ders kitaplarında yer aldığı gibi geçmektedir. Gülhane Hatt-ı Hümayun’u, sanki İngiltere’de ilan edilen Magna Carta gibi anlatılmıştır.

On ikinci bölümde Yunan Devleti’nin kuruluşu ile ilgili olarak; “Rumlar da Fatih zamanından beri bağımsızlık arzusu kalmıştı. Fatih’in onlar hakkında özel bir karar alması Rumların Türklerden ayrı bir şekilde yaşamasına ve kalmasına sebep olmuştu. Öyle haller oluyordu ki, bazı yerlerde hakim bir millet olan Türkler yabancı duruma düşüyordu. Bu sebepler yüzünden Rumlardaki bağımsızlık arzusu hiçbir zaman sönmedi²⁶⁵” sözleri dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti’nin bünyesindeki milletlere imtiyazlı ve hoşgörülü davranması ve özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanında Türklerden çok Rumlara daha çok imtiyazlar gösterilmesi onların millet olarak varlıklarını devam ettirmelerinin nedeni olarak gösterilmektedir. Yine aynı şekilde Sırp, Romanya ve Bulgaristan devletlerinin bugünkü varlıkları Osmanlı Devleti’nin göstermiş olduğu hoşgörüyeye bağlanmaktadır.

Bedriye Atsız ile Hilmi Oran’ın hazırlamış olduğu Tarih IV’ün içeriğinden farklı olarak Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay’ın hazırlamış olduğu Tarih IV’ün birinci bölümünde Avrupa’daki ortaçağ kurumlarıyla yeniçağ kurumları detaylı olarak karşılaştırılmıştır.²⁶⁶

²⁶³ a.g.e., s. 167

²⁶⁴ a.g.e., s. 175

²⁶⁵ a.g.e., s. 200

²⁶⁶ Detaylar için bakınız: Niyazi Akşit - Çağatay Uluçay, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952, s. 3-6

Emin Oktay'ın kitabında ise yeniçağın İstanbul'un fethiyle başlaması gelenek olarak belirtilmiş ve bu çağla ilgili şu sözlere yer verilmiştir; “ 1453 senesinde İstanbul'un Türkler tarafından fethiyle başlayan ve 1789 Fransız Büyük İhtilâli'ne kadar devam eden devire cihan tarihinde yeniçağ demek bir gelenek olmuştur. Bu çağ kendisinden önceki diğer tarih çağlarından birçok üstün vasıflarla ayrılmaktadır. Yeniçağ; insan zeka ve kabiliyetinin yarattığı en güzel eserlerin yapıldığı, fikir ve düşüncenin hürriyetine kavuştuğu, insanların din ve dünya hakkındaki görüş ve düşüncelerinin değiştiği parlak bir devirdir.”²⁶⁷

Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay'ın kitaplarında geçen; “ Bu devirde askerî ve kültürel sahalarda batı usullerinin alınması, batının bilim ve sanat bakımından bizden üstün olduğu fikrini meydana koydu”²⁶⁸ sözleriyle Tanzimat devrinin batılılaşmaya yol açtığı üzerinde durulmuştur.

Başlangıçta lise dördüncü sınıfta, sonraları lise üçüncü sınıfta okutulan Tarih IV kitapları içerikte aynı olmalarına rağmen küçük farklılıklar göstermektedir. Emin Oktay, hazırlamış olduğu ders kitabında olayları neden – sonuç ilişkisi içinde maddeleştirerek verirken, Niyazi Akşit ile Çağatay Uluçay kitaplarında, resme ve haritaya daha çok yer vermişlerdir. Bedriye Atsız ile Hilmi Oran'ın hazırlamış oldukları kitap, hazırlanan diğer kitaplara göre daha yalın ve hikayemsi bir anlatıma sahiptir. Genel itibariyle bütün Tarih IV ciltlerinde sade bir dil kullanılıp konulara göre bol resim konulmuş ve Osmanlı Tarihi incelenirken aynı ölçüde Avrupa Tarihi'ne de yer verilmiştir.

Tek Parti döneminde liselerde Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti'ni ele alırken Demokrat Parti döneminde liselerde okutulan Yeni ve Yakın Çağlar cildiyle Türkiye Cumhuriyeti'ni de içermiş olup, Tarih IV ise, adı üstünde “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler”i içermiştir.

²⁶⁷ Emin Oktay, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952, s. 1

²⁶⁸ Akşit – Uluçay, **a.g.e.**, s. 174

SONUÇ

Araştırmamızda, Tek Parti ve Demokrat parti dönemlerinde lise tarih ders kitaplarında meydana gelen değişiklikleri tespit etmeye çalıştık. Bu amaçla, Cumhuriyet öncesi tarih eğitimi, Cumhuriyetin ilanından itibaren tarih eğitiminde okutulan ders kitapları ve Demokrat Parti döneminde okutulan lise tarih ders kitaplarının içeriğini ortaya koyarak her iki dönemin ders kitapları arasındaki değişiklikleri ve anlayış farklılıklarını ifade etmeye çalıştık.

Tarih dersinin düzenli olarak öğretim programlarına girdiği 1869 yılından bu yana, lise tarih kitapları, yönetimi elinde bulunduranların, ideolojik düşünce sistemlerine yayma çabalarında bir araç olarak kullanılmaya çalışılmış, tarih ideolojilere göre şekillendirilip, açıklanmak istenmiştir. Tanzimat ve sonrası ortaya çıkan fikir akımlarına göre tarih ders kitaplarının içerikleri de şekillenmiş ve sonraki dönemlere de bu durum yansımıştır.

Osmanlı döneminde dinsel ve hanedan tarihi biçiminde sunulan tarih, II. Abdülhamid devrinde özgürlük hareketlerini konu alan tarihi yaklaşımları içeren derslerin kaldırılmasıyla kısıtlanacaktır.

II. Meşrutiyetle birlikte, serbest düşünce ortamının etkisiyle tarih çalışmalarında büyük bir canlanma görülmüştür. İttihat ve Terakki Partisi döneminde eğitim devletleştirilmiş ve tarih eğitimi İttihat ve Terakkicilerin görüşleri doğrultusunda verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde arkası arkasına meydana gelen savaşlarla okullarda ne öğrenci ne de öğretmen kalmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda geriye kalan bir avuç eğitimci ile yola çıkmıştır.

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasından sonra bağımsızlığın sürekliliğini sağlayacak güçlü bir siyasal ve toplumsal yapı oluşturmak amacıyla, köklü değişikliklerin yapıldığı bir süreç içerisine girilmiştir. Bu süreçte karşılaşılan en önemli sorunlardan biri yeni rejimin getirdiği siyasal ve toplumsal düzenin halka benimsetilmesi olmuştur. Bu amaçları gerçekleştirmek için tek araç olarak tarih ve okullarımızda verilen tarih öğretimi olmuştur. Bunun için sadece eğitim sistemlerinin

yeni rejimin amaç ve ilkeleri doğrultusunda yeniden oluşturulmasıyla yetinilmemiş aynı zamanda cumhuriyetin oluşum aşamalarını verecek biçimde yeniden düzenlemiştir. Toplumda birlik ve beraberliği sağlamak, çağdaş ve laik bir yapıya ulaşmak için bu çalışmalar yapılmıştır.

Genel itibariyle Tek Parti yönetimi, kökten tasfiye edilen “ümme” ideolojisi yerine oluşturulan “laik millet” ideolojisine bakış açısına yansıtan yeni bir tarih anlayışı getirdi.²⁶⁹ Osmanlı tarihçileri ümme ideolojisinin etkisinde olduklarından İslâmiyet’in kabulünden sonraki Türk tarihine önem vermişlerdir. Cumhuriyet rejimiyle öncelikle Tek Parti döneminde tarihçilere göre, Türkler İslâmiyeti kabul etmeden öncede çok güçlü bir uygarlık ortaya koymuşlardı. Bu amaçla Tek Parti döneminde resmi tarih tezi oluşturulmuştur. Resmi tarih tezinin amacı Osmanlıdan bağımsız yeni bir ulusal kimlik ortaya koymak olmuştur. Osmanlı Devleti’nde tarih, İslâmcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük çerçevesindeyken, Cumhuriyet dönemi kendinden önceki yaklaşımları tümenden tasfiye etme yoluna gitmiştir. Bunun için Orta Asya ve Anadolu’da kurulan eski uygarlıkların araştırılması yöntemi seçilmiştir. Güneş Dil Teorisi ile Türkçe’nin Hititçe ve Sümerce üzerindeki etkileri incelenmiş, dillerin Türkçe’den etkilenmesi ölçü alınarak bu kavimlerin Türklüğü kanıtlanarak, Türk dili ve ırkının Anadolu’daki binlerce yıllık devamlılığı ortaya konulmuştur.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nde görevlendirilen tarihçiler tarafından oluşturulan Türk Tarih Tezi, ulus olma bilincini oluşturma yolunda zaman zaman aşırılıklara gitse de Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne yani ulusal devlete dönüşümün kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tezin amacı toplumda millî birlik ve beraberliği sağlamak, toplumu çağdaş medeniyet seviyesi ve laik bir yapıya ulaştırmaktır. Görüldüğü gibi ideoloji, tarih içine yerleştirilmiştir. İnkılâpların haklılığı ve uygulama aşaması yeni tip ders kitapları ile yetişen nesle ve kitlelere ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde öğrenciler açısından dili ve muhtevası ağır, resmi teze uygun, aşırı ulusalcı ders kitapları kullanılmıştır. Liseler için IV cilt halinde hazırlanan tarih ders kitaplarında zaman zaman tarih amacından saptırılmıştır. Kitaplarda verilmek istenen

---

²⁶⁹ Şükrü Karatepe, *a.g.e.*, s. 89.

asıl maksat, yeni ideolojiyi ve geçmiş dönemin olumsuzluklarını genç dimağlara tartışmasız kabul ettirmek olmuştur. Bu durum günümüze kadar süregelmiştir.

Tek Parti yönetiminin Atatürk döneminde, daha çok eski kurumların değiştirilmesi ve İslâm öncesi Türk kültürü ile ilişki kurulması çalışmaları ağırlık kazanmıştır. İsmet İnönü'nün Millî Şef sıfatıyla iktidara gelmesi ile liselerde okutulacak olan tarih ders kitaplarında değişiklikler söz konusu olacaktır. Bu dönemde Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitimin başına getirilmesi ile millîyetçi uygulamalar yerini hümanizme bırakmıştır. Laiklik uygulamaları daha köktenci bir nitelik kazanmıştır. Buradaki asıl amaç o dönemde dünyada meydana gelen siyasi hareketlilikten dolayı millî kimlik ve eğitimin ırkçılık ve soykırımcılığa yol açacağı düşüncesiyle ders kitaplarında sorgulamalara yer verilmek istenmeyişidir. Yine o dönemdeki ders kitaplarında özellikle A. Müfit Mansel başkanlığında yazılan ve liselerin birinci sınıfında okutulan Tarih-I'de (İlkçağ Tarihi), Türklerin geçmişinden çok Anadolu'nun geçmişi ağırlık kazanmıştır.

1930'lardan sonra destansı ve romansı unsurlar taşıyan tarih anlayışından uzaklaşmıştır. 1950'lerden itibaren tarihe bilimsel metotlarla yaklaşmış, Osmanlı Tarihi ile İslam Tarihi konuları gerçek boyutlarına kavuşmuştur. Demokrat Parti döneminde, Türk Tarih Tezi'ne biraz yumuşatılardan sahip çıkılmış, dönemin Batılı anlayışından kaynaklansa gerek daha çok Anadolu ve Akdeniz uygarlıklarına yer verilmiştir. Osmanlı Devleti'ne ve kurumlarına aşırı yüklenilmekten vazgeçilmiştir. Bir önceki döneme göre dikkat çeken en bariz farksa, Tek Parti döneminin ders kitaplarından olan Tarih IV'de CHP'nin parti tüzüğüne tamamen yer verilmişken, 1950'den sonra basılan ders kitaplarında CHP'nin parti tüzüğü tamamen kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra Demokrat Parti dönemindeki ders kitaplarında ünite sistemi ile terimler ve deyimler de yerini almıştır. Kitaplarda kendi tarihimizin yanı sıra aynı oranda Avrupa tarihine yer verilmiştir. Ayrıca konular “yüzyıl” kavramı içinde ele alınmıştır. Kısaca diyebiliriz ki hükümetlerin siyasî görüşlerindeki farklılıklar, hiç zaman kaybetmeden mevcut ya da hazırlanacak olan tarih ders kitaplarına aksettirilmiştir.

Her iki dönemin ders kitaplarında içerik olarak küçük farklılıklar olsa da büyük benzerlikler söz konusudur. Bunlar; iki dönemde de Türk Tarih Tezine sahip çıkılmış

ve resmî ideoloji ile geçmiş dönemin olumsuzlukları genç nesillere tartışmasız kabul ettirilmek istenmiştir. 1930'lu ve 1950'li yıllarda hazırlanan ders kitaplarında hakim olan görüşler, günümüz ders kitaplarına da bir kitaptan diğerine geçerek ulaşmıştır. Siyasî olaylar, tarihin sadece savaşlar olarak algılanması, sosyal ve kültürel tarihe gerektiği kadar ilgi görmemesi günümüz kitaplarına kadar gelmiştir.

Her iki dönemin ders kitaplarında resim ve haritalar konulmuştur. Bu durum küçük değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün lise ders kitaplarına şekil veren ana kaynaklar 1930'lu ve 1950'li yıllarda basılan lise tarih ders kitaplarıdır.

Sonuç olarak bugünkü ders kitaplarımızda Tek Parti ve Demokrat Parti döneminde basılan kitapların etkisi söz konusudur. Bu nedenle günümüzde Türk Milleti'nin millî ve evrensel sorunlara karşı yeni nesli daha duyarlı kılmak, çağı yakalamak ve tarihi sadece savaşlar ve siyasî tarih olarak algılamamak için sosyo – ekonomik tarih konularını da kapsayan objektif ve akılcı dille yazılacak ders kitaplarına ihtiyacı vardır. Tarihçilere, tarih komisyonlarına ve devlet yöneticilerine büyük işler düşmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

AKÇURA, Yusuf, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usûllerine Dair”, **I. Türk Tarih Kongresi Tutanaklar Müzakere Zabıtları**, Maarif Matbaası, İstanbul 1932.

AKPINAR, Murat, **İttihat ve Terakki Dönemi Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (1908-1914)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.

AKSOY, Cahide (İleri), **Babam Tevfik İleri Konuşmaları ve Görüşmeleri**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.

AKŞİT, Niyazi, ULUÇAY, Çağatay, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İçtimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952.

AKŞİT, Niyazi, OKTAY, Emin, **Tarih Lise I – İlk Çağ Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1953.

AKŞİT, Niyazi, **Tarih II-Orta Çağ**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1956.

AKYÜZ, Yahya, “Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

ARIKAN, Zeki, “ Tanzimattan Cumhuriyete Tarihçilik”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. V., İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

ARIKAN, Zeki, “Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi”, **Tarih ve Sosyoloji Semineri**, (28-29 Mayıs 1990), İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Maarif Matbaası, Ankara 1959.

ATSIZ, Bedriye, ORAN, Hilmi, **Tarih I – İlk Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953.

ATSIZ, Bedriye, ORAN, Hilmi, **Tarih II-Orta Çağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1956.

ATSIZ, Bedriye, ORAN, Hilmi, **Tarih IV – Yeni ve Yakın Çağlar Tarihten Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953.

ATSIZ, Bedriye, ORAN, Hilmi, **Tarih Lise III Yeni ve Yakın Çağlar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1953.

AYDA, Adile, **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

AYIN, Faruk, “Atatürk ve Tarih” ,**Atatürk Haftası Armağanı**, Genel Kurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara 1993.

BABİNGER, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1982.

BAŞAR, Erdoğan, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Hareketleri”, **Eğitim Dergisi**, S.1, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1992.

BAYMUR, A. Fuat, **Tarih Öğretimi**, Maarif Matbaası, Ankara 1964.

BEHAR, Büşra Eranlı, **İktidar ve Tarih**, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992.

BİNGÖL, Vasfi, **Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve İstekleri**, Cem Yayınevi, İstanbul 1993.

COPEAUX, Etienne, **Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslâm Sentezine**, Çev: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

ÇOKER, Fahri, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

ÇONGUR, H. Rıdvan, **Büyük Türk Milliyetçisi Tefik İleri**, Gaye Matbaası, Ankara 1987.

ERGİN, Osman Nuri, **Türkiye’de Maarif Tarihi**, Cilt IV, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara 1999.

EYİCE, Semavi, “ Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Bellekten**, C. XXXII, S. 128, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968.

FİDAN, Nurettin ve ERDEN, Münire, **Eğitime Giriş**, Feryal Matbaacılık, Ankara 1992.

GÖKER, Muzaffer, “ Türk Tarih Kurumunun İlmî ve İdari Faaliyetleri”, **Bellekten**, C. II, S. 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1938.

GÜNALTAY, Şemsettin, **Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul 1939.

GÜNGÖR, Erol, **Dünden Bugünden Tarih – Kültür ve Milliyetçilik**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

HAMİD – MUHSİN, **Türkiye Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

İĞDEMİR, Uluğ, **Yılların İçinden**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976.

İĞDEMİR, Uluğ, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

İNAN, Afet , “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Bellekten**, C.III, S.10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1939.

İNAN, Afet ve Diğerleri, **Türk Tarihinin Ana Hatları**, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

İNAN, Afet ve Diğerleri..., **Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

İNAN, Afet, **50. Yılda Tarihten Geleceğe**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973.

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981.

İNAN, Afet, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Tarih Kurumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.

İNAN, Afet, **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, Devlet Matbaası, İstanbul 1971.

İZGİ, Özkan, “Atatürk’ün Tarih Hakkındaki Düşünceleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.IV, S. 10, Ankara 1987.

KANTARCIOĞLU, Selçuk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

KARAL, Enver Ziya, “ Atatürk’ün Tarih Tezi”, **Atatürkçülük**, 2.Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983.

KARAL, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, İstanbul 1986.

KARATEPE, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2001.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk**, Sevinç Matbaası, Ankara 1987.

KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Kuzucular Ofset, Konya 1999.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1993.

MAARİF VEKİLLİĞİ, **İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri**, Maarif Matbaası, İstanbul 1939.

MANSEL, A. Müfit ve Diğerleri, **İlk Çağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1942.

OKTAY, Emin, **Tarih II-Orta Çağ**, Atlas Yayınevi, İstanbul 1956.

OKTAY, Emin, **Tarih IV- Yeni ve yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş İctimai ve Siyasî Meseleler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1952.

ÖZALP, Reşat, ATAÜNAL, Aydoğan, "Millî Eğitimde Kongreler ve Şûralar", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

ÖZBARAN, Salih, "Liselerde İzlenen Tarih Kitapları", **Türkiye'nin Ders Kitapları: Orta Öğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, Hazırlayanlar; Şeyda Ozit, Nilüfer Topan, Cem Yayınları, İstanbul 1991.

ŞAHİN, İsmail, **Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim – Kültür Politikaları (1950-1960)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 18, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şûra Genel Sekreterliği, **Millî Eğitim Şûraları (1939-1993)**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1995.

TEKİNDAĞ, Şehabettin, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Bellekten**, C. XXXV, Sayı 140, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971.

TEVETOĞLU, Fethi, “Rejimlerin Teminatı Gençlik ve Atatürk”, **Türk Kültürü**, S. 43, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.

TOK, Zerrin, **Tek Parti Döneminde Tarih Öğretimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1996.

TOSUN, Ramazan, “ Atatürk’ün Türk Tarih Tezi”, **Ata Dergisi**, S.10, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya 2002.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasî Partiler (1859-1952)**, Arba Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1995.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Cem Yayınları, İstanbul 1977.

TURAN, Şerafettin, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ, **Tarih I Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar**, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ, **Tarih II Orta Zamanlar**, Devlet Matbaası , İstanbul 1931.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ, **Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Türk Tarihi**, Devlet Matbaası İstanbul 1931.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ , **Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası , İstanbul 1931

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ., **Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ., **Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti**, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “ Türk Tarihi Yazılırken Atatürk’ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar”, **Belleten**, C. III, S. 10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1939.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975

YİĞİT, Ali Ata, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

YİNANÇ, Mükremin Halil, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", **Tanzimat II**, MEB; İstanbul 1999.

YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye’de Ortaöğretim**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.